

Právnická fakulta Masarykovy univerzity
Katedra dějin státu a práva

Magisterská diplomová práce

**Brněnské městské právo ve světle právních naučení
městského soudu z let 1599-1616 (dědické právo)**

Filip Komárek
2010

Mé díky patří především mým rodičům, kteří mě trpělivě podporovali při mém studiu, Mgr. Michalu Konečnému za jeho cenné a věcné postřehy a ostatně všem, jejichž společnost a podněty mi pomáhaly při sepisování této práce. Dále děkuji JUDr. Martě Kadlecové, CSc., která se uvolila tuto práci vést, za její cenné rady a poskytnutí těžko dostupných materiálů a nakonec také JUDr. Pavlovi Salákovi, Ph.D., který se rozhodl narychlo vedení práce převzít a který mi přispěl radami a připomínkami.

„Prohlašuji, že magisterskou diplomovou práci na téma: *Brněnské městské právo ve světle právních naučení městského soudu z let 1599-1616 (dědické právo)* zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v poznámkách pod čarou a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury“.

Obsah

1. Úvod	5
2. Unifikace městského práva – Koldínova <i>Práva městská</i>	9
3. Morava a Koldínova <i>Práva městská</i>	12
3.1 Opožděný proces přijetí.....	12
3.2 Zemský advokát Sabbathin jako iniciátor zavedení <i>Práv městských</i>	13
4. Brněnské soudnictví.....	15
4.1 Konstituování a historický vývoj	15
4.2 Osoba soudce v zrcadle dobové právní úpravy	18
5. Brněnský právní okruh.....	19
6. Kopíře právních naučení brněnského soudu	22
6.1 Kopíře jako právní pramen.....	22
6.2 Obsah kopiářů – skladba právních naučení	24
6.2.1 Trestněprávní oblast.....	24
6.2.2 Civilněprávní oblast.....	27
7. Odvolání – prostředek „k ochraně nevinnosti“	27
7.1 Právní úprava institutu odvolání brněnským městským právem	28
7.2 Vliv <i>Práv městských</i> na institut odvolání ve světle právních naučení	31
8. Srovnání právní úpravy dědického práva v Koldínových <i>Právech městských</i> a <i>Knihy výpovědí</i>	33
8.1 Prameny Koldínovy sbírky	33
8.2 Vnitřní systematika <i>Práv městských</i> a <i>Knihy výpovědí</i>	34
8.3 Testamentární dědění.....	35
8.3.1 Kšaftovní svědkové.....	35
8.3.2 Osoby z kšaftování vyloučené	36
8.3.3 „Kšaftovní slavnosti“	38
8.3.4 Institut vydědění	40
8.3.5 Změny poslední vůle	41
8.3.6 Předmět, interpretace a náležitosti kšaftu.....	42
8.3.7 Kšaft s „vejminkou“	45
8.3.8 Zveřejnění kšaftu	45
8.4 Intestátní dědění	47
8.4.1 Dědické skupiny.....	49
8.4.2 Vztah věna k dědickému nápadu	50
8.4.3 Dědické linie a stupně	50
8.4.4 Pokojné držení	52
8.4.5 Držení nepořádné	52
8.5 Poručnictví	53
8.5.1 Poručníci krevní	53
8.5.2 Poručníci testamentární.....	54
8.5.3 Poručníci právem určení.....	54
8.5.4 Základní práva a povinnosti poručníků	55
9. Rozbor právních naučení brněnského městského soudu	57
10. Závěr	72
11. Použité prameny a literatura	74
12. Resumé.....	78
13. Zadání diplomové práce.....	Chyba! Záložka není definována.

1. Úvod

Na samém počátku 16. století jihlavský písař Severin pořídil právní příručku, jejímž základem se stalo brněnské městské právo. V kapitole o rozdělení práva se nám nabízí tehdejší pohled na vnímání a rozdělení práva a zároveň se můžeme seznámit s „definicí“ městského práva, o kterém následující text pojednává.

„V právech píše se takto. Rozum měšcký práva měst[e]čka muož poručiti, ale práv přirozených nikoli. A právo přirozené slove, jebož přirození navčilo jest všecky živočchy nebo[t] to právo netoliko přísluší vlastní lidskému pokolení, ale všem živočchuom, jenž jsou pod neb[em] i v povětří, jenž na zemi i v moři rodí se a odtud pošlo, jest poznání ženy a muže, jenž my manželství nazýváme a odtud synuov a dcer rození a odchování nebo rodinné jiné všecky živočchy, že se tím právem zpravují. Ale právo měšcké nebo lidské takto se dělí. Všickni lidé, jenž právy a ctnostmi se zpravují, díl svého vlastního a díl práva všem lidem obecního užívají nebo[t], což sobě lid každý sám za právo ustaví, to j[es]t vlastní právo toho města a slove právo měšcké, jako vlastní právo toho města, ale což přirozený rozum mezi vším lidem jest ustavil, to se mezi všemi lidmi jednostajně ostríhá.

A právo lidské slove, jakožto jebožto všickni lidé užívají nebo[t] potřebu obyčeje a z lidské potřebsnosti pokolení lidské zajisté p[rá]va jsou sobě ustavili [...]. A některé právo slove obecní, jenž k stavu římské stolice přísluší, jiné právo slove zvláštní, jenž přísluší k užítku jednoho každého, a to zvláštní právo sebráno jest z trojího práva neb j[es]t sebráno z přirozených práv nebo z pohanských nebo z měšckých a přirozená zajisté práva, kteráž se zachovávají ode všech lidí jednostajně ustavena jsou některakú božskú múdrostí vždycky stála a neproměněná zuostávají, ale ta p[rá]va, kteráž jest sobě samo město ustavilo, často se mění nebo tajným svolením lidu nebo jiným právem potom vydaným.“¹ O sedmdesát let později se v Koldínově zákoníku objevuje také „definice“, nikoli nepodobná té Severinově: „Právo městské to vlastně slove, což v kterém městě, v obci aneb v jedné krajině lidé sobě nětco za právo, dle zachování svornosti a pokoje, nařídí a ustanoví, jakby se jedni k druhým [ve všech věcech] chovati měli.“

Brněnské městské právo, jakožto jeden z unikátních a významných historických jevů, se do pozornosti badatelů dostalo již v průběhu 18. století.² Teprve o dalších sto let později se nejvýznamnější právní památka brněnského městského práva – právní kniha, jejíž zrod spadá do 14. století – dočkala, byť jakkoli nedokonalé, „moderní novověké edice.“³ Její úroveň však zůstávala diskutabilní a všechny další pokusy o její revizi nebo vytvoření nové

¹ Archiv města Brna, Fond A 1/3 Archiv města Brna – Sbirka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 7248 Manipulus (*Manipulus seu directorium juris civilis*), f. 102r.

² Uvést lze především práci olomouckého profesora státního práva: MONSE, Josef Vratislav. *Über die ältesten Municipalrechte der königl. Stadt Brünn*. vyd. neued. Olmütz : nakl. neued, 1788.

³ RÖSSLER, Emil Franz. *Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. u. XIV. vyd. neued. Prag : J. G. Calve'sche Buchhandlung, 1852.*; RÖSSLER, Emil Franz. *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren, eine Sammlung von Rechtsbüchern, Urkunden und alten Aufzeichnungen zur Geschichte des deutschen Rechtes*. vyd. neued. Prag : J. G. Calve'sche Buchhandlung, 1845.

kritické edice skončily ve stádiu příprav.⁴ K „nápravě věci“ došlo až počátkem 90. let 20. století, kdy Miroslav Flodr publikoval své třísvazkové dílo – *Právní knihu města Brna z poloviny 14. století*.⁵ Jelikož text zůstal ponechán v originálním latinském jazyce a nebyl opatřen doplňujícím českým překladem, zůstává edice přístupná spíše jen úzkému okruhu badatelů. Flodr v návaznosti na edici publikoval nejen řadu dalších podnětných prací, ale také pokračoval ve své editorské činnosti, když připravil edici další významné právní památky – *Manipulus vel directorium iuris civilis*.⁶ Tato „právní příručka“ koncipovaná v 80. letech 14. století brněnským městským notářem Janem z Gelnhausenu. Byl to nejspíše právě Manipulus, jehož upravená a zkrácená forma více vyhovovala každodenní právnické praxi, jenž významně přispěl k širokému rozšíření brněnského městského práva, a i proto se vznik této edice ukazuje jako zásadní. Podobně jako v případě právní knihy písaře Jana vyšla edice Manipulu také pouze v latinském originálu.

Jestliže tedy máme dvě kvalitní edice brněnského práva, nabízí se otázka, co s tím. Většina studií se zaměřovala především na poznání kořenů brněnského městského práva a na vnější vlivy, které jej formovaly. Další velký okruh zájmu pak spočíval v komparaci dochovaných rukopisů a tisků, případně v charakteristice a popisu jednotlivých právních institutů. Tato práce v určitých ohledech na tyto přístupy navazuje, ale pokouší se k brněnskému právu přistupovat také z jiné strany odlišným způsobem.

Jestliže doposud vznikaly edice, jejichž předmětem bylo formální právo, tedy právní kniha či právní příručka, edice právních pramenů, které by vypovídaly o skutečném právním životě či právní praxi zatím schází.⁷ Někdo by mohl namítnout, že i v právní knize či příručce jsou citovány „případy ze života“, avšak nejedná se o jednoznačný příklad samotné aplikace práva obsaženého v knize nebo příručce. Problém takového přístupu k brněnskému právu spočívá zejména v tom, že uceleného materiálu není příliš mnoho; ve větší míře se vyskytují obzvláště prameny týkající se trestněprávní oblasti. Snaha překonat odtrženost

⁴ Ke genezi jednotlivých pokusů: FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století: I. Úvod a edice*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1990. s. 19-29.

⁵ FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století: I. Úvod a edice*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1990.; FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století: II. Komentář*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1992.; FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století: III. Rejstříky a přehledy*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1993.

⁶ Výběrově: FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo na konci středověku (1389 - konec 15. století)*. 1. vydání. Brno : Statutární město Brno, 2008.; FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo po smrti notáře Jana (1359-1389)*. 1. vydání. Brno : Archiv města Brna, 2006.; Edice: FLODR, Miroslav. *Jan z Gelnhausenu. Příručka práva městského (Manipulus vel directorium iuris civilis)*. 1. vydání. Brno : Maticе moravská, 2008.

⁷ Z dalších recentních kritických edic pramenů pro moravské prostředí lze uvést: JANIŠ, Dalibor. *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. 1. vydání. Brno : Maticе moravská, 2005.; JANIŠOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě : (edice rokové knihy zemského hejtmana Václava z Ludanic z let 1541-1556) : historická studie a edice*. 1. vydání. Brno : Maticе moravská, 2007.

studia brněnského městského práva od „právníkové praxe“ vyústila v projekt edice knihy brněnských právních naučení – kopiáře, která by měla spatřit světlo světa v nejbližších letech. Ačkoli tento pramen není také ideální materiálem, neboť naučení brněnského soudu, jakožto vyššího práva podřízeným měšťům a obcím v rámci svého okruhu, jsou mnohdy velmi kusá a nelze jednoznačně rekonstruovat celou kauzu. Naučení vznikala na konci 16. a počátkem 17. století (1599-1619) a máme tedy příležitost se pokusit zjistit, v jaké míře soudy rozhodovaly v intencích brněnské právní knihy, a zda jejich rozsudky neovlivňovalo také jiné právo, vezmeme-li v potaz, že v roce 1579 se objevila zlomová právní sbírka Kristiána Koldína, která se stala zcela rozhodující pro unifikaci městského práva.

Právě porovnání a rozbor těchto dvou významných právních památek si klade za cíl následující text. První část práce se zaměřuje na představení roztržičnosti právních úprav městského práva a snah o jeho sjednocení, ať již se jednalo o právní kodex Brikcího z Licka, nebo svým způsobem i zřízení apelačního soudu. Završením těchto tendencí s různým výsledkem se stala právní sbírka mistra Koldína. Nicméně i její zavedení do praxe prošlo trnitou cestou, neboť proces prosazování trval více než sto let, než se s definitivní platností prosadila také na Moravě. Tento samotný postup nebyl doposud zcela jasně ozřejmen. Zajímavá je zejména hypotéza, podle níž za uvedením a prosazením Koldínových práv stojí osoba moravského přísežného zemského advokáta Georga Thomase Sabbathina, kterou nejvíce rozvedl vynikající právní historik Valentin Urfus.⁸

Následující pasáže se snaží představit soudní strukturu v Brně, její vývoj, personální složení a jaké na ni byly samotným právem kladeny nároky. Současně je představeno postavení brněnského soudu jakožto vrchního práva v rámci jemu podřízeného právního okruhu.

Další části studie se soustředí na komparaci Koldínových *Práv městských* a brněnského městského práva, a to ve vybrané oblasti dědického práva. Koldínova sbírka svou materií podstatně vycházela z brněnského práva, a lze tudíž objevit mnoho styčných bodů. V předkládané práci však nebude používána Flodrova latinská edice Právní knihy ani Manipulu, nýbrž rukopis č. 6 uložený v Archivu města Brna nesoucí zavádějící označení *Česká a latinská redakce Brněnské právní knihy písaře Jana z druhé poloviny 16. století. První latinská a česká redakce Brněnské právní knihy*.⁹ Rukopis vychází především z Knihy výpovědí obsahující

⁸ URFUS, Valentin. Brněnský zemský advokát a česká kodifikace městského práva na konci 17. století. In *Jižní Morava*. 1982, roč. 18, sv. 21. s. 32-38

⁹ AMB, Fond A 1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. č. 6, *Česká a latinská redakce Brněnské právní knihy písaře Jana z druhé poloviny 16. století. První latinská a česká redakce Brněnské právní knihy*; Jinou česko-latinský rukopis, který by mohl posloužit ke komparaci, představuje AMB, Fond A 1/3 Archiv

výroky konšelů bez ostatních přídavků a s jistými změnami. Česká část rukopisu je vhodná zejména pro srovnání s Koldínovým zákoníkem a latinský část pak napomáhá k orientaci v Právní knize nebo případně v Manipulu. Jestliže přepis rukopisu č. 6 pochází až z druhé poloviny 16. století, lze se oprávněně domnívat, že jeho obsah byl i v té době aktuální a tato právní úprava byla soudy vedle ostatních „právních památek“ nadále využívána.

Z porovnání dědického práva upraveného brněnským městským právem s Koldínovým zákoníkem by mohly vyplynout určité rozdíly, jejich případný výskyt v právních naučeních vydávaných brněnským soudem by mohl potvrdit používání Koldínovy sbírky na Moravě ještě před jejím oficiálním zavedením. Překážkou v takovém přístupu je však skutečnost, že obě právní sbírky mají spíše více společných znaků než těch rozdílných, přičemž odlišná právní úprava, která by potvrzovala výše představenou „hypotézu“, se nemusí v dotčeném právním kopiáři vzhledem k druhům právních naučení vůbec objevit. Tím máme na mysli především to, že specifický okruh právních naučení z oblasti dědického práva je velmi omezený, a tudíž reflektuje jen velmi úzkou oblast. Pochopitelně by bylo vhodnější porovnávat obě „právní sbírky“ v jejich celkové podobě nebo alespoň jejich obsáhlejší oddíly (či v ideálním případě i jiné právní památky brněnského městského práva), avšak tato práce svým rozsahem a účelem není s to takový úkol zvládnout, a proto raději jen v obrysech nabízí cestu, jak lze danou problematiku také uchopit. Pro názornější představení obou právních úprav obsahuje práce množství citací, aby byla co nejvíce zachována autentičnost. Místo složitých opisů tak raději promlouvá dobový text, a tak čtenář může alespoň částečně pocítit tehdejší právnícký jazyk.

Závěrečnou část práce tvoří výběr několika právních naučení dotýkající se dědického práva. Při jejich volbě byla zohledněna v první řadě předcházejícím oddílem představená komparace jednotlivých právních institutů a dále také musel být nutně brán zřetel na jejich srozumitelnost. Představení dosud zapomenutých a zatím nezpracovaných a nikde nepublikovaných právních textů vážících se k „případům ze života“ lze považovat nejen za velmi zajímavé a přínosné, ale lze si z nich také učinit lepší představu o samotném procesu či postupech při rozhodování soudu nižší i vyšší instance. Vybraná ustanovení jsou převedena celá v nezkrácené formě, doplněná o některé nejdůležitější odkazy na obě právní sbírky a za každým případem následuje stručný vysvětlující rozbor.

města Brna – Sbírká rukopisů a úředních knih, tkp. č. 7248 *Knihá výpovědí seu directorium juris civilis*) pořízený roku 1505 jihlavským písařem Severinem. Tento rukopis Manipulu nebyl primárně použit, nicméně alespoň zohledněn, z důvodu místa a doby jeho vzniku.

2. Unifikace městského práva – Koldínova *Práva městská*

Roku 1579 dospěly snahy o vytvoření sjednocené kodifikace městského práva ke svému kýženému cíli. Česky psaná práce *Knihy práv městských* (1536) koncipovaná Brikcím z Licka byla svou podstatou jen překladem téměř dvě stě let staré brněnské právní knihy písaře Jana a oficiálním zákoníkem se nestala. Za nezdarem kodexu mohla stát „zastaralost“ předlohy, ale také skutečnost, že „nová“ právní úprava posilovala postavení panovníka vůči měštům.

Tam, kde neuspěl Brikcí z Licka se svou překladatelskou a kompilační prací, slavila úspěch *Práva městská Království českého* z pera kancléře Starého města pražského Pavla Kristiána z Koldína. Ještě téhož roku jejich platnost stvrdil svým podpisem císař Rudolf II. a dlouho očekávané česky psané dílo vyšlo tiskem.¹⁰ Ovšem ne všude byl tento akt přijímán s nadšením a pochopením. Některá města se této pokrokové právní úpravě bránila a chtěla si za každou cenu zachovat svá tradiční práva a způsob rozhodování. Nejdéle ve svém odporu, až do roku 1610, setrvalo jedno z významných severočeských měst řídicí se magdeburským právem – Litoměřice, které ve své oblasti platilo za město s tzv. *vrchním právem*, ke kterému se pro právní naučení utíkaly nižší soudy podřízených měst, městeček a vsí.¹¹ Místní působnost nové kodifikace městského práva však zůstala omezena jen na Čechy, až na jednu zajímavou výjimku. Dříve než se Koldínova práce na počátku 17. století s definitivní platností prosadila v Čechách, byla, snad poněkud překvapivě, zavedena do praxe, daleko od místa svého vzniku, v jedné z vedlejších zemí – Těšínském knížectví, a to dokonce již v roce 1598.¹²

¹⁰ K překladům a tiskům Práv městských: HOFFMANN, František. O překladech a rozšíření Koldínových Práv městských. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníckou fakultou UK ve dnech 25.-27. září v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 1982. s. 257-266.

¹¹ Oblast *vrchního* (někdy též vyššího) *práva* představoval okruh obcí, městeček a měst, která se řídila stejným nebo podobným právem a která se v určitých případech (např. šlo-li o složitý případ) obracela pro *právní naučení* na soud jiného města, jehož považovala za svou autoritu. Tato „nadřazená“ města ve své podstatě reprezentovala také právní rodinu (mateřské právo), jejíž právo daná oblast užívala; pro Čechy a Moravu se nejčastěji hovoří o severní magdeburské a jižní „norimberské“ oblasti. VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1976. s. 94-95; KAPRAS, Jan. *Právní dějiny země Koruny české: Právní prameny a vývoj právnictví*. 1. vydání. Praha: nakl. neued., 1913. s. 67; Jireček překonání odporu Litoměřic uvádí pozdější rok 1612. JIREČEK, Hermenegild. *Spisy právnícké o právu českém v XVI-tém století*. vyd. neued., Vídeň: nakl. neued., 1883. s. V; Litoměřice si své magdeburské právo pokusily prosadit ještě jednou v pobělohorském období, v roce 1626, avšak i tentokrát bezúspěšně. JIREČEK, Josef. *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich Summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. 5. vydání. Praha: Tiskem dra. Ed. Grégra, 1876. s. IX.; WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*. II. vyd. neued. Praha: Maticе česká, 1892. s. 632.

¹² KAPRAS, Jan. *Právní dějiny země Koruny české: Právní prameny a vývoj právnictví*. 1. vydání. Praha: nakl. neued., 1913. s. 68, 127; VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Nakladatelství Orbis, 1976. s. 178; Zavedením nové kodifikace městského práva Těšínsko prakticky jen pokračovalo v „obnově“ svého právního pořádku, neboť o dvě desetiletí dříve bylo v roce 1573 přijato nové zemské zřízení. ŠEFČÍK, Erich. *Zemské zřízení těšínské z roku 1573 a jeho další vývoj*

Za sestavením sbírky městského práva stála bezesporu nejen snaha dosud užívané právo vysvobodit z jeho středověkých pout a přizpůsobit potřebám novověké společnosti, ale také sjednotit roztržité a svébytné okruhy městského práva v jednotlivých zemích, respektive oblastech a městech, českého státu. Další důvod pro unifikaci městského práva spočíval ve zjednodušení a zefektivnění činnosti apelačního soudu neboli *Královské rady nad appellacemi* v Praze.¹³ Soud po porážce stavovského povstání zřídil Ferdinand I. instrukcí vydanou 20. ledna 1548 v Augsburku. Nová soudní stolice měla ve své podstatě představovat druh trestu uloženého městům za jejich účast na odboji. Apelační soud býval v české historiografii a českých právních dějinách chápán spíše negativně, jakožto nástroj, který měl především zabezpečit králi vliv a kontrolu nad právním životem ve městech.¹⁴ Jeho skutečná úloha však podobné názory dalece překonává.¹⁵ Činnost a vliv této nově konstituované soudní instance se pro vývoj právních poměrů v českém státě stal zcela zásadním. Před zřízením apelačního soudu neexistovala v zemi jasná soudní hierarchie, která se vyprofilovala až v pozdější době. Menší a méně důležitá města se obvykle pro právní naučení a při odvolání obracela na soudy větších měst. V některých případech však města, a to i ta velká, svá podání směřovala za hranice státu, např. česká města hledala poučení v Magdeburku nebo Norimberku.¹⁶ Podobné vnější zásahy do právního života v zemi chtěl panovník pochopitelně zarazit, a již v minulosti se objevilo hned několik snah zamezit přeshraničním apelacím. Všechny pokusy však vyšly naprázdno a teprve zákaz Ferdinanda I. ve spojení se zřízením apelačního soudu se prosadil a učinil takové praxi konec.¹⁷ Do budoucna se města, včetně těch malých, měla pro právní naučení a při odvolání

za vlády posledních Piastovců. *Studie o Těšínsku*. 1974, č. 3. s. 255-324; KAPRAS, Jan. *Právní dějiny země Koruny české: Právní prameny a vývoj právnictví*. 1. vydání. Praha : nakl. neued., 1913. s. 47.

¹³ O apelačním soudu: AUERSPERG, J. C. *Geschichte der königlichen böhmischen Appellationsgerichts I. II.* vyd. neued. Prag : nakl. neued., 1805; ZDENĚK, Václav. *Dějiny Král. apelačního soudu na Hradě pražském nyní Vrchního soudu v Praze od roku 1548-1933*. vyd. neued. Praha : nakl. neued., 1933; KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. 1. vydání. Praha : nakladatelství Orbis, 1967, s. 133-134, 143; KRÁL, Ladislav. *Zřízení, pravomoc a působení apelačního soudu v době předbělohorské*. 2004. 112 s. Magisterská diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce Prof. JUDr. Karel Malý, DrSc; Práce dostupná též z: <<http://apelacnisoud.webzdarma.cz/texty/stahuj.html>> [1.11.2009].

¹⁴ VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3. dopl. a přeprac. vyd. Praha : Nakladatelství Orbis, 1976. s. 172-174. Vaněčkův pohled na soud opakuje ve své studii: ADAMOVÁ, Karolína. *Apelační soud v českém království v letech 1548-1651*. In *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Praha : Univerzita Karlova, 1975. s. 101.

¹⁵ Určitou pozitivní roli apelačnímu soudu přiznává např.: KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. 1. vydání. Praha : nakladatelství Orbis, 1967. s.142.

¹⁶ Ačkoli se hovoří o norimberském právu (dnes označovaném spíše jako právo jihoněmecké), není prokazatelně dokázáno postavení Norimberku jako odvolací instance.

¹⁷ V roce 1387 král Václav IV. se bezvysledně pokusil za jedině apelační města v Čechách ustanovit dvě tehdejší nejvýznamnější právní centra – Prahu a Litoměřice a apelace mohl dále přijímat podkomoří, hofrichteř a také král. V roce 1510 vyvstala myšlenka, aby se apelační a poradní instancí stal znovu obnovený komorní soud. Konečně poslední pokus iniciovala samotná města v roce 1545, kdy požadovala na panovníkovi zákaz apelací do zahraničí a zřízení odvolací stolice přímo v českém království. ZDENĚK,

obracet přímo na apelační soud, pokud si rozhodnutí ve věci nevyhradil samotný panovník. Avšak soudní reforma se neprosadila v českém státě zcela všude a této centralizaci se některá města odmítala podříditi. Nejsilněji odporovala trojice moravských královských měst s historicky dlouhou právní tradicí – Jihlava, Brno a Olomouc, která se podrobila teprve na konci 16. století.¹⁸ Odmítání nové soudní stolice moravskými městy vyplýval především ze skutečnosti, že se na rozdíl od českých měst nepodílela na protihabsburském povstání. Jeho porážka měla pro mnohá česká města katastrofální následky, kdy jim byla odňata jejich těžce získaná a zaplacená starodávná privilegia. S tím spojená konfiskace majetku představovala hluboký zásah do hospodářského zázemí měst. K tomuto trestu se mělo přidat i omezení jejich soudní pravomoci ve formě zřízení nové soudní instance plně pod kontrolou krále. Moravská města, která zachovala králi loajalitu, proto žádné omezení svých pravomocí nechtěla připustit.

Nově ustavená odvolací instance pro městské soudy byla od počátku postavena před nelehký úkol, který vyplýval především z historicky daného právního partikularizmu. Soudci královského apelačního soudu tak museli při svém rozhodování zohlednit právo podle toho, o jaký případ se jednalo, od jakého soudu odvolání přišlo a jaké právo daný prvoinstanční soud při svém rozhodnutí aplikoval.¹⁹ Čtrnáctičlenný soudní sněm se tak musel vypořádat s již zmiňovaným širokým právním partikularizmem, v čemž jim byla účinně nápomocna odborná knihovna obsahující dobové právní tisky.²⁰ Svou rozhodovací činností a judikaturou apelační soud výraznou měrou přispíval alespoň k částečné unifikaci nestejnorožného městského práva, za jehož sjednocením o třicet let později stála osoba Pavla Kristiána z Koldína.

Václav. *Dějiny Král. appellačního soudu na Hradě pražském nyní Vrchního soudu v Praze od roku 1548-1933*. vyd. neued. Praha : nakl. neued., 1933. s. 5.

¹⁸ KAPRAS, Jan. *Právní dějiny země Koruny české: Dějiny státního zřízení. Doba předbělohorská*. 1. vydání. Praha : nakl. neued., 1913. s. 500.

¹⁹ ZDENEK, Václav. *Dějiny Král. appellačního soudu na Hradě pražském nyní Vrchního soudu v Praze od roku 1548-1933*. vyd. neued. Praha : nakl. neued., 1933. s. 6.

²⁰ Tuto skutečnost potvrzuje i pro pozdější dobu Auersperg: „Wenn man bedenkt, daß verschiedene Provinzen bey dem Appellationsgerichte in zweyter Instanz Rechtsuchen und nehmen mußten, so kann es gar nicht auffallen, daß eine so beträchtliche Zahl von Büchern in dem Rathsaale zur Einsicht liegen mußten.[...] Landesordnung, Novellen, Declaratorien, Stadtrecht, Sachsenrecht, Corpus iuris canonici et civilis, Erbvereinigungen, Landtags und Fürstentagschliessen und einigen vorzüglichen Werken auf dem Rathstische jederzeit liegen sollten.“ AUERSPERG, J. C. *Geschichte der königlichen böhmischen Appellationsgerichts I. II*. vyd. neued. Prag : nakl. neued., 1805. s. 64.

3. Morava a Koldínova *Práva městská*

3.1 Opožděný proces přijetí

Z hlediska místní působnosti zůstala Koldínova sbírka poněkud za očekáváním, neboť mimo její vliv zůstalo stát Markrabství moravské, a to na více než jedno století. Na Moravě se její užívání prosadilo až v návaznosti na několik císařských instrukcí vydaných postupně v rozmezí let 1680-1697.²¹ Prvním krokem se stal reskript z 30. května 1680 zavádějící podpůrnou platnost Koldínových práv. Císař Leopold I. svým podáním brněnskému magistrátu přikázal, aby se podle těchto práv nejen choval, ale aby také „*bezüglichmechtlich* *toto všeobecné právo a dobrý pořádek zasadili*“.²² Královský tribunál měl císaře informovat o postupu a zavádění kodexu ve všech, tedy nikoli jen královských, městech.²³ Další císařské akty připravily půdu pro definitivní a bezpodmínečné zavedení kodexu v královských městech, které uvedl v život reskript vydaný 7. června 1697.²⁴

Stručné krátké zápisy ze zasedání brněnské městské rady ukazují, jak se město na tento zlomový okamžik připravovalo, i jaké kroky po něm následovaly. Několik dní před rozhodným datem obdržel magistrát oznámení z Královského tribunálu, které jej informovalo o blížícím se zavedení sbírky ve všech královských městech.²⁵ Zápis z 1. července naznačuje, že uvedení „*českých městských práv do královských měst Markrabství moravského*“ má být oznámeno krajskými patenty.²⁶ Z dalšího zápisu z konce srpna vyplývá, že pro potřeby soudce a advokátů má být vydána směrnice obsahující stručný výtah z „*českých práv*“, která by představila postupování (či předstupování) před soudem („*Modum et Stylum procedendi in Judiciis*“).²⁷ Nová sbírka městského práva znamenala pro moravská královská města také výrazný zásah do jejich privilegií, která se jim podařila v minulosti

²¹ d'ELVERT, Christian. *Beiträge zur Geschichte der königlichen Städte Mährens, insbesondere der k. k. Landeshauptstadt Brünn*, vyd. neued., Brünn : nakl. neued., 1860, s. 539; URFUS, Valentin. Brněnský zemský advokát a česká kodifikace městského práva na konci 17. století. In *Jižní Morava*. 1982, roč. 18, sv. 21, s. 32; KAPRAS, Jan. *Právní dějiny země Koruny české: Právní prameny a vývoj právnictví*. 1. vydání. Praha : nakl. neued., 1913. s. 126.

²² „*durchgebends ein allgemeines Recht und gute Ordnung einzuführen*.“ TRAUTENBERGER, Gustav. *Die Chronik der Landeshauptstadt Brünn III*. vyd. neued. Brünn : Eigenthum und Verlag des Vereines „Deutsches Haus“, 1896. s. 234.

²³ Tamtéž, s. 234.

²⁴ ŠTĚPÁN, Jaromír. *Studie o kompilační povaze Koldínových Práv městských. Práce ze semináře českých právních dějin na právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze, č. 26*. vyd. neued., Praha : nákladem vydavatelovým – v komisi knihkupectví Bursík a Kohout. Vydáno s podporou Masarykova fondu při Národní radě badatelské, 1940. s. 165; Urfus v pozn. 1 odlišně uvádí datum 3. června 1697. URFUS, Valentin. Brněnský zemský advokát a česká kodifikace městského práva na konci 17. století. In *Jižní Morava*. 1982, roč. 18, sv. 21. s. 36.

²⁵ „*böhmische Stadtrechte: dass solche in allen königl[ichen] Städten sollen führo bin observiret werden [...]*“.⁶⁴ Archiv města Brna (dále jen AMB), Fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 1289, Zápis ze zasedání městské rady pro rok 1697, fol. 438.

²⁶ AMB, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 1289, Zápis ze zasedání městské rady pro rok 1697, fol. 440.

²⁷ Tamtéž, fol. 529.

vydobýt si od jednotlivých vládcích země. Některá privilegia týkající se například soudní pravomoci přestala být účinná. Právě tato skutečnost byla mnohdy pravou příčinou, proč města jen velmi neochotně přejímala Koldínův kodex. Tuto domněnku nepřímo potvrzuje zápis ze zasedání brněnských radních, z něž vyplývá, že zavedená nová městská práva rušila některé výsady města („[...] *denen allbiesigen Privilegien in multis derogiret [...]*“), a brněnští radní se rozhodli potvrzení svých privilegií ve Vídni raději zaurgovat („*Urgirung der Confirmation der Privilegiorum mit anderen Appertinentien*“).²⁸

Se zdárným přijetím Koldínovy sbírky úzce souvisí také její rozšiřování a dostupnost. Za tímto účelem získal brněnský tiskař Franz Ignaz Sinapi ještě týž rok tiskařské oprávnění („*privilegium impressorium*“) k tisku a prodeji Koldínova kodexu v českém a německém jazyce.²⁹ Sinapi uděleného privilegia s ohledem na vysoké finanční nároky nevyužil, a tak nakonec v roce 1701 vytištění zákoníku si zajistila brněnská městská rada ve své režii.³⁰

Prosazením Koldínových městských práv v roce 1697 ve všech sedmi moravských královských městech byl učiněn první krok a zbývající města měla jejich příkladu brzy následovat.³¹ Nakonec se tak stalo až po uplynutí více než jedné dekády císařským reskriptem ze dne 6. května 1709.

3.2 Zemský advokát Sabbathin jako iniciátor zavedení *Práv městských*

V souvislosti se zaváděním Koldínových městských práv na Moravu nelze opominout hypotézu, se kterou na počátku 19. století přišel Johann Luksche a kterou později připomenul a dále rozpracoval vynikající právní historik Valentin Urfus.³² Luksche za iniciátora uvedení Koldínových městských práv považuje brněnského přísežného

²⁸ Tamtéž, fol. 702.

²⁹ K životu a profesnímu působení Sinapiho v Brně: FLODROVÁ, Milena. Brněnští tiskaři v 17. a 18. století. In *Brno v minulosti a dnes 9.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1970. s. 63-67.

³⁰ Tisk a distribuce městských práv na základě uděleného privilegia představoval nejspíše výhodný obchod, kterému byla navíc ze strany magistrátu poskytována důsledná ochrana. Když v roce 1712 vídeňský obchodník s knihami Georg Lehmann pokusil prodat německý překlad městských práv, pokládat to magistrát za vážné porušení tiskařského oprávnění. Obchodník musel přísahat, že tento právní tisk nebude ve městě již více nabízet. Tento neúspěch jej však neodradil a o dva roky později privilegium na tisk a prodej od magistrátu získal. TRAUTENBERGER, Gustav. *Die Chronik der Landeshauptstadt Brünn IV.* vyd. neued. Brünn : Eigenthum und Verlag des Vereines „Deutsches Haus“, 1897. s. 17, 19; JIREČEK, Josef. *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich Summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. 5. vydání. Praha : Tiskem dra. Ed. Grégra, 1876. s. XI-XIII.

³¹ Jednalo se královská města: Brno, Olomouc, Znojmo, Jihlava, Uherské Hradiště, Kyjov a Nové Město na Moravě.

³² LUKSCHE, Johann. *Kurze Uebersicht der Stellen und Aemter im Markgraffthum Mähren seit dem Jahre 1628 und der Veränderung derselben nebst einem Anhang von der Einführung der böhmischen Stadtrechtste in Mähren und Schlesien.* vyd. neued. Brünn : nakl. neued., 1804. s. 103-108; LUKSCHE, Johann. *Das alte und neue Recht Mährens und Schlesiens k. k. öster. Theils nach der Ordnung des bürgerlichen Gesetzbuches. Theil I.* vyd. neued., Brünn : nakl. neued., 1818. s. 31; URFUS, Valentin. Brněnský zemský advokát a česká kodifikace městského práva na konci 17. století. In *Jižní Morava*. 1982, roč. 18, sv. 21. s. 32-38.

zemského advokáta Georga Thomase Sabbathina.³³ Tato dnes téměř zapomenutá osoba měla svou aktivitou podnítit císaře k vydání výše zmiňovaných reskriptů. Sabbathin, jakožto zemský advokát, patřil k právníké elitě v zemi. Zemští advokáti představovali privilegovaný úzký okruh elitních právníků, kteří mohli zastupovat a jednat před zemským soudem.³⁴ Uzavřený počet 12 zemských advokátů měl zaručit, že do jejich řad budou přijímáni jen univerzitně vzdělaní, zkušení a schopní juristé. O tomto přísném výběru se přesvědčil i samotný Sabbathin. Jakožto doktor obojího práva se o post zemského advokáta ucházel již v roce 1671, ale trvalo dlouhých osm let, než řady zemských advokátů rozšířil. Slovo „rozšířil“ je zde na místě, neboť Sabbathin nenastoupil jako řádný zemský advokát, ale byl oproti dosavadní praxi jmenován jako „třináctý nadpočetný“ („*dreizehnten Supernumerari*“).³⁵ Teprve po smrti jednoho ze svých kolegů v roce 1683 a převzetí jeho místa, se stal řádným členem elitní dvanáctky.

Zajímavým se jeví zjištění, podle něhož Sabbathin pocházel z polského města Skočov, ležícího na území Těšínského knížectví, tedy oblasti, kde se s užíváním Koldínova kodexu začalo nejdříve. Lze se tedy oprávněně domnívat, že Sabbathin sbírku městského práva velmi dobře znal ze své domoviny a v brněnském prostředí mohl platit za jejího dobrého znalce. Poměrně zajímavou otázku vyvolává také blízká časová souvislost mezi přijetím Sabbathina jako „mimořádného či nadpočetného“ zemského advokáta (1679) a vydáním prvního ze série císařských nařízení zavádějící Koldínova práva také na Moravu (1680). Spojením těchto dvou skutečností, Sabbathinova místa původu a doby jeho přijetí mezi zemské advokáty, se nabízí zajímavá myšlenka, zda se na nově zřízené mimořádné místo nedostal právě kvůli pověření zavést Koldínovu sbírku do moravských měst. Odpověď na tuto otázku žádná literatura zatím nepodala, doposud probádané archivní materiály takovou úvahu také ničím nepodporují a domněnku tak zatím bohužel nelze verifikovat.³⁶

³³ Nejspíše Lukscheho názor opakuje i Trautenberg. TRAUTENBERGER, Gustav. *Die Chronik der Landeshauptstadt Brünn III.* vyd. neuvad. Brünn : Eigenthum und Verlag des Vereines „Deutsches Haus“, 1896. s. 234.

³⁴ O moravských přísežných zemských advokátech (a jejich městské období – přísežných městských advokátech): d'ELVERT, Christian. *Von den Rechtsbeiständen insbesondere den Advocaten und Notaren mit besonderer Rücksicht auf Mähren und Oesterr. Schlesien.* vyd. neuvad., Brünn, nakl. neuvad., 1893; KOMÁREK, Filip. *Moravští zemští advokáti v 2. polovině 17. století a rozbor jejich knihoven na základě pozůstalostních inventářů.* 2007. 84 s. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. et Mgr. Tomáš Knoz, Ph.D.

³⁵ KOMÁREK, Filip. *Moravští zemští advokáti v 2. polovině 17. století a rozbor jejich knihoven na základě pozůstalostních inventářů.* 2007. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. et Mgr. Tomáš Knoz, Ph.D., s. 35.

³⁶ Urfus se pokusil odhalit spojení Sabbathina a uvedení Koldínových práv na Moravu prostřednictvím rozboru jeho knihovny. V pozůstalostním inventáři jeho bibliotéky se objevuje blíže nespecifikovaný tisk „*Municipale Pragense*“, což dokládá, že byl s kodexem obeznámen. Ovšem nutno uvést, že i ostatní zemští

4. Brněnské soudnictví

4.1 Konstituování a historický vývoj

V městech se od okamžiku jejich založení začalo pozvolna formovat vlastní soudnictví.³⁷ Tento vývoj byl od počátku navázán a úzce spjat s konstituováním a rozvojem městské správy a samosprávy. Zdrojem soudní moci se nestalo město samo, ale tuto roli přebíral jeho zakladatel. Ten, ať se jednalo o šlechtice nebo samotného panovníka, dle svého vlastního uvážení a v účelné míře přenášel soudní pravomoc na městské orgány. Tento pozvolný ale také komplikovaný proces se u každého sídla vyvíjel poněkud odlišně. Jednotlivé diference podmiňovaly různé navzájem se doplňující faktory. Rozdíl vycházel již od samotné osoby fundátora, zda se jednalo o vrchnostenské nebo královské město, a podstatnou roli sehrával i vnitřní sociální vývoj ve městě. Avšak nejvýznamnější a nejmarkantnější prvkem ve vývoji města představovaly různá privilegia a svobody.

Brno své první zeměpanské privilegium, které reflektovalo dosavadní vývoj města a jeho potřeby, obdrželo v roce 1243 od krále Václava I. Ve své materii obsahovalo zárodek samostatného brněnského městského práva, které vycházelo z jihoněmecké právní rodiny.³⁸ Privilegium bez systematického řazení upravovalo mnoho oblastí od dělení pokut, prodeje majetku po konání trhů, ale velkou měrou inovovalo soudní oblast. Došlo k zevrubné formulaci vybraných norem trestního práva, včetně výměry trestů, a okruh civilního práva upravila ustanovení o soudním řízení, o placení dluhů nebo o dědictví po zemřelých měšťanech.³⁹ Městský soud obdržel právo soudit i nejtěžší hrdelní zločiny a spory o největší majetky.

Až do vydání privilegia se soudní, správní a finanční moc soustředila v rukou jediné osoby – královského rychtáře, tedy zástupce a reprezentanta krále. Udělené svobody svěřily správu města kolegiu 24 konšelů (nebo též radní, přísežní, kmeti či *consul, scabinus, „jurati Principis“*), jejichž rozhodnutí se musel podřizovat i do té doby v moci neomezený rychtář

advokáti měli bohaté knihovny, mezi jejichž tituly se Koldínův kodex také vyskytuje v českém, německém i latinském vydání.

³⁷ KAPRAS, Jan. *Právní dějiny země Koruny české: Dějiny státního zřízení. Doba předbělohorská*. 1. vydání. Praha : nakl. neued., 1913. s. 138-150; K vývoji brněnského městského práva včetně odkazů na další relevantní literaturu: HOFFMANN, František. Brněnské městské právo. In *Brno mezi městy střední Evropy: Sborník projevů, studií, úvah a sdělení z vědeckého sympozia konaného 29.-30. listopadu 1979*, Brno. 1983. s. 166-180.

³⁸ K privilegiu: DRÍMAL, Jaroslav (red.). *Dějiny města Brna I*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1969, s. 43; LUKSCHE, Johann. *Notizen von der politischen und Justizverfassung Mährens, seit den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1628, oder Kurze Uebersicht der Aemter und Stellen in Mähren seit den ältisten Zeiten*. vyd. neued. Brünn : nakl. neued., 1808. s. 27-28; Termín „jihoněmecké právo“ nahradilo ve starší literatuře užívaný nepřesný termín „norimberské právo“, neboť ani brněnské ani jihlavské se, narozdíl od práva pražského, norimberským právem nikdy nenazývalo. MEZNÍK, Jaroslav. *Lucemburská Morava 1310-1423*. vyd. neued. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. s. 139, 455.

³⁹ DRÍMAL, Jaroslav (red.). *Dějiny města Brna I*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1969. s. 43-44.

(„*judex*“).⁴⁰ Rychtář předsedal městské radě a soudu, řídil jejich jednání, stal se výkonným orgánem městských radní v soudních, právních či bezpečnostních záležitostech, ale jeho jednání omezovalo usnesení přísežných. Zástupci zasedající v městské radě se rozdělili do dvou skupin po dvanácti. První tucet radních vytvářel *novou radu* spravující město po dobu jednoho roku a druhý tucet, který sestával z radních z loňské nové rady, se zformoval do *staré rady*, poradního orgánu nové rady v nejdůležitějších záležitostech města.⁴¹ Privilegium krále Václava II., udělené městu dne 13. března roku 1292, zaručovalo brněnským měšťanům svobodnou volbu svých konšelů. Vedle městské rady hrála svou úlohu při správě města také *velká* či *všechna obec* tvořená Brňany s uděleným měšťanským právem. Byla svolávána právě konšely k řešení zásadních otázek. Jelikož však měšťané shromáždění využívali spíše ke kritice zástupců města, docházelo k jejímu svolání jen zřídkakdy.⁴² Zavedená pravidla ustanovování městské rady v průběhu neklidného 15. století doznala jistých změn. Funkční období se prodloužilo na více než rok a tytéž osoby do ní byly opětovně dosazovány již ne po dvou, ale třech letech. Vedle vládnoucí dvanáctičlenné *nové rady* doplněné o rychtáře a podrychtáře a *staré rady* existovala ještě *vnější rada* sestávající se ze všech bývalých přísežných, kteří zrovna nezasedli v některé z rad.⁴³ Král Ladislav Pohrobek roku 1453 Brnu potvrdil právo svobodné volby rady, jejíž složení však nadále zůstávalo výrazně statické. Teprve v druhé polovině 16. století se ustálil zvyk jmenovat do nové rady vždy dva nové členy, kteří v ní ještě nikdy nezasedali.⁴⁴

Ačkoliv postavení rychtáře se vydávanými privilegii postupně omezovalo, přesto si nadále zachovával výrazný vliv na záležitosti a chod města. Jednou z cest, kterou se konšelé snažili eliminovat moc rychtáře, představovalo zřízení úřadu purkmistra, jemuž se později dostalo označení primátor.⁴⁵ Post purkmistra byl obsazován na omezenou dobu čtyř týdnů vždy jedním členem konšelského sboru. Purkmistr si při zasedání rady a správě města usurpoval větší podíl pravomoci a snažil se tak vyrovnat vlivu rychtáře.

První krok k svobodné volbě rychtáře brněnskými přísežnými byl učiněn v roce 1304, kdy panovník přišel o vlastnictví rychty a tedy i o právo určovat rychtáře. Nadále jej však mohl dosazovat a sesazovat. Zásadní zlom pro brněnské městské soudnictví nastal

⁴⁰ K městské radě, jejímu vývoji, složení a fungování: FLODR, Miroslav. Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359). 1. vydání. Brno : Nakladatelství Matice moravská, 2001. s. 150-211; RÖSSLER, Emil Franz. *Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. u. XIV. vyd. neued. Prag : J. G. Calve'sche Buchhandlung, 1852. s. LVI.-LXVIII.*

⁴¹ Takové složení městské rady je sice doloženo až k roku 1328, ale jeho historie je mnohem starší. DŘÍMAL, Jaroslav (red.). *Dějiny města Brna I.* 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1969. s. 65.

⁴² DŘÍMAL, Jaroslav (red.). *Dějiny města Brna I.* 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1969. s. 68.

⁴³ Tamtéž, s. 127-128.

⁴⁴ TRAUTENBERGER, Gustav. *Die Chronik der Landeshauptstadt Brünn III.* vyd. neued. Brünn : Eigenthum und Verlag des Vereines „Deutsches Haus“, 1896. s. 40.

⁴⁵ Úřad purkmistra byl zřízen již před rokem 1340, kdy lze zaregistrovat jeho první jmenování.

v roce 1376, kdy moravský markrabě Jošt zcizil dědičný rychtářský úřad městu Brnu.⁴⁶ Tímto pamětihodným okamžikem, kterým Brno předběhlo jiná královská města nejen na Moravě ale i v Čechách, se purkmistr stal ve městě „prvním mužem“ a nadřadil se i nad rychtáře, dosavadního zástupce pána města.⁴⁷ Ten se naopak musel podřídít městské radě. Ačkoli jeho postavení výrazně pokleslo, podržel si nadále předsednictví na městském soudu.

Podobně jako městská rada prošel i městský soud výraznými změnami.⁴⁸ Od založení města lze vysledovat více soudů působících vedle sebe. Z hlediska vlastního zasedání soudu lze rozlišit soudy řádné a mimořádné. Řádné soudy projednávaly agendu spornou i nespornou stejně tak jako civilní i trestní. V první řadě se jednalo o *soud týdenní*, který se scházel několikrát týdně, obvykle ve středu a v sobotu.⁴⁹ Dále se pouze několikrát ročně scházel *zabájený soud*. Soud se konal více méně jen dvakrát do roka a jeho termíny konání úzce souvisely s každoročním obnovováním městské rady. Výjimečně mohl rychtář, nejspíše po poradě s přísežnými, svolat *mimořádný soud* za účelem souzení těžkého zločinu nebo potrestání viníka chyceného při hrdelním zločinu.⁵⁰ Ve městě existoval od druhé poloviny 13. století ještě zvláštní soud určený pro řešení židovských záležitostí. Tuto základní „tříprvkovou soudní strukturu“ lze s jistými změnami vysledovat i v 15. a 16. století. Zahájených soudů ubývalo, jejich funkci převzal na významu nabývající soud každodenní. Soudu sestávajícího se z dvanácti přísežných („*iurati*“) předsedal rychtář („*iudex*“). Přísežní představovali hlavní rozhodovací a nalézací sílu městského soudu. Role přísežných se však neomezovala pouze na tyto dvě základní činnosti městského soudu. Vzhledem k svému „privilegovanému“ postavení mohli zasahovat i do dalších záležitostí, které byly v jistých ohledech s právem úzce spjaty. Přísežní byli považováni za důvěryhodné osoby, a proto například u vysvědčení kšaftu mohl být přítomen jen jeden z nich. Přísežní také dohlíželi na správu odkázaného majetku poručníky a měli moc ty neřádně hospodařící

⁴⁶ „Jošt, markrabě moravský, dává městské radě brněnské moc, [...] aby rychta patřila městu se vsí jurisdikcí, právem, svobodou, důchody a užítky.“ MERHAUTOVÁ, Ivana. *Katalog privilegií královského města Brna z let 1243-1457*. 2003. 95 s. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Borovský; Dřímál tuto událost posouvá již do roku 1372: DŘÍMAL, Jaroslav (red.). *Dějiny města Brna I*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1969. s. 66.

⁴⁷ DŘÍMAL, Jaroslav. Brněnské městské knihy, právo a listiny za pisáře Jana z Gelnhausenu. In *Sborník archivních prací I*. 1958. s. 115-116.

⁴⁸ K raným dějinám soudu a jeho fungování: FLODR, Miroslav. Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359). 1. vydání. Brno : Nakladatelství Matice moravská, 2001. s. 212-227.

⁴⁹ Dřímál uvádí *soud každodenní*, který lze nejspíše ztotožnit s Flodrovým *týdenním soudem*. Analogicky v dalším případě Dřímálovo označení – *soud zabájený* Flodr neuzívá a pracuje s označením *roční* či *výroční soud*.

DŘÍMAL, Jaroslav (red.). *Dějiny města Brna I*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1969. s. 66-67; FLODR, Miroslav. Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359). 1. vydání. Brno : Nakladatelství Matice moravská, 2001. s. 214.

⁵⁰ DŘÍMAL, Jaroslav (red.). *Dějiny města Brna I*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1969. s. 67.

nahradiť. Zvláštní způsob rozhodování sporů stojící mimo soudní organizaci představovalo řízení rozhodčí či smírcí.

4.2 Osoba soudce v zrcadle dobové právní úpravy

Obraz vlastností a kvalit soudce „lucemburského období“ si lze učinit na základě několika oddílů obsažených v rukopisu chovaném Archivem města Brna pod označením Česká a latinská redakce Brněnské právní knihy písaře Jana z druhé poloviny 16. století (dále jen *Knihy výpovědí*).⁵¹ Vybraná právní naučení reagující na konkrétní dotazy směřované na brněnský soud z několika míst doplňují obecné neadresné pasáže, které víceméně komplexně představují charakter ideálního soudce, jeho chování, zásady a způsoby jednání při výkonu funkce.⁵²

První z několika naučení – „*O soudci, jaký má býti v svém ouřadu.*“ uvádí, že soudce v prvé řadě nemá být „*těžký a nesnadný klidem*“.⁵³ Při svém jednání v úřadu by jej neměl ovládat „*hněv a vzteklost*“, ale naopak by mělo převládat „*nad rozumem panování*“.⁵⁴ Soudce by neměl soudit „*v čas hněvu*“ ale, lapidárně řečeno, jen když je „*mysli pokojné*“.⁵⁵ Dále by měl být „*od násilí a žádosť vzdálený*“, neboť „*násilí jest nepřítelkyně práva a přijímání darů jest převrácení pravdy*“.⁵⁶ Druhá část této ideální charakteristiky pak stanovila povinnosti, které se obecně spojovaly s funkcí rychtáře – zajištění bezpečnosti obyvatel města, konkrétně dle stručného výčtu v naučení: *trestat svévolné, v nočním čase společně se svými lidmi („čeládkou“) procházet městem, hlídat a předcházet tak „zlodějstvu a nešlechbetnosti“*.⁵⁷ Každému soudci při jeho bohubilé činnosti měli být nápomocni všichni přísežní. A právě k nim, jakožto „*práva vynášejícím*“ se má soudce „*chovati uctivě, žádných výpovědí sám od sebe vynášeti, pokut městu náležejících sobě nepřivlastňovati*“.⁵⁸ Vztah soudce, jakožto předsedy soudního zasedání, a dvanáctky přísežných při rozhodování dále přibližuje pasáž z naučení Uherskobrodským „*O ouřadu soudce, co se dotýče výpovědi činění*“.⁵⁹ Přísežní měli soudci nejen pomáhat při samotném rozhodování, ale zároveň měli jeho jednání a činnost dozorovat, kontrolovat a předcházet

⁵¹ AMB, A 1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. č. 6, Česká a latinská redakce Brněnské právní knihy písaře Jana z druhé poloviny 16. století (dále jen *Knihy výpovědí*). První latinská a česká redakce Brněnské právní knihy. Rukopis obsahu *Knihy výpovědí*, v které jsou výroky konšelů, bez ostatních přídavek, ale s jistými změnami.

⁵² Některá místa jsou určena – Uherský Brod, Loučany či Kurdějov, ale některá se bohužel skrývají za anonymními frázemi (např. „*a rozličných míst*“).

⁵³ *Knihy výpovědí*, ff. 216r-217v.

⁵⁴ *Knihy výpovědí*, 216r.

⁵⁵ *Knihy výpovědí*, f. 215v.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ *Knihy výpovědí*, f. 217v. Článek „*O ouřadu soudce, jak by se měl k přísežným chovati*“.

⁵⁹ *Knihy výpovědí*, ff. 217r-218r.

tak jeho případné svědčí. Soudce při svém rozhodování „*má se doptávati od přísězných na výpovědi, jakž sedí v stolicích svých.*“⁶⁰ Text dále v oddílu „*O ouřadu soudce, co se stran dotýče*“⁶¹ upravoval základní předpoklady soudících osob – nestrannost a nezájatost. Soudce nemá „*podle přísěně, nenávisti, strachu aneb očekávání odplaty*“ nadřizovat jedné ze stran a pro zachování spravedlnosti nemá soudce „*od toho přísěžného, o němž by věděl, že straně té, proti níž se žaloba vede a výpovědi hledá, více přaje.*“⁶² O výrazném postavení přísězných a jejich vlivu na soudce a chod celé instituce vypovídá i ustanovení, že soudce „*ve všech věcech a vůbec při jedné každé má vždycky přísěžné slyšeti a jich poslouchati a podle jejich rady všelická jednání ouřadu svého vykonávati.*“⁶³ Tato „poslušnost“ se týkala i samotného rozhodování ve věci, kdy soudce, jakožto rychtář a představitel moci výkonné, má „*výpovědi od přísěžných vynesené uctivě vykonávati.*“⁶⁴

Vedle soudce – rychtáře a přísězných se na činnosti soudu podílely různou měrou také další pomocné osoby – podrychtář či rychtářský písař. Rychtář jakožto moc výkonná měl k prosazování a dodržování práva dále k dispozici soudní sluhu, posly, biřice, městské strážce či kata.⁶⁵

5. Brněnský právní okruh

S hospodářským rozvojem a politickým vzestupem Brna rostla úměrně i jeho důležitost v oblasti, a již v průběhu 13. a 14. došlo také k pozvolnému rozšiřování brněnského městského práva, tak jak se zformovalo pod vlivem udělených privilegií. Nově utvářené právo se stalo předmětem udílených privilegií. Města, městečka a vesnice získávala soudní pravomoc, ale současně se tak podřizovala královskému městu Brnu, jakožto městu s *vrchním právem*.⁶⁶ Tyto obce postupně vytvořily to, co dnes právní historie označuje jako *okruh brněnského městského práva*.⁶⁷ Brno si svůj okruh vytvářelo postupně v návaznosti na

⁶⁰ Kniha výpovědí, f. 218v.

⁶¹ Kniha výpovědí, ff. 218r-219v.

⁶² Kniha výpovědí, f. 218r.

⁶³ Kniha výpovědí, f. 217r.

⁶⁴ Kniha výpovědí, f. 217v.

⁶⁵ Dle Knihy výpovědí: „*Služebníky pak, kteréž soudce pro sebe potřebuje a kteréž na svém chlebě chová, sám volí, proměňuje a ustanovuje, kdy se mu kolí líbí.*“ Ostatní služebníky, „*[...] kteréž obci města a soudu slouží [...]*“ (např. písaři, sluhové) „*[...] sami přísěžní mají je voliti, ustanovovati aneb skládati, jakž by se jim za dobré obecně vidělo.*“ Kniha výpovědí, f. 119v.

⁶⁶ Na Moravě lze města s vrchním právem rozdělit do dvou skupin – severní a jižní. V první jmenované dominovala Olomouc, zatímco v druhé došlo k výraznějšímu rozdělení a vedle Brna a později Uherského Hradiště, lze uvést Jihlavu, Znojmo nebo Hodonín. ŠTRAHA, Ivan. Okruh brněnského městského práva v době předbělohorské. In *Brno v minulosti a dnes 8.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1966. s. 172.

⁶⁷ K okruhu brněnského městského práva dále: ŠTRAHA, Ivan. Okruh brněnského městského práva. In *Brno mezi městy střední Evropy: Sborník projevů, studií, úvah a sdělení z vědeckého symposia konaného 29.-30. listopadu 1979*. 1983. s. 158-165; HOFFMANN, František. Brněnské městské právo. In *Brno mezi městy střední Evropy: Sborník projevů, studií, úvah a sdělení z vědeckého symposia konaného 29.-30. listopadu 1979*, Brno. 1983. s. 166-180;

upevňování své zásadní pozice v zemi. Počet míst odvolávajících se do Brna rostl především od 2. poloviny 14. století, což bylo do jisté míry ovlivněno vznikem první sbírky brněnského práva. Tento proces lze spatřovat i na případě Měnína, který až do poloviny 14. století udílel okolním obcím právní naučení a zároveň jeho městská rada představovala odvolací instanci. Samotný Měnín, ačkoli měl své právo, se ve sporných případech obracel za hranice. Postavení obce však s nástupem konkurenčního Brna upadlo a Měnín včetně do té doby jemu podřízené obce své právní problémy začaly směřovat do Brna.⁶⁸

V průběhu 16. století se okruh brněnského městského práva diferencoval na širší a užší. Do prvního se zařadila města ležící ve větší distanci, která se na brněnský soud obracela jen ve složitých kauzách, zpravidla na samotnou žádost sporných stran. Užší okruh tvořila místa s omezenou hrdelní pravomocí jen na výkon ortelů, které jim však vydávala nadřazená brněnská městská rada.⁶⁹ Nutno také zdůraznit, že ne všechna místa obracející se do Brna s odvoláním či pro právní naučení, tak mohla či musela činit na základě uděleného zeměpanského nebo vrchnostenského privilegia.⁷⁰ Tato skutečnost napovídá, že se okruh brněnského práva samovolně rozrůstal i bez oficiálního povolení, a to díky dobrovolné iniciativě některých obcí. Některé menší obce se do Brna navíc odvolávaly prostřednictvím některého svého většího souseda. Lze nalézt i případy, kdy město naopak okruh brněnského práva dobrovolně opustilo a za svou odvolací stolicí a místo udílení právních naučení si zvolilo soud jiného města. Na počátku 15. století Prostějov vyměnil doposud užívané brněnské právo za olomoucké. Přejed z jižní do severní skupiny práva, považované mnohdy za méně pokrokovou, byl dán především geografickou blízkostí Olomouce a Prostějova.⁷¹

Zcela zvláštní postavení měla ta místa, která brněnské městské právo převzala, ale pro něž se Brno nikdy nestalo vrchní právní stolicí. Takovým případem bylo jiné královské město, Znojmo, které převzaté právo využilo k vytvoření svých vlastních svébytných pravidel.

Postavení měst vůči Brnu nemuselo být statické a mohlo se proměnit. Dobrý příklad představuje Uherské Hradiště, které se začalo brněnským městským právem řídit již

FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století: I. Úvod a edice*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1990. s. 76-79.

⁶⁸ DŘÍMAL, Jaroslav (red.). *Dějiny města Brna I*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1969. s. 68; Podřízení měninského právního okruhu zakotvilo privilegium moravského markraběte Jana z 21. prosince roku 1350.

⁶⁹ ŠTRAHA, Ivan. Okruh brněnského městského práva. In *Brno mezi městy střední Evropy: Sborník projevů, studií, úvah a sdělení z vědeckého sympozia konaného 29.-30. listopadu 1979*. 1983. s. 158.

⁷⁰ ŠTARHA, Ivan. Okruh brněnského městského práva v době předbělohorské. In *Brno v minulosti a dnes 8.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1966. s. 180.

⁷¹ ŠTARHA, Ivan. Okruh brněnského městského práva v době předbělohorské. In *Brno v minulosti a dnes 8.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1966. s. 180.

v roce 1258.⁷² Město se stalo typickým členem brněnského okruhu a obracelo se na brněnskou městskou radu pro právní naučení, a to až do roku 1472. Tehdy se město osvobodilo od povinnosti odvolávat se do Brna, ale činilo tak nadále ještě téměř dalších sto let. Uherské Hradiště, jak rostl jeho význam, si v mezidobí vytvořilo svůj vlastní právní okruh, přičemž základem při rozhodování zůstalo brněnské právo.⁷³ Stalo se tedy podobně jako Brno městem s vrchním právem, na které se mohly obracet jiné obce.

Přibližnou podobu raného okruhu brněnského městského práva si lze učinit na základě rozboru *Právní knihy písaře Jana*. Jádrem této knihy se staly případy ze živé praxe přejaté z nedochované knihy sentencí.⁷⁴ Do této knihy byly jednotně a chronologicky zaznamenávány jednotlivé záležitosti, a to jak brněnské tak i mimobrněnské. Jednalo se nejspíše o podrobné zápisy celých soudních případů, od podání žaloby až po konečný nálezn brněnských přísežných. Přes 75% všech převzatých nálezů se přímo týká kauz obcí ležících za hradbami Brna, se kterými se podřízená místa obrátila do Brna, a to nejen písemně ale i ústně, jakožto jejich vyšší právo. Ačkoli lze předpokládat, že konkrétní nález použitý v knize může reprezentovat celou řadu stejných nebo podobných situací řešených na jiných místech, který autor při sestavování textu nepoužil, přesto se zde objevuje více než 50 lokací.⁷⁵ Mezní hranice okruhu právního vlivu Brna lze s výhradami přibližně vymezit několika městy: na severu Hranicemi a Jevíčkem, na jihu Podivínem a Drnholcem, na západě Moravskými Budějovicemi a Žďárem nad Sázavou a na východě Uherským Brodem.

Jak již bylo výše naznačeno, oblast brněnského práva, v jejímž čele stálo Brno se svým městským soudem, nezůstávala neměnná, ale další města, městečka a obce jej rozšiřovala, a v několika případech jej naopak opustila. Přibližný rozsah tohoto okruhu existující ve 2. polovině 14. století lze konfrontovat se stavem o dvě století mladším. Obdobně jako v případě *Právní knihy písaře Jana* rekonstrukce novověkého okruhu brněnského práva vychází z právních naučení udělených brněnským městským soudem dotazujícím se místům. V městských knihách – kopiářích - evidujících nejspíše převážnou většinu právních naučení určených mimobrněnským místům mezi léty 1599-1615 lze

⁷² Dřímál oproti ostatním uvádí rok 1252. DŘÍMAL, Jaroslav (red.). *Dějiny města Brna I*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1969. s. 68.

⁷³ KRŠKA, Ivan. Brněnská právní naučení Uherskému Hradišti ve druhé polovině 14. století. In *Brno v minulosti a dnes 4.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1962. s. 200-209.

⁷⁴ Brněnské městské právo, resp. Právní kniha písaře Jana, se při svém konstituování inspirovalo vycházelo z mnoha různých pramenů, včetně práva jihlavského. MEZNÍK, Jaroslav. K prvkům jihlavského práva v Právní knize písaře Jana. In *Brno v minulosti a dnes 7.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1965. s. 136-141.

⁷⁵ FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století: I. Úvod a edice*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1990. s. 76-77.

napočítat více než stovku míst, která své problémy při svém soudním rozhodování nasměrovala na vyšší soud v Brně.

6. Kopiáře právních naučení brněnského soudu

6.1 Kopiáře jako právní pramen

V Archivu města Brna jsou uloženy dohromady tři rukopisy – právní kopiáře, pozůstatky činnosti městského soudu. Jejich doposud poněkud opomíjený obsah může pomoci blíže poznat a pochopit užívání brněnského městského práva na přelomu 16. a 17. století.⁷⁶ Pouze jedna z této trojice knih (rkp. č. 73) nese původní označení, které napovídá, co je skutečným obsahem všech tří rukopisů – „*Kopiář orteluoov interlokutorních a konečných na všelijaké civilní a krevní lidské pře do měst, městeček a dědin ku právu vyššímu města Brna vtělených, připojených a příslušejících (též i některé mezi domácimi stranami při právě domácím slove pohbrechním) od téhož vyššího práva města Brna od léta 1605 až do léta 1616 vyšých.*“ Z názvu tedy obecně vyplývá, že se jedná o zápisy zachycující různá rozhodnutí vydaná brněnskými přísaznými jakožto vyšším právem v rámci svého právního okruhu podřízeným městům, městečkům a vesnicím, které svůj právní dotaz nasměrovaly k nadřízené a v právu zkušenější soudní instanci. Záznamy jsou převážně v českém jazyce, avšak objevuje se i němčina. Na několika místech text doplňují a komentují latinské glosy. Zápisy všech kopiářů, až na určité specifické výjimky, pokrývají více méně časový úsek mezi léty 1599-1619. V knihách se objevují totožné zápisy, což naznačuje, že některé z knih sloužily jako pracovní pomůcka.⁷⁷ Tuto domněnku potvrzují drobné poznámky po stranách textu. V rukopise č. 71 jsou některé pasáže podtrženy a doprovozeny notickou – „*Nota. Toto větším textem psáno bejtí.*“, z čehož lze vyvodit, že text měl být dále přepsán.⁷⁸ Vybrané podstatné informace měly být pro lepší přehled a snadnější pochopení subjektem, jemuž byl opis určen, zdůrazněny větším písmem. Obdobně byly pro snadnější orientaci uživatele jednotlivé oddíly

⁷⁶ AMB, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 71, Sběrka právních naučení městské rady brněnské z let 1471-1616 (dále jen rkp. č. 71); AMB, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 72, Sběrka právních naučení městské rady brněnské z let 1599-1616 (dále jen rkp. č. 72); AMB, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 73, Sběrka právních naučení městské rady brněnské z let 1605-1616 (dále jen rkp. č. 73); O obsahu a podobě rukopisů nejvíce v: ŠTARHA, Ivan. Okruh brněnského městského práva v době předbělohorské. In *Brno v minulosti a dnes 8.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1966. s. 172-178.

⁷⁷ Rkp. č. 72 posloužil pro překrývající se období nejspíše jako podklad pro rkp. č. 71. JORDÁNKOVÁ, Hana – SULITKOVÁ, Ludmila. Brněnská městská kancelář v předbělohorském období (Prosopografická a diplomatická studie). In *Sborník archivních prací 2.* ročník XLV. 1995. s. 301.

⁷⁸ Archiv města Brna, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 71, ff. 83v, 108, 133v; ŠTARHA, Ivan. Okruh brněnského městského práva v době předbělohorské. In *Brno v minulosti a dnes 8.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1966. s. 177.

„naučení“ opatřeny přehlednými nadpisy – anotacemi, výstižně ve zkratce shrnující obsah podřazeného textu.⁷⁹

Rukopis č. 71 vedle plynulé řady zápisů od roku 1599 obsahuje navíc nesouvislou řadu naučení od roku 1471 do roku 1588. U těchto „výběrových“ zápisů, které byly přepsány nejspíše z některé starší úřední knihy, absentuje adresát a také denní datum.⁸⁰ Oproti jiným mladším záznamům jsou však opatřeny přípisy psané červeným inkoustem, které odkazují na konkrétní část a ustanovení sbírky brněnského práva.

Jednotlivé zápisy – z civilněprávní, trestněprávní i procesněprávní oblasti jsou v kopiářích řazeny chronologicky, bez jakékoli další systemizace nebo členění. Pro bližší a názorné představení obsahu lze rozčlenit zápisy do několika skupin. V první řadě je nutno předeslat, že ne všechny zápisy představují skutečná právní naučení a některé záznamy se dotýkají procesní stránky vedení a rozhodování pře. Zástupci míst, která se na brněnský soud obrátila s žádostí o právní radu, svůj dotaz nezformulovali dostatečně jasně („[...] *na žatmělou žalobu žádného ortele při právé našem se nevydává.*“),⁸¹ respektive z odeslaných písemných podkladů nemohli přísežní zcela jasně vyrozumět, o co se jedná. Z jakých materiálů brněnští přísežní při svém rozhodování vycházeli, mnohdy naznačuje uvozující věta jednotlivých zápisů. Objevuje se u většiny zápisů a její podoba se proměňuje v závislosti na případě a odeslaných podkladech. Zjednodušeně řečeno, věta vyjmenovává akta, která soud obdržel, která měl k dispozici k pochopení skutkového stavu a z nichž vyplynulo samotné naučení („*Na žalobu, odpor, pomluy, domluy, listy, svědomí a to vše, což tak od obou stran [...] ku právu promluveno a odesláno.*“).⁸² Pokud přísežní měli pocit, že k posouzení případu potřebují další podklady („[...] *vyptajíce se na to dostatečně, jak sou se předešlých časův chovali, jaký obchod obživování svého kde vedli a zdali by v jakých dalších zých skutcích kromě toho, z čehož nyní obžalovány jsou, kdy prve podezření neb v jakém domnění bejvali, nás však s gruntem a v jistotě spraviti neopominuli.*“),⁸³ obrátili se písemně na dotazované místo a nerozhodli dříve, než se jim dostalo doplňujících informací („[...] *prve nežli od vás v tom ve všem [...] gruntovně, rozumně a světle spraveni a v tom, nač se předešlé psaní naše vstahuje, dostatečně zjištění nebudem, netrefí se nám a nenáleží té, nám ku právu přislané stran vejš psaných, rozepře k soudu a rozoznání právnímu přijíti a vám dle žádosti vaší jaké právní naučení uděliti.*“).⁸⁴ Na dodání komplexní zprávy o celé při záviselo, zda bude brněnský soud věc vůbec projednávat, neboť jak z mnoha zápisů vyplývá, nebylo-li

⁷⁹ V rkp. č. 72 jsou tyto stručné anotace napsány drobným těžko čitelným písmem při levé straně textu.

⁸⁰ Jediné dva zápisy mají nadepsaného adresáta a oba byly určeny do Kroměříže (r. 1471 a 1588).

⁸¹ AMB, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 72, f. 495r.

⁸² Tamtéž, f. 318r.

⁸³ Tamtéž, f. 205v.

⁸⁴ Tamtéž, f. 316r.

„podání“ úplné, soud jej odmítl („[...] při právě našem na správu jedné strany žádného právního naučení se nevydává, než toliko na pořádnou žalobu, odpor a dostatečné průvody.“).⁸⁵ Nebylo výjimkou, že pokud došla do Brna ku příkladu jen žaloba bez dalšího, soud věc neprojednával, neboť podle jeho práva „obžalovaný na každou žalobu, buďto přiznáním se anebo odepřením zjevně a patrně, odpovídati má a povinen jest.“ O tomto svém postupu soud podatele písemně vyrozuměl a poučil jej, co má učinit, aby se mu v budoucnu dostalo žádaného naučení („[...] vám takovou žalobu i s penězi právními zase odsíláme a z práva poroučíme, že povolajíc obojí strany před sebe, svrchu jmenovaného [...] k tomu, aby na každou věc, obzvláště z nichž tak obžalován jest, zjevnou a patrnou odpověď dal.“).⁸⁶ Obdobně si soud mnohdy vyžádal podrobnější doplnění žaloby („k hojnějšímu a dokonalejšímu doplnění některých průvodů.“).⁸⁷

6.2 Obsah kopiířů – skladba právních naučení

6.2.1 Trestněprávní oblast

Trestněprávní kauzy – případy hrdelního soudnictví představují patrně nejrozsáhlejší skupinu naučení, a co se týče jejího obsahu také nejpestřejší. V kopiířích se objevuje velké množství různých „skutkových podstat“ trestných činů a ze zápisů lze vyčíst, jaký byl způsob projednání jednotlivých činů, jaké byly udíleny tresty nebo naopak jaké příčiny a důvody mohly vést ke snížení trestu nebo případně i k úplnému osvobození. Ačkoli jsou jednotlivé zápisy většinou velmi stručné a nemají takovou vypovídací hodnotu, jakou by měl samotný aktový materiál, tedy především záznam výsledku, výpovědi podezřelého či svědků, přesto podávají mnohdy barvitý obraz spáchání trestného činu. Charakter okruhu trestných činů obsažených v kopiířích do značné míry vychází ze skutečnosti, že se jednalo o případy, které místní soudy nebyly schopné rozsoudit samy, respektive si svým postupem nebyly jisté a raději se obrátily na zkušenější brněnský soud. Z tohoto prostého důvodu tak v knihách absentují např. drobné krádeže, které byly jistě velice hojné a se kterými si místní soudy dovedly snadno poradit.

Pro logické členění a názornější představení charakterů projednávaných trestněprávních případů se přidržme užívané klasifikace provedené J. Pánkem.⁸⁸ Ten na základě rozboru archiválií rozčlenil delikty z oblasti hrdelní kriminality do sedmi základních skupin.

⁸⁵ Tamtéž, f. 260v.

⁸⁶ Tamtéž, f. 364r.

⁸⁷ Tamtéž, f. 425r.

⁸⁸ Pánková klasifikace v: MILLER, Jaroslav. *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*. vyd. neuvad. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. s. 23; Jiné dělení trestných činů uvádí: ČECHURA, Jaroslav. *Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650-1770*. vyd. první. Praha : Nakladatelství Argo, 2008. s. 36.

1. Delikty proti životu a zdraví

Do této skupiny patří nejzávažnější poklesky – vražda, zabití, zmrzačení, apod. Při posuzování skutků se zástupci práva snažili dopátrat, zda se jednalo o úmyslný čin („*nevážně a zoumyslně*“ či „*bez příčiny a zoumyslně*“)⁸⁹ nebo zda se nemohlo jednat o nehodu nebo sebeobranu („*z bezelstného sebe před násilím hájení, vraždu příčinou bránění sebe a života svého*“ či „*násilí moci a kvaltu k obhájení práva a života svého bezelstně sebe hájiti jest musil a přinucen byl*“),⁹⁰ která mohla pro pachatele znamenat dokonce zproštění viny („*[...] obvinění žalobníka svého prost bejti má a z tej vraždy dále odpovídati povinen nejni podle práva.*“)⁹¹ a jako trest („*k dostiučnění pokání z též vraždy*“) za svůj nekřesťanský skutek mohl být krátce uvězněn („*má ještě za dvě neděle při chlebě a vodě v vězení držán*“). Usvědčení vrahové si ve většině případů vyslechli nejvyšší trest a po lámání v kole bývali oběšeni nebo s’ati. Do skupiny deliktů proti životu a zdraví patří i zvláštní okruh zločinů spáchaných ženami nad svými dětmi – tzv. *infanticidium*. V případech vyšetřování smrti novorozence se soud vždy zajímal, zda se dítě narodilo živé nebo mrtvé a zda ženě při jejím skutku někdo nepomáhal nebo jí k němu nenavedl. Také v těchto případech soud neváhal vynést rozsudek smrti, jehož provedení mnohdy vycházelo ze způsobu usmrcení dítěte.

Zločin představovalo ublížení na zdraví, popř. zmrzačení, většinou úzce souviselo s jiným trestným činem, nejčastěji s loupeží či krádeží.

2. Delikty proti majetku

Do této skupiny lze zařadit především loupeže, krádeže či zhárství. Pachatel, označovaný většinou jako „*zloděj, loupežník a mordýř oukladný*“, v drtivé většině odcházel od soudu s trestem smrti oběšením, stětí nebo upálení na hranici, přičemž byli mnohdy před koncem svého života navíc ještě lámání v kole nebo trhání kleštěmi. Stejně vysoký trest soud většinou ukládal také „*zloději a škůdci lidskýmú*“, který ani nemusel někomu způsobit tělesnou újmu, ale objevují se také výjimky, kdy zločinci „*z uvážení některých příčin přísnost právní v tuto milost jemu se obracuje*“ a za své činy byl „*pouze*“ pod pohrůžkou trestu smrti vyhoštěn z města („*z městečka vašeho na šest milí na vše strany vykázán a vypověděn bejti a tu se víceji nacházeti nedati pod stracením hrdla, a to z milosti práva.*“).⁹²

Pod tuto skupinu lze podřadit i poměrně zajímavý okruh trestných činů představujících různé podvody, kterými si chtěl pachatel přivlastnit nemovitost, nebo

⁸⁹ Archiv města Brna, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 72, ff. 393r, 173v.

⁹⁰ Tamtéž, ff. 445r, 414r.

⁹¹ Tamtéž, f. 176r.

⁹² Tamtéž, f. 532v.

změna identity za účelem získání finančního zisku. V kopiářích se tak objevují případy padělaní smluv, listů či zápisů v knihách.⁹³

3. *Delikty mravnostní*

Tuto skupinu deliktů reprezentují především hojné případy cizoložstva, které bývaly mnohdy v těsném spojení s trestným činem zabití novorozeněte. Trest za porušení manželského slibu mohl mít více podob a pohyboval se od vymrskání u pranýře či vyhoštění z města až po ne zcela výjimečný trest smrti. Objevují se i případy mnohoženství (bigamie), za které se rovněž uděloval nejvyšší trest.⁹⁴ Zcela výjimečně se vyskytuje případ sodomie.⁹⁵

4. *Delikty proti cti*

Kopiáře obsahují také několik případů urážky, pomluvy – obecně řečeno nářku cti. Zajímavé jsou především případy, kdy uraženým subjektem je zástupce úřadu (Tyto delikty lze přidat spíše do velmi omezené skupiny – 5. *Delikty proti pozemkové vrchnosti a místní administrativě*). Když jistý Jurka označil rychtáře, purkmistra, místního úředníka – tedy zástupce místní administrativy a další osoby za „*zvyjebaný šelmy*“, přičemž jim ještě pohrozil setnutím hlavy, vysloužil si za toto své přečinění trest smrti. Nutno ovšem dodat, že dotčený Jura před tím ještě opustil svou ženu a šest dětí a dopustil se cizoložstva, z něhož vzešly další tři děti.⁹⁶ Tento případ je svým charakterem opravdu výjimečný. V jiných kauzách se musel pachatel pouze omluvit, odsedět si ve vězení krátký trest a slíbit, že v budoucnu již nic podobného neučiní, nebo mohl být z obce vyhoštěn a návrat mu zapovězen pod pohrůžkou ztráty hrdla.⁹⁷

5. *Delikty proti pozemkové vrchnosti a místní administrativě*, obsaženy v oddíle č. 4.

6. *Delikty proti oficiální ideologii*

Do této skupiny zařadil Pánek především delikty typu čarodějnictví či rouhání. V tomto případě lze v kopiářích nalézt jen jeden jasný případ, kdy pro označení jednání nějaké příležitostné porodní báby soud explicitně používá termínu čarodějnický („[...] *tej*

⁹³ Tamtéž, ff. 183r, 200r.

⁹⁴ Tamtéž, f. 325v.

⁹⁵ Tamtéž, f. 47r.

⁹⁶ Tamtéž, f. 361v.

⁹⁷ Tamtéž, 485r.

umrlé kočky za příčinou níž to ku právu obviněná jest, k nějakým věcem čarodějnským užívati.“).⁹⁸ Jinak se objevují jen velmi zřídka případy, kdy se jednání osoby přibližuje čarodějnickému chování; např. „ukradení“ hostie a její použití jakožto léku pro nemocný dobytek.

7. Delikty proti státnímu zřízení

Trestné činy, jejichž podstata by je umožňovala začlenit do této poslední vymezené kategorie, se v kopiářích neobjevují.

6.2.2 Civilněprávní oblast

Vedle rozsáhlé trestní agendy obsahují kopiáře také civilní případy, které jsou ovšem ve výrazné menšině. Největším podílem jsou zastoupeny záležitosti dotýkající se různým způsobem dědického práva, z nichž některé budou dále podrobněji rozebrány. S problematikou dědění těsně souvisely případy dluhů zanechaných nebožtíkem a jejich zaplacení věřitelům. Objevují se případy určení existence dluhu, stanovení pořadí věřitelů, jejichž pohledávka má být uspokojena jako první, či způsob jejich uhrazení.

7. Odvolání – prostředek „k ochraně nevinosti“

Jak již bylo výše v textu naznačeno, moravská královská města odmítala omezení svých soudních pravomocí a nechtěla se podříditi apelačnímu soudu, který by mohl přezkoumávat jejich rozhodnutí. Brněnský soud tedy zůstal „nejvyšší“ odvolací instancí pro svůj právní okruh, což mu bylo tolerováno a tento stav přetrvával prakticky až do okamžiku přijetí Koldínových Městských práv na konci 17. století.

Koldín do svého kodexu napevno zapracoval postavení apelačního soudu a v oddílu *De Appellationibus – O odvoláních aneb o apellacích* podrobně rozepsal postupy a povinnosti stran a soudu při podání a vyřizování odvolání. Právě toto zakotvení apelačního soudu do nové právní úpravy představovalo vedle jiného velkou překážku pro její hladké prosazení na Moravě.

Možnost odvolání se k vyšší nezávislé instanci do Prahy musela být pro stranu, která svůj spor prohrála, jistě lákavá a nabízí se jasná otázka. Byla existence apelačního soudu v Praze skutečně ignorována absolutně a z moravského prostředí, respektive z Brna, k němu za téměř sto padesát let nevzešla jediná apelace? Než bude tato otázka plně zodpovězena, bude vhodné si alespoň v krátkosti představit proces odvolání užívaný pro

⁹⁸ Tamtéž, f. 289v.

okruh brněnského městského práva, jak jej formulovala právní sbírka sestavená písařem Janem.⁹⁹

7.1 Právní úprava institutu odvolání brněnským městským právem

Základní informace o podání odvolání podává Kniha výpovědí v oddílu s nadpisem „*De appellationibus et provocationibus in genere – O apelování a odvolání se vůbec*.“¹⁰⁰ Ačkoli samotné označení pasáže právní sbírky by mohl vést k domněnku, že apelace a odvolání představují dva odlišné instituty, není tomu tak a lze jich užívat synonymicky.¹⁰¹ V první řadě právní úprava zdůrazňuje, že „*kteřekoli straně v těžkostech náležitých a výpovědech nespravedlivých jest svobodno odvolati se, nebo[t] lékařství takového odvolávání se není ustaveno k zastavení nepravostí, ale k ochraně nevinnosti. [...] k odvolávání se nemá táhnouti jednoho každého jest vůle, ale toliko potřeba nevyhnutelná*.“¹⁰² Každá strana, která pocítovala, že jí rozhodnutí nebo průběh procesu poškodil, se mohla odvolat. Na odvolací instanci se tedy nemá obracet každý, kdo není spokojen s rozhodnutím soudu, ale jen ten, komu bylo upřeno právo. Jako příklad takového závažného porušení lze uvést případ, kdy by „*soudce spravedlnosti vykonati odpírati*“.¹⁰³

V dotčeném článku se objevují dva druhy odvolání odvíjející se od „typu“ rozhodnutí, se kterým odvolatel vyjádřil svůj nesouhlas. Proti každému „typu“ rozhodnutí nabízela právní sbírka vzorovou formulaci, jejímž přednesením rozhodujícím soudu dal odvolatel najevo svůj úmysl apelovat k vyšší soudní instanci. V prvním případě rozhodnutí znělo prohlášení: „*Pane soudce, vejpověď od přisežných proti mně vynesenu zamítám, doufaje, že z místa toho, k němuž z práva sem vázán, lepší míti budu*.“¹⁰⁴ Podobně prohlášení formuluje Severin v oddíle „*Kterými slovy má býti odvolání*“ a dále doplňuje, že tak má být rozuměno o „*orteli nepsaném, totiž o orteli, kterýž vyřčen jest ne vedle psaného práva*.“¹⁰⁵ O orteli vynesenu z psaného práva má dotčená osoba prohlásit: „*Pane soudce, vejpověď, kteráž*

⁹⁹ Při rozboru procesu apelování práce vychází z: AMB, Fond A 1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. č. 6, *Česká a latinská redakce Brněnské právní knihy písaře Jana z druhé poloviny 16. století. První latinská a česká redakce Brněnské právní knihy* (dále jen Kniha výpovědí) a AMB, Fond A 1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. č. 7248 Kniha výpovědí (*Kniha výpovědí seu directorium juris civilis*) pořízený roku 1505 jihlavským písařem Severinem (dále jen Severin); Prakticky beze změny přejímá ustanovení o odvolání do své sbírky z r. 1536 Brikcí z Licka. JIREČEK, Josef a Hermengild. *M. Brikcího z Licka Práva městská. Dle textu z r. 1536*. vyd. neued. Praha : Právnická jednota, 1880. s. 58-61; O historickém vývoji institutu odvolání pro brněnský právní okruh: FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359)*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Matice moravská, 2001. s. 493-497.

¹⁰⁰ Kniha výpovědí, f. 38v.

¹⁰¹ Severin výrazu apelace nebo apelování v dotčeném oddílu neuzivá vůbec a důsledně používá výraz odvolání.

¹⁰² Kniha výpovědí, f. 38v.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Kniha výpovědí, f. 38r.

¹⁰⁵ Severin, f. 111r.

od přísežných z práva psaného proti mně jest vynesena, věřím (což však necht' není k újmě jejich poctivosti), že ze zlého písmu právnímu posla, pročez od něho odvolávám se s žádostí ustavičnou k knížecímu, od něhož právo psané jest vydáno, slyšení přijíti, poněvadž ten je má moc vysvědčovati, kterýž je ustanovuje.“¹⁰⁶

Z druhé citované formulace vyplývá, že by odvolacím místem měl být tedy „pán země“ – kníže (na jiných místech se lze setkat též s označením „rada knížecí zemska“ nebo „soud knížecí“).¹⁰⁷ V textu se ovšem objevují i formulace, nepřímo naznačující, že odvolání mohla směřovat i na jiná místa – „[...] k knížecímu hejtmanu aneb jinému, k němuž by se odvolání stalo [...]“ nebo odvolací instance nese jen obecné označení vyšší právo nebo větší slyšení.“¹⁰⁸ Ve skutečnosti funkci odvolací instance plnili brněnští přísežní – „consilium iuratorum Brunensium – radě přísežných“, avšak nikoli již jako městský soud. Pouze oni mohli jakožto nejlepší znalci brněnského městského práva posoudit samotný případ a oprávněnost apelace.¹⁰⁹ Panovník, potažmo jeho zástupce, takové výsadní postavení brněnských přísežných při apelování respektoval a do jejich kompetencí nezasahoval. Přímé odvolání však bylo zaručeno v případech, kdy soud rozhodl na základě některého ustanovení panovníkova privilegia, jinak řečeno „z práva psaného“, jak tuto možnost zakotvuje druhá z citovaných formulací.¹¹⁰ Naopak prvním v případě „vynesená vejpověď“, resp. „ortel, který vyřčen jest“ označuje rozhodnutí, které nevychází z psaného práva, ale jeho podkladem se stala volná úvaha soudu.

V rámci zachování právní jistoty musel odvolatel své odvolání dodat vyšší instanci nejpozději do uplynutí lhůty šesti neděl od skončení pře. Stanovenou lhůtu mohl překročit pouze v případě, že by v tom bránila veliká překážka.¹¹¹ Soudci a přísežní, kteří ve věci rozhodovali, mohli ovšem odvolání chápat jako neúctu k jejich činnosti a zpochybnění jejich právního úsudku („Přivykli si zajisté soudcové a přísežní, když se od nich odvolává, na větším díle to těžce nést a hněvati.“).¹¹² Z těchto důvodů se v textu na několika místech objevují „narážky“, které se je snaží uklidnit a předejít jejich případné zaujatosti při přijímání podání odvolání. Soudci a přísežní nemají apelování „sobě to za křivdu počítati“ a „nic sobě odvoláním

¹⁰⁶ Kniha výpovědí, f. 39v; U Severina je prohlášení upraveno: „Pane rychtáři, nález aneb ortel, kterýž přísežní z práva psaného proti mně vynesli, s odpuštěním jich poctivosti, naději se, že j[es]t pošel ze zlého rozumu práva psaného a protož odvolávám se od něho žádaje, aby ihned bez meškání vznešen byl k vyslyšení knížecím, od něhož to vydáno j[es]t to psaní, poněvadž tomu přísluší rozum právu dávat, ktož je skládá.“, Severin, f. 111.

¹⁰⁷ Kniha výpovědí, f. 38v.

¹⁰⁸ Tamtéž, f. 39v, 39r, 40v.

¹⁰⁹ Oddíl „O apelování a odvolání se vůbec“ specifikaci odvolací instance nepochopitelně neobsahuje, ale lze ji nalézt v jiných pasážích. Jejich výčet uvádí: FLODR, Miroslav. Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359). 1. vydání. Brno : Nakladatelství Matice moravská, 2001. s. 494; Označení rady přísežných jako „consilium iuratorum Brunensium“ v: Kniha výpovědí, f. 31r.

¹¹⁰ FLODR, Miroslav. Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359). 1. vydání. Brno : Nakladatelství Matice moravská, 2001. s. 494.

¹¹¹ Kniha výpovědí, f. 39r.

¹¹² Tamtéž, f. 39r.

*jeho nepřekážejte.*¹¹³ V praxi k podobným obstrukcím ze strany soudu nejspíše docházelo, čemuž nasvědčuje i ustanovení fungující jako jakási „pojistka“, která odvolateli zaručovala, *„jestliže by po učiněném odvolání soudce a přísězní příčinou provinění, snad dávno prve dopuštěného, chtěli jej obtěžovati, pro tu příčinu od nich i jakožto od podezřelých opět slušně může se odvolati.*¹¹⁴ Z této „pojistky“ vyplývá, že kromě již citovaných odvolání proti dvěma „typům“ soudních rozhodnutí, mohla apelace směřovat proti již výše naznačenému nesprávnému postupu rychtáře či přísězných v průběhu samotného soudního procesu.

Brněnské právo apelování výslovně upíralo pouze zjevným zločincům, avšak pokud by se objevila jakákoliv pochybnost ohledně jejich provinění, možnost odvolání jim musela zůstat zaručena.¹¹⁵ Pokud podal odvolání někdo *„aniž mu do toho nic není“*, neměl být vůbec slyšen.¹¹⁶ Obdobně se právo odvolání upíralo tomu, kdo u jednání *„z oumyslna nebyl“*, což mohl dotýčný zhojit jedině tím, že se k soudu dostavil ještě před skončením samotného jednání (*„když soudce ještě na soudu sedí“*).¹¹⁷

Důležitou okolností vylučující možnost apelace představovaly situace, kdy věc nesnesla odkladu (*„jestliže věc nějaká odložena býti nemůže“*).¹¹⁸ Jako příklad právní kniha uvádí dva případy z okruhu dědického práva: *„[...] , aby kšaft, když by ten, jenž jej učinil, umřel, neměl těm, jichž se dotýče, čten bejtí.“*, *„[...] , aby dědic psaný do vladařství neměl uveden bejtí.“* a dále lze uvést také příklad směřující předcházení vzniku škody: *„[...] , aby víno ustálé a naprosto čisté a zralé, když by již hynout počínalo, nemělo speněženo bejtí.*¹¹⁹

Odvolání se podávalo u soudu, který věc rozhodl. Doručení do Brna od nižších instancí se mohlo dít dvěma odlišnými způsoby. Přísežní mohli vyslat odvolávající se stranu s vybranými *„muži víry hodnými“*, kteří brněnským přísězným celou při a rozhodnutí přednesli a vyložili. Při druhé variantě *„muže víry hodné“* nahradilo psaní, *„kteréž by důvody stran i příčiny odvolání v sobě zadržovalo.*¹²⁰

V případě společné pře, kdy se k apelaci uchýlil jen jeden odsouzený, platila zásada dodnes fungující v trestním právu, *„beneficia cohesionis“*, tudíž *„druhého vítězství také tomu prospívá, kdož se neodvolal.*¹²¹

¹¹³ Tamtéž, f. 38r, 39r.

¹¹⁴ Tamtéž, f. 39r.

¹¹⁵ Tamtéž, f. 41v.

¹¹⁶ Tamtéž, f. 40r.

¹¹⁷ Tamtéž, f. 42v.

¹¹⁸ Tamtéž, f. 41r.

¹¹⁹ Tamtéž, f. 41r.

¹²⁰ Tamtéž, f. 39r.

¹²¹ Tamtéž, f. 42v; Tato zásada platila ovšem pouze pokud existovala *„stejná příčina k hájení“*, tedy oba odsouzení byli souzeni společně, v opačném případě bylo třeba podat odvolání za každý subjekt samostatně.

Důležitou roli pro strany zvažující podání odvolání hrála finanční stránka věci. Oddíl pojednávající o apelování na žádném místě o poplatcích spojených s podáním odvolání nehovoří. Z praxe brněnského soudu však jasně vyplývá, že za jakékoli rozhodnutí, nálezy či jejich zapsání se platilo a toto pravidlo se jistě uplatnilo i pro odvolací řízení. V zásadě lze říci, že poplatky hradila strana, která při ztratila, nerozhodl-li například soud jinak. Pokuta hrozila odvolateli v případě, že se rozhodl své odvolání vzít zpět, přičemž se ukázalo, že jej podal účelově. V případě odvolání však mohly mnohem výraznější výdaje vzniknout až v okamžik, kdy vyšlo najevo, že odvolání směřovalo proti spravedlivému rozsudku. V době písaře Jana hrozil vzdorující straně trest ve formě pokuty ve výši 10 hřiven grošů.¹²² Taková suma jistě představovala vztyčený prst varující každého, kdo by se chtěl lehkomylně protivit soudnímu rozhodnutí.

7.2 Vliv *Práv městských* na institut odvolání ve světle právních naučení

Apelační systém brněnského právního okruhu měl jasně stanovená fungující pravidla a na první pohled neexistoval tedy důvod proč jej nahrazovat nebo obcházet apelováním do Prahy, navíc když se Brno a další moravská města této novince zjevně bránila.¹²³ Jistou změnu postoje Brna přineslo vydání Koldínova zákoníku, který již obsahoval ustanovení upravující postavení a odvolávání se k pražskému apelačnímu soudu. Tuto změnu by měl podporovat rozbor brněnských úředních knih, z nichž vyplývá, že v poslední čtvrtině 16. století začali respektovat brněnští přísežní pražský apelační soud, obraceli se na něj o právní naučení a přijímali i jeho rozsudky.¹²⁴ Z pramenů dále vyplývá, že tento vstřícný postoj Brno uplatňovalo jen tehdy, pokud v daném případě nevystupovalo jako vrchní odvolací instance pro města ze svého právního okruhu. V těchto případech brněnský soud odvolání apelačnímu soudu nepostupoval, ale pouze se na něj obracel s žádostí o posouzení svého právního naučení ve věci. Změnu postoje v tomto směru do jisté míry podporují i některé zápisy v právních kopiářích. Jedná se konkrétně o trojici zápisů týkající se poměrně složitého a jen těžko pochopitelného případu, což je dáno

¹²² Severin, f. 112v; FLODR, Miroslav. Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359). 1. vydání. Brno : Nakladatelství Matice moravská, 2001. s. 497; Brikcí ve své právní sbírce za nedůvodné odvolání pokutu stanovil ve výši 3 hřiven. JIREČEK, Josef a Hermengild. *M. Brikcího z Licka Práva městská. Dle textu z r. 1536*, vyd. neuvad. Praha : Právnická jednota, 1880. s. 61.

¹²³ Negativní postoj k apelačnímu soudu nemělo jen Brno. Také pražská města se bránila tomu, aby proti rozhodnutí jejich městských soudů mohlo být podáno odvolání, a podobný postoj zaujímala i jiná česká královská města. WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*. II. vyd. neuvad. Praha : Matice česká, 1892. s. 692-694.

¹²⁴ JORDÁNKOVÁ, Hana – SULITKOVÁ, Ludmila. Předbělohorské soudy na Moravě. *Časopis Matice moravské*. 1994, roč. CXIII., Brno, s. 247. Ve studii je odkázáno na dva zápisy z let 1599 a 1605, kterými se brněnští přísežní obraceli na královský apelační soud; KRÁL, Ladislav. *Zřízení, pravomoc a působení apelačního soudu v době předbělohorské*. 2004. 112 s. Magisterská diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce Prof. JUDr. Karel Malý, DrSc., s. 71.

především stručností jednotlivých zápisů. V létě roku 1599 zaslal brněnský soud do Kyjova odpověď se zajímavým obsahem: „[...] *poně[va]dž jich Milostí zřízené rady J[ebo] M[ilostí] C[ísařské] nad apelacemi vám naučení vydati ráčili [...], protož věc náležitá jest, abyste se podle takového naučení z apelací vám vydaného zachovali a mezi stranami o to vejpověď učinili, na kteréžto vejpovědi vaší, nebude-li se které straně viděti přestati, bude se moci ku právu vrchnímu odvolati a utéci, což při vůli jedné každé strany pozůstávati bude.*“¹²⁵ Z textu vyplývá, že se kyjovští přísední obrátili na apelační soud o právní naučení, tedy pouze o právní posouzení případu. Pokud by se některé straně rozhodnutí kyjovského soudu nelíbilo, může se odvolat k „*vrchnímu právu*“. Jak vyplývá z mnoha dalších zápisů v kopiářích, „*vrchní právo*“ bylo jiné označení brněnského městského soudu, resp. brněnských přísedních. Z takto postavené úvahy, naneštěstí silně ovlivněné neznalostí detailů celé kauzy a jednotlivých kroků činěných ve věci, by ovšem vyplýval odlišný a poněkud absurdní postoj soudu brněnského k soudu apelačnímu. Jeho právní naučení by bylo sice brněnským soudem respektováno a jeho zohlednění při rozhodování nižším soudům doporučováno, avšak pokud by se některá strana cítila být následným rozhodnutím poškozena, mohla by se proti němu odvolat, a to právě do Brna.

Vedle těchto některých ne zcela jasných případů se ovšem objevují i zcela jasné kauzy, kdy se strana nespokojená s verdiktem brněnského soudu obrátila na apelační soud, který věc s konečnou platností rozhodl. Takový případ představuje například spor o dědictví po Anně ze Žerotína, konkrétně o dům stávající na dnešním náměstí Svobody. Apelační soud jménem císaře Ferdinanda III. rozhodnutí nižší instance přehodnotil a „*povážívše toho všeho s pilností podle práva, takto ten ortel [...] mezi nadepsanými stranami vyneseny napravují.*“¹²⁶ Soud uvedl, že „*svrhu dotčený do téhož domu vykonaný zvod se zdvihá podle práva a škody z jistých a hodných příčin mezi nadepsanými stranami se zdvihají*“, a brněnský nález tedy zrušil a ve věci vydal nové definitivní rozhodnutí.¹²⁷

¹²⁵ Archiv města Brna, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sbírká rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 72, ff. 27v-28r, 105r-106v, 108r-109v.

¹²⁶ AMB, fond A1/3 Sbírká rukopisů a úředních knih 1333 – 1955, č. rukopisu 1821, *Knihá zápisů o věcech trestních, dlužních, smluvních, o koupích domu a dlužích na domech a o plných mocech a uvedených na domy r.1642 – 1646.*

¹²⁷ Tamtéž. Tento případ potvrzuje také skutečnost, že působnost apelačního soudu se vztahoval také na vyšší stavy, pokud se jednalo o jejich šosovní majetek, tedy majetek ve městě podléhající šosovní dávce. ADÁMOVÁ, Karolina. Apelační soud v českém království v letech 1548-1651. In *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Praha : Univerzita Karlova, 1975. s. 103.

8. Srovnání právní úpravy dědického práva v Koldínových *Právech městských a Knihy výpovědí*

8.1 Prameny Koldínovy sbírky

V době vzniku Koldínovy práce existovalo hned několik právních úprav městského práva, které mohl využít při sestavování své právní sbírky. Určení všech pramenů, které posloužily jako základ Koldínovy kodifikace, není jednoduché a jednoznačné a lze se tak v literatuře setkat s různými názory.¹²⁸ Na začátku je nutno předeslat, že Koldín při vzniku právní sbírky postupoval profesionálně, prameny z různých oblastí státu volil velmi uvážlivě a navíc je podrobil důkladné kritice. O výjimečnosti Koldínova přístupu svědčí i skutečnost, že při své práci se snažil nepřihlížet k dílu Brikcího z Licka a raději se mu úmyslně vyvaroval.¹²⁹ Tento jeho postup spojující pečlivě vybrané heterogenní právní úpravy v jeden celek narušoval dosavadní právní partikularizmus a bezesporu přispěl k vysoké právnické hodnotě díla potvrzené ostatně historickým vývojem a dlouhou dobou jeho užívání.

Patrně největší vliv, který byl starší literaturou poněkud opomíjen, mělo na podobu Koldínova zákoníku především brněnské a jihlavské právo.¹³⁰ Obě práva, jejichž kořeny sahají až do 13. století, měla k sobě velmi blízko a v průběhu času došlo k jejich prolnutí. Prostřednictvím brněnského práva došlo k zprostředkování recepce *obecného práva*, tedy římského práva, jehož prvky byly do Práv městských převzaty také přímo z římských právních sbírek.¹³¹ Na pomyslné druhé místo lze umístit právo pražské, resp. právo staroměstské. Dalšími zdroji bylo zemské právo, a to především Zřízení zemské z roku 1564, nebo sbírka tzv. Soběslavského práva. Jelikož nejsou známy konkrétní tisky či rukopisy, z nichž autor kodexu vycházel, nelze vyloučit, že inspirací a zdrojem mohly být další právní prameny, které se nedochovaly, nebo nebyly doposud s Koldínovou prací spojeny.

¹²⁸ Výběrově lze uvést: ŠTĚPÁN, Jaromír. Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého. In *Městské právo v 16. - 18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníkou fakultou UK ve dnech 25. - 27. září v Praze*. Praha : Univerzita Karlova, 1982, s. 267-277; ŠTĚPÁN, Jaromír. *Studie o kompilační povaze Koldínových Práv městských. Práce ze semináře českých právních dějin na právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze*, č. 26. vyd. neuvad., Praha : nákladem vydavatelovým – v komisi knihkupectví Bursík a Kohout. Vydáno s podporou Masarykova fondu při Národní radě badatelské, 1940. s. 194.

¹²⁹ ŠTĚPÁN, Jaromír. *Studie o kompilační povaze Koldínových Práv městských. Práce ze semináře českých právních dějin na právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze*, č. 26. vyd. neuvad., Praha : nákladem vydavatelovým – v komisi knihkupectví Bursík a Kohout. Vydáno s podporou Masarykova fondu při Národní radě badatelské, 1940. s. 103.

¹³⁰ Vztahu brněnského práva a Koldínova zákoníku bude níže věnována širší pozornost.

¹³¹ Z Institucí jsou přejímána ustanovení v 65 člancích, z Digest ve 160 člancích, z Codexu v 15 člancích a z Novel v 10 člancích. ŠTĚPÁN, Jaromír. Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníkou fakultou UK ve dnech 25. - 27. září v Praze*. Praha : Univerzita Karlova, 1982. s. 275.

8.2 Vnitřní systematika *Práv městských a Knihy výpovědí*

Ještě než přejdeme k samotnému porovnání a rozboru ustanovení Práv městských a Knihy výpovědí, představme si jejich vnitřní systematiku, a to především s ohledem na ustanovení dotýkající se dědického práva.

Koldínův kodex¹³² obsahuje více než devět set článků členěných do odstavců a rozdělených do devatenácti oddílů označených písmeny A – T, přičemž písmeno I, nejspíše kvůli své podobě s římskou číslicí jedna, absentuje.¹³³ Ačkoli je samotná materie rozdělena do logických celků, některá související ustanovení jsou zařazena na jiná místa. S tímto „problémem“ se lze setkat i v případě dědického práva.

Ustanovení dědického práva jsou v kodexu obsažena ve třech základních skupinách označených písmeny D, E a F. Další související ustanovení, kterých je více než pět desítek, jsou řazena mimo tyto tři základní skupiny.¹³⁴

V případě Knihy výpovědí¹³⁵ lze do jisté míry o systematičnosti také hovořit, ale oproti Koldínově právní sbírce je poněkud nepřehledná. Přestože se autor snažil příbuzná ustanovení řadit za sebe a koncentrovat je na jednom místě, výsledná situace se podobá systematice Práv městských. V případě dědického práva se podstatná část úpravy nachází pohromadě, ale podobně jako u Koldína je související právní úprava rozptýlena v celé právní sbírce. Navíc u Knihy výpovědí (rkp. č. 6) nejsou jednotlivá ustanovení nikterak číslována a příbuzná ustanovení nejsou podřazena pod společné písmeno. Orientaci v textu usnadňují pouze tučně psané hlavičky oddílů a abecední řazení jednotlivých ustanovení podle latinského překladu hlavičky (např. *De debitīs, De deposito,...*).¹³⁶ Přehlednost Knihy výpovědí ztěžuje navíc dále skutečnost, že samotné právní věty bývají obsaženy v obsáhlejších právním naučením daným na dotázání některé obce či města spadající do okruhu brněnského městského práva, v jehož čele stálo Brno.

¹³² Vycházíme z vydání: JIREČEK, Josef. *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich Summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. 5. vydání. Praha : Tiskem dra. Ed. Grégra, 1876 (dále jen KZ). Jedná se o vydání textu vydaného v roce 1618 tiskárnou Adama z Veleslavína, který se téměř doslovně shoduje s vydáním z roku 1579.

¹³³ Detailněji se systematikou Koldínovým Práv městských zabývala: EXELOVÁ, Zdeňka. *Několik poznámek ke Koldínovu zákoníku* [online]. 2007 [cit. 2010-01-8] 70 s. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Marta Kadlecová, CSc. Dostupné z [www:< https://is.muni.cz/th/76766/pravf_m/DP_cela_FINALNI.pdf >](https://is.muni.cz/th/76766/pravf_m/DP_cela_FINALNI.pdf).

¹³⁴ EXELOVÁ, Zdeňka. *Několik poznámek ke Koldínovu zákoníku* [online]. 2007 [cit. 2010-01-8] s. 19. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Marta Kadlecová, CSc. Dostupné z [www: < https://is.muni.cz/th/76766/pravf_m/DP_cela_FINALNI.pdf >](https://is.muni.cz/th/76766/pravf_m/DP_cela_FINALNI.pdf).

¹³⁵ Pro potřeby této práce vycházíme z: AMB, A 1/3 Archiv města Brna – Sbíрка rukopisů a úředních knih, rkp. č. 6, *Česká a latinská redakce Brněnské právní knihy písaře Jana z druhé poloviny 16. století. První latinská a česká redakce Brněnské právní knihy* (dále jen *Knihy výpovědí*).

¹³⁶ Abecední seřazení Knihy výpovědí vychází z obdobné systematiky Právní knihy města Brna.

Jak již bylo výše uvedeno, jedním z nejvýraznějších a nejpodstatnějších zdrojů pro Kristiána z Koldína při koncipování Práv městských (dále jen KZ) představovalo právě brněnské městské právo.

8.3 Testamentární dědění

KZ formuluje, že „*kšaft slove jako vysvědčení a pronešení myslí a aumyslu našeho.*“¹³⁷, čemuž se přibližuje stylizace Knihy výpovědí „*Kšaft, Testamentum, podle toho se nazývá, quod testatio mentis est, že jest osvědčení myslí.*“¹³⁸ Zůstavitel mohl kdykoli svou poslední vůli sepsat nebo pronést ústně před svědky.¹³⁹ Písemnou poslední vůli – *testamentum scriptum* mohl provést prakticky na čemkoli¹⁴⁰ a kdekoli.¹⁴¹ Druhou možností byla ústní forma – *testamentum nuncupativum*, („*A to takové austní pořizení, když by před právem pořádně vysvědčeno bylo, také za kšaft pořádný držáno bude.*“).¹⁴² V KZ nebyla vyloučena ani kombinace obou forem. Pokud kšaftující ve svém písemnou testamentu měl uvedenou výminku, že jej může, když už bude ležet na smrtelné posteli, ústně nebo písemně doplnit, byl takový dodatek považován za nedílnou součást poslední vůle. Podmínkou takového doplnění byla přítomnost dvou svědků.¹⁴³

8.3.1 Kšaftovní svědkové

Obě právní sbírky zakotvují institut vysvědčení testamentu, které mohlo mít více podob, což se odvíjelo od počtu osob, a svou roli hrálo také jejich sociální postavení. Kniha výpovědí stanovila, že „*[...] kšaftové před sedmi dítí se mají [...]*“.¹⁴⁴ Obstarání sedmi svědků muselo jistě způsobovat značné komplikace, a proto Kniha výpovědí toto pravidlo upravila a kšaft mohl vysvědčit „*[...] jeden radní aneb přísězný aneb jiní dva vny hodní nepřisězní [...]*“.¹⁴⁴ KZ oproti Knize výpovědí stanovil, aby u vysvědčení byli přítomni „*[...] dva z přísězných konšelův anebo z jiných přísězných [...]*“.¹⁴⁵ V případě „*nepřisězných osob*“ testátor dle KZ k osvědčení mohl povolát „*[...] dvou aneb tří, aneb kolíko chce [...]*“.¹⁴⁶ Počet svědků mohl být za určitých okolností omezen na jednoho a ve výjimečném případě zcela eliminován.¹⁴⁷ Tyto zvláštní

¹³⁷ KZ, s. 130; čl. D. XLII, odstavec II.

¹³⁸ Kniha výpovědí, f. 360r.

¹³⁹ KZ stanovil, že kšaft mohl být čině kdykoliv, a to i ve sváteční dny, resp. „*dny nejslavnější – na den božho narození či velikou noc*“.¹⁴⁰ KZ, s. 153; čl. E. XXXII., odst. I.

¹⁴⁰ Kniha výpovědí, f. 361r; KZ, s. 131; čl. D. XLIII., odst. III.

¹⁴¹ Kniha výpovědí, f. 368v; KZ, s. 133; čl. D. XLVIII.

¹⁴² KZ, s. 132; čl. D. XLV.; Kniha výpovědí f. 361v.

¹⁴³ KZ, s. 138; čl. D. LVII.

¹⁴⁴ Kniha výpovědí, f. 361v.

¹⁴⁵ KZ, s. 133; čl. D. XLVI., odst. I.

¹⁴⁶ KZ, s. 133; čl. D. XLVI., odst. II.

¹⁴⁷ KZ, s. 134; čl. D. L., čl. D. LI.

okolnosti nastávaly po smrti jednoho nebo obou svědků.¹⁴⁸ Vysvědčován však nemusel být kšaft, který zůstavitel ještě za svého života osobně předal do úschovy městské radě, což jistě představovalo jednu z nejbezpečnějších a nejdůvěryhodnějších možností.¹⁴⁹

Kšaftovním svědkem se nemohl stát každý a některé osoby byly vyloučeny. Poslední vůli nemohla osvědčit žena, osoba v moci toho, kdo činí kšaft, dále pak služebník, hluchý nebo blázen.¹⁵⁰ Dle KZ se z okruhu svědků vylučoval kněz, což však Kniha výpovědí připouští.¹⁵¹ Okruh těchto nepřijatelných subjektů pro obě právní úpravy shodných KZ rozšiřuje o osoby „na poctivosti zmařilých“, sumou o osoby, které „nemohou svědčiti a svědkové býti před soudem“ a o domácí čeled.¹⁵² V Knize výpovědí se mezi zapovězenými subjekty navíc objevují osoby „bezbožné a nešlechtné“ a osoby němé.¹⁵³

8.3.2 Osoby z kšaftování vyloučené

Podobná omezení, jaká byla stanovena pro kšaftovní svědky, se stanovovala pro samotné kšaftující osoby.¹⁵⁴ Podle KZ nemohl kšaft činit „syn a dcera v moci otce svého, [...] nebyli by jistým dílem dědičným z statku a dědictví otce svého vybytí“.¹⁵⁵ Dospělý syn, kterého otec ještě nevybyl dílem ze svého statku, mohl kšaft činit o věcech, které nabyl svou prací, ve službě nebo které získal od svých přátel. Dále pak mohl činit pořízení o věcech, kterých se mu dostalo od manželky.¹⁵⁶ Výjimečně mohli nevybyté děti setrvávající stále pod mocí svých rodičů kšaftovat, jen pokud k tomu rodiče dali svůj souhlas.¹⁵⁷ Dle Knihy výpovědí mohl voják dlící pod mocí rodičů kšaftovat o tom, „čehož v ležení dosáhl“.¹⁵⁸ Společné oběma právním úpravám byla věková hranice, do jejíhož dosažení nemohla osoba pořídit platnou závěť, přičemž pro obě pohlaví byla tato hranice „dospělosti“ stanovena odlišně. Dokud

¹⁴⁸ Pokud jeden kšaftovní svědek zemřel, než byl testament vysvědčen, mohl jej vysvědčit svědek zbývající, ale s tou výjimkou, že tak učiní pod přísahou. Dle Knihy výpovědí: „[...] druhý živý, dotknutím kříže přísahati bude.“; KZ, s. 134; čl. D. L.; Kniha výpovědí, f. 377v.

¹⁴⁹ KZ, s. 136; čl. D. LIV.

¹⁵⁰ Dle KZ „nemoc tělá“ není překážkou kšaftování, ale testátor musí být „při rozjumu a paměti“. KZ, s. 130; čl. D. XLII., odst. IV.

¹⁵¹ Kniha výpovědí, f. 379r-380v; KZ, s. 144; čl. E. VIII.; KZ osobu kněze vylučoval i z jiných funkcí spojených s dědičným právem, Kněz se tak nemohl stát ani poručníkem, správcem pozůstalosti, ochráncem sirotka či statku. Tento postoj zaujímal již Kniha výpovědí, když stanovil, že „Poručníci raději svěští, nežli duchovní bejti mají.“; Kniha výpovědí, f. 81v.

¹⁵² KZ, s. 143-144; čl. E. VII., odst. I.

¹⁵³ Kniha výpovědí, f. 361v.

¹⁵⁴ KZ, s. 143; čl. E. VI. Výčet osob, které nemohou kšaftovat je uveden v latinských verších. *Testari nequent: impubes, relligiosus, Filius infamis, morti damnatus et obses, Prodigus, ac stultus, dubius servus, furiosus, Crimine damnatus, cum muto surdus, et ille, Qui majestatem laesit, sic coecus et ipse, Captus ab hostibus, interdictus, et haeresiarcha.*

¹⁵⁵ KZ, s. 141; čl. E. II., odst. II.

¹⁵⁶ KZ, s. 141; čl. E. II., odst. III.

¹⁵⁷ KZ, s. 141; čl. E. II., odst. IV.; Kniha výpovědí, f. 361r. Souhlas s pořízením kšaftu si museli vyžádat i poddané osoby od své vrchnosti.

¹⁵⁸ Kniha výpovědí, f. 362v; V Právech městských z pera Brikcího z Licka se hovoří o tzv. *kšaftu vojenském*. Brikcí z Licka. JIREČEK, Josef a Hermengild. *M. Brikcího z Licka Práva městská. Dle textu z r. 1536.* vyd. neuved. Praha: Právnická jednota, 1880. s. 313.

děti nedosáhli dospělosti, „*že sami sobě kšaftu udělati nemohou, rodičové jim [ho] udělati mají.*“¹⁵⁹ KZ pro „*pacholíka*“ stanovil hranici 18 let a pro „*děvečku*“ 15 let.¹⁶⁰ Brněnské právo tuto hranici snižovalo a chlapci mohli pořídit poslední vůli od 14 let a dívky dokonce již o 12 let.¹⁶¹ KZ upravoval pro dívku mladší 15 let možnost kšaftovat, pokud se ještě před dosažením dospělosti provdala.¹⁶² Jestliže KZ jednoduše stanovil, že „*mužské pohlaví, tak i ženské můžže o svém svobodném statku řídit a kšaftovati*“, ¹⁶³ Kniha výpovědí problematiku kšaftování ženami dále rozpracovala. Žena o „*ženských věcech*“, např. věnu a šatstvu, nebo o klenotech a podobných věcech „*[...] nic poroučeti, žádného kšaftu činiti bez dovolení manžela svého, kterýž jakož manželky tak i všeho statku jest pánem a správcím.*“¹⁶⁴ Žena mohla volně kšaftovat pouze o věcech, které byly prokazatelně její, např. co obdržela darem nebo zdědila. Naproti tomu provdaná vdova mohla se svým dílem nakládat bez jakéhokoli omezení.

Poslední pořízení nemohli učinit blázni – „*Kdožbykoli kšaft dělati chtěl, má při rozumu zdravém a při paměti dobré býti. Neb blázni a lidé pošetili, ani ti ježtoby pamět potratili, kšaftův činti nemohou.*“¹⁶⁵ Obě právní sbírky však připouštějí výjimku. „*Osoby smyslem a pamětí se pomíjející*“ mohli pořídit platný kšaft ve světlé chvíli, tedy v okamžik, „*když by jejich bláznovství popřestalo.*“¹⁶⁶ Takto pořízená poslední vůle zůstávala v platnosti poté, co tyto osoby nabytý rozum či přičetnost opět přišly. KZ stanovil, že o schopnosti takových osob kšaftovat museli rozhodnout kšaftovní svědkové.¹⁶⁷

Kšaft nemohli učinit ani hluší a němí, s výjimkou těch, kteří byli schopni sepsat svůj testament vlastní rukou.¹⁶⁸ Kniha výpovědí stanovila, že kšaft osoby, která ohluchla nebo oněměla až po jeho provedení, zůstává nadále v platnosti.

Do okruhu vyloučených z kšaftování dále patřily osoby odsouzené k smrti, odsouzené pro zločiny nebo osoby marnotratné.¹⁶⁹ Kšaftovat nesměli ani mniši a kněží, s výjimkou věcí, které měli po rodičích nebo kterých nabyli nějakým úřadem.¹⁷⁰

¹⁵⁹ Kniha výpovědí, f. 363r.

¹⁶⁰ KZ, s. 141; čl. E. III, čl. I.

¹⁶¹ Kniha výpovědí, f. 362v.

¹⁶² KZ, s. 143; čl. E. III, čl. II.

¹⁶³ KZ, s. 150; čl. E. XXIV.

¹⁶⁴ Kniha výpovědí, ff. 271r, 272v. Z jednoho ustanovení vyplývá, že žena mohla kšaftovat i bez svolení manžela, ale pouze o věcech v maximální hodnotě 3 haléřů. Kniha výpovědí, ff. 272r-273v.

¹⁶⁵ KZ, s. 130; čl. D. XLII., odst. II.; s. 143; čl. E. IV.; Kniha výpovědí, f. 362v.

¹⁶⁶ KZ, s. 146; čl. E. XVI.; s. 130; čl. D. XLII., odst. IV.; Kniha výpovědí, f. 362v; Nepřípustnost změny kšaftu výstižně ilustruje ustanovení Knihy výpovědí označené titulkem *O poručení nemoudrého aneb blázna. Jeden obyvatel města tohoto, když byl při dobrém rozumu a podle těla zdrav, statek, kterýž měl, dětem svým tak poručil, aby když umře, ony dědičně jim vlády. Potom pak jsa až do starosti živ a řečený kšaft, když již počínal blázniti, měniti chtěl. Ptají se děti, můžže-li on to podle práva učiniti? Jest odpověděno, že nemůžže: nebo [t] cožkoli maje zdravý rozum dobrovolně učinil, to v čas smyslem pomínuti nemůžže odvolati.* Kniha výpovědí, f. 377r.

¹⁶⁷ KZ, s. 146; čl. E. XVI.; Pokud by pak vznikla o takový kšaft rozepře, museli kšaftovní svědkové skutečnost, že byla dotčená osoba přičetná, potvrdit přísahou. KZ, s. 146; čl. E. XVI., odst. II.

¹⁶⁸ KZ, s. 143; čl. E. V.; Kniha výpovědí, f. 363r.

Zajímavá možnost kšaftování se objevuje v Knize výpovědí, která stanoví, že „*kdož by poslední svou vůlí jinému k učinění pořizení poručil, nezdá se, aby měl bez kšaftu umřítí nebo[ť] ten týž k tomu zřizovaný na místě umírajícího kšaft podle soudu svědomí svého, může působiti.*“¹⁷¹ V tomto případě o osudu majetku nebožtíka rozhodovala jiná osoba.

8.3.3 „Kšaftovní slavnosti“

Platnost kšaftu podmiňovalo splnění tří podmínek neboli „*slavnost*“ – „*Ten kšaft, při němž by slavností právních nebylo zachováno, za pořádný u práva jmín a držán nebude.*“¹⁷² Ačkoli jsou tyto tři podmínky explicitně vyjádřeny jen KZ, lze jejich platnost vztáhnout i na Knihu výpovědí. První logický předpoklad tvoří povinnost zůstavitele ustanovit kšaftem jednoho nebo více dědiců.¹⁷³ Druhou podmínkou je potvrzení své konečné vůle kšaftujícím před svědky. Poslední předpoklad pak představuje řádné vysvědčení kšaftu svědky po smrti zůstavitele. Svědci museli potvrdit, že zanechaný písemný testament jim nebožtík před svou smrtí dal nebo svěřil a v případě ústního kšaftu musí odsvědčit, co vyslechli od zůstavitele.

KZ připouští platnost kšaftu, i když nedošlo k naplnění všech tří výše uvedených podmínek. Pokud by se po smrti kšaftujícího našel testament, který nevysvědčili žádní svědci, ale byl sepsaný jeho vlastní rukou a nevznikly by žádné pochybnosti o jeho pravosti, „*[...] za pořádný při právu jmín a držán a potom i stvrzen býti má.*“¹⁷⁴ Za platný se považoval také testament sepsaný jinou osobou, ale stvrzený vlastnoručním podpisem testátora, a dále závět' sice vlastnoručně nesignovaná, ale zůstavitelem sepsaná a opatřená jeho pečeti.¹⁷⁵

Jestliže jednou z podmínek platnosti poslední vůle představuje jasné označení dědice nebo dědiců, bylo by vhodné na tomto místě představit problematiku neopominutelných dědiců a institut vydědění. KZ stanovil, že „*každý jest všeho statku svého pánem a mocným vladařem, může všecken statek svůj dáti aneb odkázati, komuž by se mu dobře vidělo, zdálo a líbilo, však nepomíjeje v tom dědicův svých, to jest, dětí poslušných, kterýmž [...] má vždy něco ze statku svého [...] udělati.*“¹⁷⁶ Jestliže by otec chtěl některé své dítě z dědění vyloučit, musel v

¹⁶⁹ KZ, s. 143; čl. E. VI.; Kniha výpovědí, ff. 362v-363v.

¹⁷⁰ Kniha výpovědí, f. 362v-363v.

¹⁷¹ Kniha výpovědí, f. 372v.

¹⁷² KZ, s. 136; čl. D. LIII., odst. IV.

¹⁷³ Pokud by testátor pochybil ve jméne či příjmení vybraného dědice, avšak i přesto by bylo zjevné, o koho se jedná, zůstala platnost kšaftu zachována. KZ, s. 146; čl. E. XIV.; Kniha výpovědí, f. 366r.

¹⁷⁴ KZ, s. 137; čl. D. LV., odst. I.

¹⁷⁵ KZ, s. 137; čl. D. LV., odst. II., III.; V Knize výpovědí problematiku vlastní rukou sepsaného testamentu stvrzeného pečeti zachycuje případ s titulcem „*O poručenství, kteréž ten, jenž je činí, svou vlastní rukou spisuje pod svým sekretem.*“, Kniha výpovědí, ff. 347v-375v.

¹⁷⁶ KZ, s. 161; čl. E. XLVIII., odst. I.

„kšaftu svém anebo v zápisu kněh městských polože příčinu nebo příčiny.“¹⁷⁷ Úprava obsažená v KZ dbala zájmů potomků testátora, což ovšem nelze jednoznačně prohlásit o právní úpravě v Knize výpovědí. Ta naopak zdůrazňuje, že „[...] kdokoli může učinit, aby věci a statek poručil komu by se líbilo, dokudž jest živ, buď přátelům aneb lidem cizím.“¹⁷⁸ Tuto volnost dále podtrhuje možnost zůstavitele „[...] maje dědice, může k nim jiné děti připojiti a rovné učiniti podle práva bez všelijakého přátel krevních odpírání.“¹⁷⁹ Jak z těchto vybraných citací vyplývá, širokou volnost kšaftování a svobodnou vůli při nakládání s majetkem neomezovalo prakticky nic. Takto volně koncipovaný přístup vycházel ze starší tradice dominantního postavení pána rodiny, jehož vůle určovala uspořádání dědických záležitostí. Postupem času se absolutní svoboda testátora částečně omezovala, např. zvýšením práv manželky. Bylo pochopitelně zájmem zůstavitele předat získaný majetek svým potomkům, mezi které jej rozděloval například podle jejich potřeby nebo zásluh.¹⁸⁰ Nevázanost testátora, kterou obsahují obě právní sbírky, byla možnost kšaftovat ve prospěch osoby, kterou nikdy neviděl nebo neměl povědomost, zda se ještě nachází mezi živými.¹⁸¹

Testátor mohl do své poslední vůle zahrnout i osobu, která ji sepsala, ale v takovém případě musel být kšaft před svědky, který jej vysvědčili, hlasitě přečten.¹⁸²

Obdobně KZ dává kšaftujícímu možnost, aby se svobodně rozhodl, komu ze svých dětí dědický díl zvětší nebo zmenší.¹⁸³ Aby se proti takovému rozhodnutí zůstavitele „poškození“ dědicové nebouřili a nechtěli platnost testamentu soudně zpochybnit, mohl testátor do kšaftu vložit sankční formulaci. Dle té by dědic, který by se vůli zůstavitele protivil a obrátil se na soud, byl svého dědického dílu zbaven.¹⁸⁴

Surčitou ochranou dědice se lze setkat v Knize výpovědí v případě nascitura. Zůstavitel odkázal veškerý majetek své ženě a třem svým synům. Po jeho smrti se mu však narodil další potomek, o kterém však v době kšaftování neměl známost a kterého starší bratři „od dílu dědičného chtěli odstrčit.“¹⁸⁵ Na soud tedy směřovala otázka, která proti sobě stavěla zavedené právo, „že otec statek svůj poručeti, řídití a jej spravovati může, jakž by se jemu

¹⁷⁷ KZ, s. 161; čl. E. XLVIII., odst. II.; Povinnost testátora uvést příčiny vydědění ve svém kšaftu nebo městských knihách se opakuje v: KZ, s. 164; čl. E. L.

¹⁷⁸ Kniha výpovědí, f. 378v; KZ možnost kšaftovat komukoli „podmiňuje“ skutečností, že testátor nemá dědiců. Pokud dědice má, může k nim připojit další z „cizích lidí“. „Dědicův neměl-li by kdo, může sobě z mužského i z ženského pohlaví toho aneb ty, kdož by se mu líbili, za dědice všeho staku svého zvoliti.“ KZ, s. 193; čl. F. XLVII., odst. I., II.

¹⁷⁹ Kniha výpovědí, f. 185.

¹⁸⁰ FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359)*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Matice moravská, 2001. s. 294.

¹⁸¹ KZ, s. 148; čl. E. XX.; Kniha výpovědí, f. 363v.

¹⁸² KZ, s. 154-155; čl. E. XXXIV.

¹⁸³ KZ, s. 164; čl. E. LI., odst. I.

¹⁸⁴ KZ, s. 164; čl. E. LI., odst. II.

¹⁸⁵ Kniha výpovědí, f. 379r.

*líbilo a jemu za potřebné se vidělo*¹⁸⁶ a skutečnost, že otec o nenarozeném potomkovi nevěděl a nemohl jej tedy zohlednit ve své závěti. Soud nakonec vydal naučení, v němž se postavil za zájmy nascitura a určil, že „[...] dítě po smrti otce narozené z statku otcovského dílu jemu náležitého spravedlivě dosáhnouti má.“¹⁸⁷

8.3.4 Institut vydědění

K vydědění dědiců nemohlo dojít pro „*ledajakés a lehké*“ příčiny, ale jen v těch případech, které KZ výslovně vyjmenovává.¹⁸⁸ Celkem jich uvádí čtrnáct a zahrnují různé situace. Jedná se o případy, kdy by děti své rodiče haněly, pomlouvaly nebo bily, plánovaly jejich vraždu, odmítly se o ně postarat v jejich stáří a nemoci, nepokusily se své rodiče vykoupit z vězení, syn by svedl svou macechu, apod. Zajímavý pro vyloučení nároků představuje důvod, kdy by děti bránily svým rodičům učinit o jejich majetku poslední pořízení. Vedle čtrnácti „demonstrativně“ vyjmenovaných příčin pro vydědění KZ na závěr článku obsahuje obecnou formuli, dle níž může nastat vydědění i pro další těžší přečiny.¹⁸⁹

Další důvod pro vydědění KZ upravuje ještě na jednom místě.¹⁹⁰ Pokud by potomek bez otcova svolení vstoupil do manželství, tehdy může být z dědictví vyloučen. V Knize výpovědí se objevuje případ, který se této možnosti, ve spojení s dalším důvodem pro vydědění – styk dětí s nevážnými osobami, nápadně podobá. Otec svou poslední vůlí odkázal svým dvěma dcerám statek, který si měly mezi sebe rozdělit rovným dílem. Zatímco jedna dcera se provdala za počestného muže, druhá uzavřela sňatek „*s jakýmsi tulákem, lehkou a neužitečnou osobou*.“¹⁹¹ Přátelé dcer se obrátili na soud s dotazem, zda oběma náleží stejný díl. Soud vydal naučení, že dle brněnského práva má od otce poručený statek „*mezi ně jednostejně rozdělen*“. Zde se opět zdůrazňuje volnost testátora doplněná však o jinou volnost kontradiktorní s právní úpravou v KZ, „[...] *že jest na vůli vdovy, dcery aneb vnučky, za kteréhokoli měšťana vdáti se aneb se nevdáti za koho bez kterékoli překážky*.“¹⁹²

Z Knihy výpovědí lze uvést ještě jeden případ, v němž lze do jisté míry vysledovat institut vydědění. Muž, po té co přistihl svou manželku při cizoložství, prohlásil o nedlouho poté narozeném dítěti, že není jeho. Muž zemřel bez závěti a soud na položenou otázku,

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ KZ, s. 162-163; čl. E. XLIX., odst. II.

¹⁸⁹ KZ, s. 164; čl. E. XLIX., odst. II.

¹⁹⁰ KZ, s. 101; čl. C. XXXV.

¹⁹¹ Kniha výpovědí, f. 184r.

¹⁹² Kniha výpovědí, f. 185v; S „nehodnými osobami“ také souvisí ustanovení KZ, dle kterého „*zjevným kurvám a pancharům*“ zděděný nemovitý majetek nemohl být zapsán do městských knih a z povinnosti jej museli odprodat. Nešlo sice o vydědění, ale zděděný majetek si taková osoba nemohla ponechat. Tento majetek spíše než testamentem na ně přešel od osob zemřelých bez pořízení poslední vůle. Pokud by tyto nepoctiví lidé nechťeli svůj takto nabytý majetek zcizit, učinili to za ně přísežní města a prodejní cenu jim poté předali. KZ, s. 156; čl. E. XXXVIII., odst. I., II.

zda takové dítě, které otec ještě za svého života zavrhoval, má nárok na dědický díl. Soud ve svém právním naučení rozhodl, že pokud „[...] otec pacholete toho od dílu dědičného s rozmyslem, dokudž při rozumu zdrávem byl, neodstrčil“ (rozumějme úmyslně neuvedl ve svém testamentu, tedy nevydědil), zůstává dítěti právo k statku zachováno.¹⁹³

V případě ženy, která se dopustila cizoložstva, usilovala o život svého chotě, nebo proti němu směřovala jiné nešlechtné jednání, se nejednalo o vydědění, neboť svůj zákonný díl ve výši jedné třetiny z majetku ztrácela automaticky a s ním také i svůj život.¹⁹⁴

8.3.5 Změny poslední vůle

Obě právní sbírky upravovaly možnost testátora provádět až do své smrti změny své poslední vůle. KZ stanovil, že „vůle každého člověka jest neustavičná, vrtkavá a k proměnlivosti náchylná“, [...] proto každý má právo svou závěť měnit před svou smrtí kolikrát se mu zachce [...].¹⁹⁵ Jestliže v průběhu života vzniklo více kšaftů, ať již písemných nebo ústních, nabízí se otázka, jak to bylo s jejich platností. KZ i Kniha výpovědí obsahují obdobnou úpravu této problematiky.

Obě právní sbírky se shodují v tom, že „[...] poslední kšaft, kterýž se podle práva děje, první vyrací.“¹⁹⁶ Dle KZ svou „[...] svobodnou vůlí kšaftující předešlé své všechny kšafy umrtvuje.“¹⁹⁷ Nároky nejposlednějšího kšaftu podmiňující jeho platnost Kniha výpovědí oproti KZ dále rozvádí – „K tomu, aby poslední kšaft zapudil první, potřebí jest, aby měl svědectví mocnější a více hodnější nežli první.“¹⁹⁸ Nový testament zrušit ten předchozí, byl-li alespoň ve svém svědectví přesvědčivější, důvěryhodnější. Pokud nový testament nerušil dřívější výslovně a jen vykládal některá jeho nepřesná ustanovení, postačovalo svědectví stejné úrovně jako v případě toho prvního.¹⁹⁹

Platnost posledního kšaftu měla také svou stinnou stránku, jak nepřímo vyplývá z právního naučení v Knize výpovědí: „Jestliže člověk před dobrými lidmi anebo skrze psaní ustanoví a nařídí o svých skutečích a potom téhož nařízení neodvolaje, bez kšaftu náhle a nenadále umírá, takové pořizení, kteréž učinil, když rozumu užíval, za pravý kšaft stále držeti má nebo[ť] skrze to dědicům mrtvého odjímá se příčina k svárům.“²⁰⁰ Každý si tedy měl hlídat, které prohlášení jeho poslední vůle odvolal či neodvolal a které tedy zůstává v platnosti.

¹⁹³ Kniha výpovědí, ff. 79r-80r.

¹⁹⁴ KZ, s. 106; čl. C. XLVII.

¹⁹⁵ KZ, s. 135; čl. D. LII, odst. I.

¹⁹⁶ Kniha výpovědí, f. 379v; Obdobně KZ, s. 135; čl. D. LII., odst. II.

¹⁹⁷ KZ, s. 135; čl. D. LII., odst. III.

¹⁹⁸ Kniha výpovědí, f. 373r.

¹⁹⁹ FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359)*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Matice moravská, 2001. s. 290.

²⁰⁰ Kniha výpovědí, f. 376v.

Knihy výpovědí v souvislosti se změnou testamentu zmiňuje zajímavou instituci – odkazy pro spásu duše, které taktéž upravuje KZ. Zůstavitel vedle odkazů své rodině a přátelům pamatoval také na kostely, kláštery, chudé, apod.²⁰¹ Odkazem v jejich prospěch se tak snažil si zajistit trvalé modlitby za spásu své duše. Na řádné plnění poslední vůle obsahující takový druh odkazů dohlížely úřady. Dále o významu těchto odkazů svědčí fakt, že po smrti testátora se nejprve z pozůstalého majetku urovnávaly dluhy a na druhém místě, před všemi ostatními odkazy, se vypořádávaly odkazy pro spásu duše.²⁰² Pokud k původnímu testamentu zůstavitel dodatečně připojoval „některé věci k spášení duš“²⁰³, které ve své podstatě poslední vůli měnily, postačovalo osvědčení „*mužů viny hodných*“.²⁰³

S odkazy pro spásu duše nepřímo souvisí také rozdělení statku cizozemce, který nezanechal poslední pořízení. KZ stanovuje, že pokud se nepodaří ve lhůtě do roka a do dne dohledat jeho krevního přítele, který by jeho pozůstalosti ujal, měl být jeho statek rozdělen na tři díly. Jeden měl směřovat na záduší tomu, kde spočinulo cizozemcovo tělo, druhý díl získali chudí lidé ve špitálech a poslední si měli rozdělit ti, kteří jej opatrovali v nemoci nebo s ním měli nějakou práci.²⁰⁴

8.3.6 Předmět, interpretace a náležitosti kšaftu

Vedle již výše probraných formálních podmínek stanovených pro kšaft, osobu zůstavitele a dědice, se zastavme krátce u samotných odkazů. Předmětem kšaftování mohly být věci „*hmotné a tělesné*“, movité a nemovité, i „*nehmotné a netělesné*“, jinými slovy „*cožkoliv náleží tomu, jenž kšaft dělá, to všechno může se odkázati*“.²⁰⁵ Takto natavenou testamentární volnost omezovalo ustanovení, kterým se zapovídalo kšaftovat věci v obecním užívání. Knihy výpovědí deklaratorně vyjmenovává jen kostel a „*rathaus*“, přičemž výslovně zakotvuje, že „*[...] jestliže by kdo [je] poroučel, [...] žádné platnosti takové poručení nemá*“.²⁰⁶ Ve výčtu KZ však tyto dvě nemovitosti již nenajdeme, a pod pojem „*věci v obecním užívání*“ se zařazují např. svobodné cesty, průchody v domech, místa, kde se láme kámen nebo těží písek, ostrovy v řece a její břehy, atd.²⁰⁷

²⁰¹ KZ, s. 166-167; čl. E. LVIII., čl. E. LIX.; KZ uvádí tři druhy „*milosrdných skutků*“, tj. 1) odkazy ku pomoci služebníkům církevním, 2) školám obojího pohlaví, 3) lidem chudým, nuzným a špitály obecní obývající; Knihy výpovědí, f. 372v.

²⁰² Knihy výpovědí, f. 375r. „*[...] nejprve zaplatit dluhy, hned zatím především o ty věci, kteréž k lékařství a spášení duše kšaftu činitele [...]*“.

²⁰³ Knihy výpovědí, f. 373v. „*Omezené*“ osvědčení postačovalo, neboť „*[...] v činnosti kšaftu předně o spášení duše těch, jenž kšaft dělají, pečováno bejti má*“.

²⁰⁴ KZ, s. 156; čl. E. XXXVIII., odst. I., II.

²⁰⁵ KZ, s. 145; čl. E. XIII.; Knihy výpovědí, f. 366. Nehovoří sice o hmotných a nehmotných věcech, ale pouze o movitých a nemovitých, ale ze zápisů vyplývá, že předmětem odkazu se mohly stát i věci nehmotné, např. odpuštění dluhu.

²⁰⁶ Knihy výpovědí, f. 364v.

²⁰⁷ KZ, s. 188; čl. F. XXXVII., odst. I.

Obdobně se nepřipouštěly odkazy věci nemožných.²⁰⁸ KZ však připouštěl kšaftování věci „*v naději očekávaných*“, např. narození jehňat nebo budoucí sklizeň obilí.²⁰⁹

Platný zůstal odkaz věci, potažmo i kšaft, kterou testátor za svého života někomu slíbil či připověděl, ale nakonec ji odkázal někomu jinému.²¹⁰

Podstatný předpoklad pro platnost daného odkazu představovala jeho určitost a srozumitelnost. Pokud tato podmínka nebyla splněna a nešlo rekonstruovat vůli testátora, co vlastně zamýšlel, pohlíželo právo na takový odkaz, jako by nebyl.²¹¹ Podobně se nahlíželo na odkazy, které se ocitly v zřejmém rozporu, „[...] věci sobě položeny na odpor jsou, to nic stálého a pořádného nebývá.“²¹² V Knize výpovědí se dále říká, „[...] *nachází-li se v kšaftu prvním, dávám, poroučím a v druhém nedávám, neporoučím, není to odporné. Pročež první nemůže vyvátiti druhého, poněvadž se od druhého napravuje.*“²¹³ Tímto se opět potvrzuje zásada, že nejpozději učiněný platný kšaft, který testátor neodvolal, ruší ten předchozí.

Se srozumitelností a určitostí kšaftu úzce souvisela jeho interpretace. KZ i Kniha výpovědí proto stanovily, že „[...] *rozum a smysl kšaftujícího vždycky hojněji než slova obsahují vykládán bejtí má*“, nežli se tomu dělo např. u uzavřené smlouvy.²¹⁴ Pokud by někdo odkázal někomu víno ze svého sklepa, rozumělo se, že dědici přísluší i sudy, v nichž je uskladněno.²¹⁵ Oproti tomu při běžném prodeji vína, si strany musely prodej sudů – obalů výslovně sjednat.

Testátor mohl ve svém odkazu dát dědicům možnost volby věci, přičemž mohly nastat dvě situace. Stanovil-li, aby osoba X vydala osobě Y věc A nebo B, právo volby připadlo osobě Y. Pokud však ustanovení závěti stanovilo, že osoba X má osobě Y vydat jednu věc A z celé řady věcí, právo volby konkrétní věci si zachovala osoba X. Ta však měla dbát toho, aby zvolená věc nepatřila k těm nejhorším.²¹⁶

Předmětem odkazu byly pochopitelně věci ve vlastnictví testátora, ale stejně tak i věci cizí.²¹⁷ S realizací takového odkazu mohly vyvstat ovšem určité problémy. Takto

²⁰⁸ KZ, s. 168; čl. F. I., odst. III.; Kniha výpovědí, f. 363v.

²⁰⁹ KZ, s. 168; čl. F. I., odst. IV.

²¹⁰ KZ, s. 155; čl. E. XXXV.; KZ, s. 247; čl. J. XIII, odst. III.

²¹¹ KZ, s. 166; čl. E. LVI.; Kniha výpovědí, ff. 380v-380r; Určitost odkazů byla stejně důležitá jako určitost ústního posledního pořízení. Kniha výpovědí uvádí případ, kdy muž na smrtelné posteli pronesl svá poslední slova, která si přítomný zeť interpretoval jako poručení. Naneštěstí přítomní svědkové nemohli „*podle jistoty práva a poručenství svědeckví dávatí.*“ Naopak druhý zeť, odkazu nepřítomný, prohlásil, že slova tchána znamenala jen poručení k opatrování nikoli kšaftování. Kniha výpovědí, ff. 369v-370v.

²¹² KZ, s. 166; čl. E. LVII.

²¹³ Kniha výpovědí, f. 380r.

²¹⁴ KZ, s. 149-150; čl. E. XXIII.; Kniha výpovědí, f. 380v.

²¹⁵ KZ hovoří o vínu a sudech, Kniha výpovědí o vínu a nádobí.

²¹⁶ KZ, s. 153; čl. E. XXXI., odst. I., II.; Kniha výpovědí, ff. 371v-371r.

²¹⁷ KZ, s. 167; čl. F. I., odst. I.; Kniha výpovědí, f. 364v.

odkázaná věc měla být po smrti zůstavitele zajištěna, tedy vykoupěna a předána určenému dědici. Pokud však nebyla k dispozici, např. ji její majitel odmítl prodat, byla alespoň zjištěna její hodnota v penězích a tato částka posléze vyplacena dědici na místo odkázané věci.²¹⁸

Odkázal-li testátor věc zastavenou věřiteli a dědic ji chtěl získat, musel ji vykoupit a vyplatit.²¹⁹

Testátor mohl svému dlužníku kšaftovat odpuštění jeho dluhu. Zůstal-li testament v platnosti, nemohl žádný zůstavitelův dědic po dlužníkovi, ani po jeho dědicích, požadovat jeho úhradu ani jej dále upomínat.²²⁰ Kniha výpovědí popisuje také opačnou situaci, kdy dlužník svému věřiteli poručil, co mu dluží. V takovém případě „[...] *takové poručení nic neváží.*“²²¹

KZ obsahuje zvláštní ustanovení dotýkající se kšaftování nemovitosti, konkrétně domu. Jestliže testátor někomu odkázal dům, ale nic jiného k tomu nedodal, „[...] *v témž domě věci movité náležeti jemu [dědici]nebudou.*“²²² KZ dále zakotvuje formuli „*Statek můj všicek*“, jejímž odcitováním v závěti dědic získal všechny testátorovy věci, movité i nemovité, ať už se nacházely na jakémkoli místě nebo v jakékoli nemovitosti.²²³

Ustanovení obou právních pramenů pamatovala na možnost, že se odkázaná věc, resp. její počet, může z různých příčin zmenšit nebo naopak zvětšit. Tato eventualita je demonstrována prostřednictvím kšaftovaného stáda ovcí.²²⁴ Jestliže kšaft dědici přikl stádo ovcí, z nichž nakonec po smrti testátora zbylo jen jediné zvíře, přetrvává dědici na něj nárok, byť již nelze hovořit o stádu. V opačném případě, kdy se stádo zvětšilo narozením jehňat, měl dědic získat i tato zvířata, neboť „*stádo jest jedno tělo z rozdílných od sebe hlav.*“²²⁵ Rozšíření věci a neoddělitelnost takového přírůstku ukazuje ještě jeden příklad, který uvádí KZ i Kniha výpovědí, který však obsahuje zajímavější formulaci. Obdobně jako stádo ovcí se sestává z více jedinců, tak i „[...] *stavení aneb dům jest jedno tělo z kamení spolu spojených. Dům, také kšaftované sloupové a mramorové, kteříž po učinění kšaftu sou přidání, tomu, jemuž kšaftováno aneb poručení se stalo, přináleží. Ale sloup aneb trám domu z částky nemůže býti poroučen, aby město zohaveno nebylo.*“²²⁶ Jak naznačují některá slova – sloupy a mramor, není toto ustanovení „domácího původu“, ale jedná se o ustanovení převzaté z římského práva, což jednoznačně

²¹⁸ KZ, s. 167-168; čl. F. I., odst. I., II.; Kniha výpovědí, f. 364v.

²¹⁹ KZ, s. 144; čl. E. IX; Kniha výpovědí, ff. 364v-364r.

²²⁰ KZ, s. 144; čl. E. X.; Kniha výpovědí, ff. 365r-366v.

²²¹ Kniha výpovědí, f. 366v.

²²² KZ, s. 152; čl. E. XXVIII., odst. I.

²²³ KZ, s. 152; čl. E. XXVIII., odst. II.

²²⁴ KZ, s. 145; čl. E. XII., odst. I., II.; Kniha výpovědí, ff. 366v-366r.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Kniha výpovědí, f. 366r.

potvrzuje i samotné uvození celé citace „*pravi Julianus*“.²²⁷ Toto ustanovení tak představuje jasný a výslovně vyjádřený příklad recepcce římského práva do moravského prostředí, resp. brněnským městským právem, a snad právě odtud jej Koldín převzal do svého kodexu.

8.3.7 Kšaft s „vejmkou“

Testátor mohl svůj odkaz, na nějž dědic získal nárok teprve splněním nějaké podmínky, kterou si zůstavitel ve své poslední vůli vymínil – odtud termín „*vejmká*“²²⁸ či „*výminká*“.²²⁹ Zatímco Kniha výpovědí hledí jen na „*nemožnou vejmkou*“ jako by nebyla psaná, KZ okruh výminek, které „*za nic se nepočítají*“ podstatně rozšiřuje a hovoří navíc o výminkách „*neslušných, nepodobných, nepoctivých, nespravedlivě učiněných a bláznivých*“.²³⁰ Stejně tak KZ zakazuje „*výminky proti právům a dobrým mravům*“ a pokud by se v testamentu objevily, nemělo se k nim vůbec přihlížet.²³¹

Naproti tomu obě právní sbírky dbají o to, pokud se v závěti vyskytnou výminky „*poctivé, slušné, možné a náležité*“²³², aby byly zachovány – „*[...] všechněch se má poslouchati*“.²³³ Kniha výpovědí tak uvádí dovolenou výminku, kdy kšaftující určil nedospělému dědici poručníka. Nárok na dědictví dědici vznikl dosažením zletilosti a splněním podmínky „*mravu počestného zachování*“ a posloucháním pokynů stanoveného poručníka.²³⁴

8.3.8 Zveřejnění kšaftu

K otevření a čtení kšaftu mělo být přistoupeno vždy až po smrti testátora, neboť „*[...] kšaft toliko smrtí se stvrzuje*“.²³⁵ S přečtením poslední vůle – *publicatio testamenti* se nemělo příliš otálet, aby „*ti, jimž statek jest poručen, od nesnázi zproštěni byli*“.²³⁶ Po přečtení následovalo vysvědčení testamentu kšaftovními svědky (svědkem), jejichž prohlášení se mělo poznamenat, neboť od tohoto okamžiku počala běžet lhůta, v níž mohl být proti

²²⁷ Kniha výpovědí, f. 366v; Stejnou formulaci („*[...] legato cedere Iulianus ait.*“) lze zaznamenat již v Právní knize písaře Jana: FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století: I. Úvod a edice*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1990, s. 363.; Formulaci převzal také: Brikcí z Licka. JIREČEK, Josef a Hermengild. *M. Brikcího z Licka Práva městská. Dle textu z r. 1536*. vyd. neuved. Praha : Právnická jednota, 1880. s. 317.

²²⁸ Kniha výpovědí, f. 363v.

²²⁹ KZ, s. 147-148; čl. E. XVII.-E. XIX.

²³⁰ KZ, s. 147; čl. E. XVII., odst. I.

²³¹ KZ, s. 147; čl. E. XVII., odst. II. Jako příklad KZ uvádí výminku zakazující pozůstalé dceři nebo vdově se provdat. Pokud by tak některá učinila, ztrácela nárok na díl dědictví.

²³² KZ, s. 147; čl. E. XVII., odst. III.

²³³ Kniha výpovědí, f. 363v.

²³⁴ Kniha výpovědí, ff. 368r-369v.

²³⁵ Kniha výpovědí, f. 379v.

²³⁶ KZ, s. 139; čl. D. LIX., odst. I., II.; Kniha výpovědí, ff. 360r-361v; KZ, s. 141; čl. E. I., odst. VI. stanovil, že čtení kšaftu by mělo proběhnout „*od smrti umrlého ve čtyřech nedělích*“, ale pokud by věc nesla odkladu, „*může se hned po smrti mrtvého nazjítí ten kšaft [...] čísti*“.²³⁶ Lze se domnívat, že uvedené lhůtě čtyř nedělí měl být držen smutek za zemřelého a nikoli hned projednávat pozůstalost.

testamentu podán odpor.²³⁷ KZ odpor definuje jako „[...] zápověď a jako nějakou obstavku, kteráž se děje skrze ohlášení před právem té osoby, jenž sobě do téhož kšaftu něco za stížnost pokládá.“²³⁸

Po uplynutí lhůtou stanoveného času došlo k stvrzení poslední vůle a nikdo její ustanovení nemohl zvrátit. Délku této lhůty, v níž mohly subjekty vznášet námitky na kšaftovanou věc nebo na osobu dědice, obě právní sbírky stanovují odlišně. KZ stanovil, „kdo v tom času šesti nedělích odporu mu [kšaftu] nevloží, [...] maje jistou o tom kšaftu zpravu, [...] tehdy potomně kšaftu takovému odpírati, ani ho naříkati moci nebude.“²³⁹ Kniha výpovědí ani Právní kniha písaře Jana žádnou podobnou lhůtu neobsahuje a okamžikem smrti testátora jeho poslední vůle nabývala platnosti.²⁴⁰ Pokud chtěl někdo zažalovat statek či dědice, musel pohnat před soud vykonavatele testamentu nebo ustanoveného poručníka.²⁴¹ Možnost napadnout testament ovšem ztrácelo osoby, které byly přítomny při kšaftování, ale proti nic proti jeho obsahu nenamítaly.²⁴² Obdobně nárok na „odvolání a činění překážek kšaftu“ pozbývala osoba, která sice při kšaftování přímo nebyla, ale měla povědomost o vzniku takového testamentu „[...] se mu skrze něj ublížení aneb těžkosti aneb strany práva újma děje“ a jemu neodepřel.²⁴³

Jestliže Kniha výpovědí a Právní kniha písaře Jana lhůtu pro podání odporu neobsahuje, v zápisech kopiářů, kterým tato práce věnuje pozornost, se taková lhůta objevuje. Zápisy naneštěstí většinou lhůtu na drtivé většině míst neuvádějí a hovoří jen obecně o „čase právním“. Zápis z roku 1616 používá lhůtu, jejíž délka koresponduje s lhůtou v KZ: „Kšaftu v času právním, totiž v šesti nedělích, odpor učiněn bejti má.“²⁴⁴ Zda tato lhůta byla přijata brněnským městským právem až po vydání KZ nebo její používání bylo přikročeno již dříve nelze, bez dalších indicií a důkazů, které se snad zatím skrývají v neprobádaném archivním materiálu, s jistotou říci.

²³⁷ KZ, s. 139; čl. D. LIX., odst. II.; KZ věnuje odporům proti kšaftům celý oddíl (*De impetitione seu impugnacione testamentorum*), kde dále rozvádí postup a podmínky podání odporu. Každý odporník, kromě dodržení lhůty šesti neděl, musí do dvou neděl od podání odporu dodat písemné zdůvodnění a uvést příčiny, které jej k podání odporu vedly. Lhůta dvou týdnů mohla být výjimečně prodloužena na šest týdnů („trojích dvou neděl“). O oprávněnosti a platnosti odporu rozhodovali přísežní města. KZ, s. 159-160; čl. E. XLIV., odst. I.-IV.; čl. E. XLV.

²³⁸ KZ, s. 158; čl. E. XLII.

²³⁹ KZ, s. 139-140; čl. D. LX.

²⁴⁰ FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359)*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Matice moravská, 2001. s. 291.

²⁴¹ Tamtéž, s. 412-413.

²⁴² Kniha výpovědí, f. 373v.

²⁴³ Kniha výpovědí, ff. 372r-373v.

²⁴⁴ Archiv města Brna, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sbírká rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 71, f. 141v.

Testamentární dědic byl vždy postaven před otázku, zda dědictví přijme nebo se jej zřekne, neboť platila zásada „[...] dědictví nic jiného není, nežli vkrácení ve všechno právo, kteréž měl, aneb kteréž náleželo tomu, jenž z světa sešel.“²⁴⁵ S touto zásadou úzce souvisela jiná: „Věřitelové jsou nejbližší dědicové.“²⁴⁶ Pokud zůstavitel kšaftem určil, komu – věřitelům nebo dalším kšaftovníkům má být jaká suma vyplacena, mohlo se snadno stát, že statek k uhrazení všech povinností nepostačoval. V takovém případě se kšaftem nařízený dědic ocitl v nezávidění hodné situaci, neboť „[...] kterýž bez opatření práva a bez udělení inventáře v statek umřelého vkrácuje, svou neopatrností k zaplacení dluhů a k vyplnění všech věcí odkázaných se víže.“²⁴⁷ Jak z citace vyplývá, tomuto riziku se dalo předejít inventováním zůstavitelova majetku. Pořízením inventáře zachycujícím všechna aktiva ale i pasiva si mohl dědic, s přihlédnutím k povinnostem daných kšaftem, učinit jasnou představu a rozhodnout se, zda v dědictví vstoupí. Od vyhlášení testamentu měl kšaftovní dědic lhůtu šesti neděl, v níž se měl vyjádřit, zda se dědictví bez dalšího vzdává, přijímá nebo chce si nechat vypracovat jeho soupis.²⁴⁸

8.4 Intestátní dědění

Vedle dědění ze závěti druhou formu představovalo dědění bez závěti – *successio ab intestato*. Ne vždy stihla učinit zemřelá osoba své poslední pořízení, a proto musely existovat pravidla, která stanovila, jak se má naložit s jeho zanechaným majetkem, resp. komu má připadnout nebo mezi koho má být rozdělen.²⁴⁹ Obě právní úpravy na takovou možnost pamatovaly a pojednávaly o ní obšírně hned na několika místech.

Na začátku nutno předchozí tvrzení doplnit, neboť *ab intestato* mohla zemřít i osoba, která testament měla, ať již v ústní nebo písemné formě. Kniha výpovědí, obdobně i KZ, uvádí, že bez kšaftu umírá ten, „kterýž aneb naprosto kšaftu neudělal, [...] aneb že nechtěl aneb že podle práva kšaftu neučinil, že totiž neměl podle způsobu obyčejného svědků, aneb že ten, jenž kšaft činil, neměl moci ho dělati, [...] aneb že by ten, kterýž udělal, byl zkažena zrušen.“²⁵⁰ Jestliže testátor při

²⁴⁵ KZ, s. 151; čl. E. XXVII., odst. I.

²⁴⁶ KZ, s. 180; čl. F. XIX., odst. III.; Kniha výpovědí, f. 190v.

²⁴⁷ KZ, s. 151; čl. E. XXVII, odst. II.; Oproti tomu v případě intestátního dědění KZ uvádí, že pokud se dědic uvázal v statek, je povinen uhradit také všechny dluhy, avšak jen do výše hodnoty statku. KZ, s. 180; čl. F. XX; Podobně Kniha výpovědí, ff. 190v-190r, stanovil pouze v případě převzetí dědictví rodičů dětmi. „Jestliže by pak takových dluhů k zaplacení zůstala statek po rodičích pozůstalý nepostačoval, není potřeby, aby dědicové k doplnění čeho se nedostává, statek svůj vlastní vynakládali, leč by to dobrovolně učinili uložili.“

²⁴⁸ KZ, s. 151; čl. E. XXVII, odst. III.

²⁴⁹ Kniha výpovědí, f. 339r stanovil: „V nápadech po tom, kdož kšaftu neučinil, nejprv nápad mají dolu sstupující; druhé naboru vstupující spolu s bratřími toho, jenž bez poručensví umřel; třetí spolu postranní bližší. Když se pak těch všech nedostává, manželka nápad má, potom pak komora královská, leč by smlouva aneb obyčej jinak ukazoval.“

²⁵⁰ Kniha výpovědí, f. 376v; KZ, s. 170; čl. F. VI., odst. I., II.; s. 149; čl. E. XXII.

činění kšaftu nedodržel některou z nezbytných, právem předepsaných podmínek, nebo sám neměl právní subjektivitu jej učinit, jeho poslední vůle se nestala perfektní.²⁵¹

Jestliže tedy, s přispěním některé výše naznačené skutečnosti, nastala situace, kdy zemřelý odešel bez posledního pořízení, jeho majetek přecházel *nápadním právem* na jeho nejbližší přátele. Nápadem se rozumělo „*na místo jiného jako nějaké nastoupení aneb vkerocení*“.²⁵² Dědic vstupoval do práv ale i povinností zůstavitele – „*dědic jednotejné moci jest jako předeke jeho, užívaje jednotejného a rovného práva*“.²⁵³ Při nápadu právo stanovovalo (*Regule dědění*), které osoby mají přednost a jakým způsobem se mezi ně majetek rozděluje. Nejlepší právo připadalo *descendentům*, tedy potomkům mužského i ženského pohlaví.²⁵⁴ Mezi pohlavími se zachovávala rovnost, dcery a synové, vnučky a vnukové měli nárok na stejný díl; slovy *Knihy výpovědí*: „*Žena nápad má jako pacholík nebo v těch věcech jedna práva krevnosti zůstávají*“.²⁵⁵ Ovšem ne každé dítě se mohlo beze všeho stát dědicem. Obě právní úpravy jako podmínku stanovily řádný původ. V zásadě jej měly děti narozené v manželství. Řádný původ se prokazoval také dobrovolným vyznáním rodičů, přičemž pokud již zemřeli, mohli tak za ně učinit dva sousedé nebo osob dobré pověsti, kteréhokoli pohlaví.²⁵⁶ KZ stanovuje ještě jednu možnost, pokud by již nebylo rodičů ani osob schopných dobrý původ odsvědčit. V takovém případě se mohly děti obrátit na konšelský úřad, který s pomocí městských knih mohl dobré zachování jejich rodičů potvrdit.²⁵⁷ Náležitost původu zůstávala dětem zachována i po rozvodu rodičů, a to nejen dětem zplozeným v manželství, ale narozeným až po jeho ukončení.²⁵⁸

Vedle „*přirozených a řádných*“ dětí pocházejících z manželství se však vyskytovaly i děti „*přirozené a nepořádné*“ narozené z „*kuběn*“ a děti „*nepřirozené a neřádné*“, které se narodily z „*aižoložstva a z krevnosti v přítelství*“.²⁵⁹ „*Pankharti*“, tedy děti „*jejichžto otec jest obec, to jest, o*

²⁵¹ Mezi základní podmínky se řadily: nezachování tří požadovaných slavností, tj. ustanovení dědice, pronesení nebo označení poslední vůle před svědky, řádné vysvědčení stanoveným počtem kšaftovních svědků, subjektivita testátora. K zrušení kšaftu mohlo přispět více okolností, např. narození dítěte po smrti otce nebo není-li dědic. *Kniha výpovědí*, f. 376v uvádí, že na zrušení aneb „*v nic obrácení*“ má vliv i skutečnost, že testament „*[...] se k vůli někomu stal a ne z povinnosti lásky*“.²⁵² V tomto případě při projevení poslední vůle scházela skutečná vůle zůstavitele.

²⁵² KZ, s. 170; čl. F. V.

²⁵³ KZ, s. 180; čl. F. XIX., odst. II.

²⁵⁴ KZ, s. 170; čl. F. VII.; *Kniha výpovědí*, f. 340v. *Kniha výpovědí pro descendenty* užívá slovního spojení „*jenž dolu z sstupují*“.

²⁵⁵ KZ, s. 171; čl. F. VIII.; *Kniha výpovědí*, f. 340r.

²⁵⁶ KZ, s. 191-192; čl. F. XLIII.; *Kniha výpovědí*, f. 183v.

²⁵⁷ KZ, s. 191; čl. F. XLIV. Dle KZ, s. 100; čl. C. XXXIII., odst. I. měla o řádnost manželství pečovat každá obec.

²⁵⁸ KZ, s. 192; čl. F. XLVI.; *Kniha výpovědí*, f. 183v.

²⁵⁹ *Kniha výpovědí*, 182r.

jechžto otci se pochybuje“, neměli po smrti „otce“ nárok na žádný nápad, avšak po matce ano, s výjimkou *„leč by matka znamenitého rodu byla.“*²⁶⁰

8.4.1 Dědické skupiny

Nápad synů a dcer přechází v případě jejich smrti také na jejich děti, tudíž díl, který by jinak připadl na syna nebo dceru zemřelého, připadá jeho vnukovi nebo vnučce s určitým omezením. Jestliže syn nebo dcera zanechali více dětí – vnoučat, nezískají každý podíl na statku, ale jen jeden společný.²⁶¹ Tento způsob dědění, kdy se na stejnou úroveň staví dvě generace, se označuje *successio in stirpes* („v kmenu“) oproti *successio in capita* („podle hlav“), kdy každý dědic získal stejný podíl na dědictví.²⁶²

Jestliže zemřelý neměl dědice na „linii vstupující“, k nápadu se připouštěli *ascendenti*, tedy přímí předkové na „linii naboru vstupující“.²⁶³ V první řadě nastupovali rodiče, případně prarodiče, přičemž *„[...] jsou-li vstupující jednotejného stupně, jako jsou-li rodičové, totiž otec a matka, jednotejně nápad mají, to jest každý v polovici dílu.“*²⁶⁴ Současně s ascendenty se k nápadu připouštěli vlastní sourozenci nebožtíka, neboť jsou *„[...] s rodiči, jakožto nejbližší na stejném stupni.“*²⁶⁵

KZ stanovil, že pokud zemřelý neměl descendentní dědice a i rodiče již zemřeli, dědický nápad připadl na jeho sourozence, a to i před jejich prarodiči.²⁶⁶ Oproti tomu Kniha výpovědí formulovala, *„jsou-li bratři z jedné strany a děd a bába z vrchní linie, podobně nápad mají, tak že bratři nejsou představení, nebo [t] děd jest na stupni nejbližším, když se nedostává otce nebo nejbližší jest, kteréhož žádný nepředchází. Avšak chtějí někteří, že bratr vymýtá děda a vchází na místo otce, avšak lépe jest povědino prvnějším způsobem.“*²⁶⁷ Brněnské právo tedy neupřednostňovalo sourozence zemřelého před dědem, avšak reflektovalo i opačný názor, který se zřejmě objevoval i praxi. V právu nakonec převážil druhý způsob, Knihou výpovědí zavrhaný, jak tomu dokládá právní úprava dané problematiky v KZ.

Třetí způsob nápadu nastupoval v okamžiku, kdy se nedostávalo ani *descendentů* ani *ascendentů* a tehdy byli k dědictví prizváni *collaterales*, tedy nejbližší krevní přátelé z „linií pobočných“.²⁶⁸ Při tomto způsobu dědění přednost před ostatními „pobočními přáteli“ měli

²⁶⁰ Kniha výpovědí, 340v.

²⁶¹ Jinými slovy: Kniha výpovědí, ff. 340v-340r. „[...] vnukové nápad mají v kmenu, to jest v tom dílu, kterýž by rodičové jejich měli, kdyby živí byli. Pročež, jestliže by kdo z jednoho syna jediného vnuka měl a z druhého deset anebo více, tak mnoho vezme jeden z dílu jednoho, jak mnoho deset z strany druhého.“

²⁶² KZ, s. 172; čl. F. XI.; Kniha výpovědí, f. 340r.

²⁶³ KZ, s. 172-173; čl. F. XII.; Kniha výpovědí, ff. 339r-340r.

²⁶⁴ Kniha výpovědí, f. 340r.

²⁶⁵ KZ, s. 172; čl. F. XII., odst. II.; Kniha výpovědí, f. 339r.

²⁶⁶ KZ, s. 173; čl. F. XII., odst. III.

²⁶⁷ Kniha výpovědí, ff. 341v-341r.

²⁶⁸ KZ, s. 173-174; čl. F. XIII.; Kniha výpovědí, ff. 341r-343v.

sourozenci zemřelého, kteří si majetek rozdělili rovným dílem. Pokud některý ze sourozenců nebožtíka byl již také po smrti, jeho nápad přecházel na jeho děti (tedy synovce a neteře *in testato* zemřelého). Ty ovšem, podobně jako v případě ascendentů, se k nápadu připouštěly *in stirpes et non capita*, tj. bylo-li jich více, nemělo každé dítě nárok na stejnou část jako strýc nebo teta, ale rozdělily si mezi sebe jen díl svého rodiče, který by mu býval za jeho života připadl.²⁶⁹

Pokud ovšem se nedostávalo žádných z výše uvedených dědiců ani z jedné linie, potom k nápadu získávali právo přátelé na některém dalším nejbližším stupni, podle *Regule* „*Kdož bližší jest stupněm, bližší jest také a lepším právem.*“²⁷⁰ V případě, že se takových dědiců objevilo více, dědili rovným dílem – *in capita*.²⁷¹

8.4.2 Vztah věna k dědickému nápadu

Zvláštní ustanovení o nápadu obě právní sbírky podrobně upravují v oddílu věnovanému svatebním smlouvám a především pak věnu. Jestliže po roce a dni trvání manželství muž zemřel, aniž by svou ženu jakkoli zaopatřil (např. zápisem ve svatební smlouvě nebo kšaftem), potom měla vdova nárok na třetinu z celého majetku a děti nebo nejbližší přátelé zemřelého manžela na zbývající dva díly.²⁷² Stejně tak, zemřel-li manžel a manželství zůstalo bezdětné, neměla být vdova ze statku vybyta menším dílem než jedna třetina. Tento nárok ztrácela z taxativně uvedených důvodů, např. pokud by se o svého nemocného chotě odmítla postarat, pokud by jej bez příčiny opustila a odmítla se vrátit nebo jestliže by nepoctivě žila.²⁷³ Nárok na jednu třetinu žena pozbývá také v případě, že manžel zanechal kšaft, v němž ji společně s dětmi rovnocenně vybyl.²⁷⁴

8.4.3 Dědické linie a stupně

Obě právní úpravy přesně a podobně definují, co je to linie a co je to stupeň, neboť právě postavení dědice v rámci některé linie a na určitém stupni předurčovalo, zda získá nápad a především také v jakém rozsahu. V rámci jednotlivých linií – *linea descendantium*, *linea ascendentium* a *linea collateralium* platila dále určitá omezení, která stanovila, jak vzdálený od nebožtíka, tj. na jakém maximálním stupni od zemřelého, může dědic být.²⁷⁵

²⁶⁹ KZ, s. 173-174; čl. F. XIII., odst. II.; Kniha výpovědí, f. 342r.

²⁷⁰ KZ, s. 174; čl. F. XIV., odst. I.; Kniha výpovědí, f. 343v věc upravoval: „*Po bratřích a synech bratří nápad mají kdožkoli svou nejbližší a tak dále, když toliko připojení aneb stupně blízkosti dokázati mohou.*“

²⁷¹ KZ, s. 174; čl. F. XIV., odst. II.; Kniha výpovědí, f. 342r.

²⁷² KZ, s. 103-104; čl. C. XLII.; Kniha výpovědí, ff. 109r-110v.

²⁷³ KZ, s. 104-105; čl. C. XLIV.

²⁷⁴ KZm s. 106; čl. C. XLVIII.

²⁷⁵ KZ, s. 176; čl. F. XVI., odst. V.-VII.; Kniha výpovědí, ff. 345v-345r; Kniha výpovědí, f. 343v jasně říká: „*[...] kdožkoli v příbuzenství jedním stupněm aneb linií bližší jest, buď strany otce, buď z strany matere, ten statkem předků podle spravedlnosti vládnouti bude.*“

Linea (linie) „jest shromáždění osob od téhož kmene sstupujících, kterýž v sobě.“²⁷⁶ stupně zadržuje a počty rozděluje.“ *Gradus* (stupeň) je potom „[...]vzdálení osob, kterýmž se poznává, kolikým vzdálením v přátelství po otci aneb v přátelství po máteři dvě osoby mezi sebou se dělí.“²⁷⁷

Dle KZ v případě prvních dvou linií nápad neměl žádné omezení, avšak u poboční linie se nápad trval pouze do desátého stupně.²⁷⁸

Příbuzenské – dědické, vzdálenosti mezi osobami nejlépe vyjadřoval a znázorňoval tzv. *arbor* – strom. Obě právní úpravy rozlišovaly dva, resp. tři stromy – *arbor civilis*, *arbor canonica*, *arbor affinitatis*.

Arbor civilis neboli strom práva světského (městského) či strom stupňů krevního přátelství sloužil k řádnému poznání a pochopení blízkosti přátelství. Kniha výpovědí *krevnost* definovala jako „[...] *krevnost jest dotýkání se osob z toho pocházejících, že jedna osoba sstupuje od druhé aneb obě dvě od též aneb jest svazek osob od téhož kmene sstupujících tělesným rozmnožením způsobený.*“²⁷⁹ Kniha výpovědí narozdíl od KZ, který ovšem obsahoval obrazové schéma, o správném „čtení“ stromu a počítání stupňů důkladně rozepisuje a uvádí řadu příkladů. Počítání příbuznosti se vždy vztahovalo k „prázdnému sklípku“, nazývaným *Petruciem*, který ve své podstatě představoval „syna otcova, bratra bratrova, otce synova“.²⁸⁰ K určení stupně Kniha výpovědí uvádí: „*Kolik jest osob, o nichž jest otázka, když se prostřední sečtou a jedna se odejme, tolik jest stupňů mezi nimi.*“²⁸¹ Pokud se má například stanovit stupeň mezi *Petruciem* a jeho prapradědem, stačí sečíst všechny osoby (*Petrucius*, otec, děd, praděd a prapraděd) a od výsledného čísla odečíst jedna. Podobně vlastní bratr *Petrucia* s ním byl v druhém stupni.

Arbor canonica neboli strom duchovní, představoval pomůcku, podle níž se určovalo, zda dvě osoby stojící v určitém stupni příbuzenství mohly uzavřít platné manželství. Tento strom měl navíc dvě podoby. Jedna se týkala krevních přátel a druhá přátel příbuzných.

Arbor affinitas neboli strom švagrovství vyjadřoval vztahy mezi osobami nikoli krevně spřízněnými, ale vztahy vzniklé z uzavření sňatku. Švagrovství nemělo zvláštní počítání stupňů jako v případě předchozích dvou stromů, ale stupně švagrovství se počítaly podle stupňů krevnosti, tj. „*Jestliže osoba se mnou v přátelství krevní připojí k sobě jinou osobu tělesným spojením, osoba s ní spojená, jest mi švagrem prvním pokolením švagrovství.*“²⁸² Stupeň

²⁷⁶ Kniha výpovědí, f. 345r.

²⁷⁷ Tamtéž; KZ, s. 176; čl. F. XVI., odst. VIII. Rozlišovaly se tři druhy stupňů – 1) po nichž se stoupá, 2) po nichž se klesá (sstupuje), 3) po nichž se jde po stranách a po boku.

²⁷⁸ KZ, s. 174; čl. F. XV., odst. I., II.

²⁷⁹ Kniha výpovědí, ff. 345v-345r.

²⁸⁰ Kniha výpovědí, f. 346v.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Kniha výpovědí, f. 354r.

švagrovství měl zásadní vliv například na uzavírání manželství, přičemž platilo základní pravidlo „[...] *já a ty jsme švagrové a já nemohu pojít dcery tvé, a tak tedy ani ty mé.*“²⁸³

8.4.4 Pokojné držení

Jestliže proti testamentu bylo možno dle KZ ve stanovené lhůtě podat odpor, po jejímž uplynutí došlo ke stvrzení kšaftu a již jej nemohl nikdo naříkat, také v případě intestátního dědění existovala lhůta, jejímž uplynutím nemohl být dědic nikým žalován. V tomto případě lhůtu představoval rok a den *pokojného držení*.²⁸⁴ Lhůta rok a den se měla počítat za plný rok a šest nedělí k tomu.²⁸⁵ Kniha výpovědí k počítání času uvádí: „*Věděti pak sluší, že ten den, kterýž se přidává po roku, berou někteří za šest nedělí, [...] někteří pak praví, že ten den běře se za den přirozený, kterýž hned po vyplnění padesáti dvou nedělí roku, jakž se vůbec počítá, následuje.*“ Text Knihy výpovědí tedy nepřímou naznačuje, že se v tehdejší praxi objevoval dvojí způsob počítání lhůty pro pokojné vydržení. Kterému dával přednost např. brněnský soud nelze ze zápisů kopiářů, kterým tato práce věnuje pozornost, jednoznačně vyčíst. Pokud zápisy odkazují na nějakou lhůtu, většinou operují s obecným a neurčitým pojmem „právní čas“. V případě, že se délka vydržecí lhůty objeví explicitně vyjádřena, tak schází určení, zda se den počítá za šest nedělí nebo jen za skutečný den. (např. „*Kdo zdědí jaké dědictví, pokojně (rozuměj čas právem vyměřený, totiž rok a den) drží a právem z toho vyveden nebejvá, při držání takového dědictví zachován bývá.*“).²⁸⁶

8.4.5 Držení nepořádné

Protikladně proti *pokojnému držení* stálo *držení nepořádné*, kdy ani projitím stanoveného času roku a dne nedošlo ke stvrzení práva, neboť „*nepořádnému držiteli vydržení let městských nic neprospívá.*“²⁸⁷

Obdobně k pokojnému vydržení se nemůže utéct „*násilný vladař*“ neboli „*malae fidei possessor*“, který je povinen se odpovídat pravému dědici a navíc také odevzdat veškeré užitky, kterých nabyl za dobu svého držení statku.²⁸⁸ Pokud by však takové násilné držení

²⁸³ Kniha výpovědí, f. 353r.

²⁸⁴ KZ, s. 181-182; čl. F. XXI.-F. XXIII.; KZ, s. 189-190; čl. F. XL. stanovil, že vládnutí je *hmotné – corporalis possessio*, kdy je věc ve faktickém držení, a dále vládnutí založené jen na vůli, nikoli na fyzickém držení – *incorporales sive voluntariae possessiones*. Oba dva druhy bylo možné po roce a dni pokojně vydržet; Kniha výpovědí, ff. 172r-173v. Pokud někdo někoho „*před právem vinil*“ a poté rok a den neučinil ve věci žádné další kroky, tak uplynutím tohoto času „*ztratil právo na spravedlnost*“.

²⁸⁵ KZ, s. 181-182; čl. F. XXIII.

²⁸⁶ Archiv města Brna, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sbírká rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 71, f. 61r.

²⁸⁷ KZ, s. 183; čl. F. XXVI.; Kniha výpovědí, ff. 173v-173r.

²⁸⁸ KZ, s. 183; čl. F. XXVII., odst. I.; Kniha výpovědí, f. 173r.

přetrvávalo, vznikal pravému dědici závazek každoročně tuto skutečnost osvědčit před soudem.²⁸⁹

8.5 Poručníctví

Důležitý institut v dědickém právu představovalo poručenství či poručníctví nad sirotky a jejich statky, na něž lze také velmi často narazit v zápisech dotčených kopiářů. Poručníctvím se chápala „[...] ochrana, moc a vrchnost nad osobou svobodnou, k opatrování a k obhajování, kterážby pro mladost a věk svůj dětský a nedospělý ani sama sebe, ani věcí svých opatřiti a ochrániti nemohla, od práva stvržená a daná.“²⁹⁰ Poručníctví vznikalo také svěřením dětí a statku vybrané osobě jejich otcem nebo dědem.²⁹¹ Obě právní sbírky stanovily podmínky pro výkon funkce poručníka a dále také okruh osob, které se jím mohly stát. KZ hovoří o třech druzích poručníků. V první řadě se jednalo o *poručníky krevní po meči (tutores legitimi)*, dále o *poručníky kšaftem nařízené (tutores testamentarii)* a nakonec *tutores dativi*, tedy poručníky vybrané a určené soudy dle jejich práva.²⁹²

8.5.1 Poručníci krevní

Podobně jako u nápadu, kde bližší stupeň zaručoval lepší právo k dědictví, tak i pokud šlo o právo k opatrování sirotků, měli přednost krevní přátelé stojící na nejbližším stupni. Ovšem i v rámci krevních přátel právo okruh možných osob dále omezovalo. Kniha výpovědí „judikovala“, že „*poručníci raději býti mají z krevních přátel otce nežli matky.*“²⁹³ Dále stanovil, že „*poručníci raději světší nežli duchovní bejti mají.*“²⁹⁴ Ačkoli to není výslovně uvedeno, poručníkem se nemohl stát ani věřitel nebožtíka.²⁹⁵ Pravidlo, které upřednostňovalo krevní přátele na bližším stupni na pozici poručníka, mohlo být suspendováno. Jestliže by se zdálo, že vzdálenější příbuzný představuje vhodnějšího kandidáta, v takovém případě dostal přednost, byť by stál na vyšším stupni.²⁹⁶ Kniha výpovědí uvádí, že preferenci vzdálenějšího příbuzného mohla podmiňovat jeho vůle „[...] *každého roku jim [dětem] z jejich statku jistý užitek dávatí a spolu skládati [...]*“²⁹⁷ KZ předepisoval poručníkovi „*činiti počty*“ při předání majetku sirotkům, kteří dosáhli zletilosti. Pokud by se ukázaly nějaké nesrovnalosti („*věci ke zmrhání přišly*“) způsobené nedbalou správou poručníka, měli sirotci právo jeho postihu

²⁸⁹ KZ, s. 184; čl. F. XXVII., odst. II.; Kniha výpovědí, f. 173r.

²⁹⁰ KZ, s. 114; čl. D. V., odst. I.; Kniha výpovědí, f. 80r.

²⁹¹ KZ, s. 114; čl. D. V., odst. II.

²⁹² KZ, s. 115; čl. D. VI.

²⁹³ Kniha výpovědí, f. 83v; KZ hovoří o přátelích po přeslici, tj. ze strany matky. KZ, s. 115; čl. D. VII., odst. III.

²⁹⁴ Kniha výpovědí, f. 82v; KZ osobu kněze zcela vylučuje. KZ, s. 144; čl. E. VIII.

²⁹⁵ Kniha výpovědí, ff. 81v-81r.

²⁹⁶ KZ, s. 115; čl. D. VII., odst. III.

²⁹⁷ Kniha výpovědí, f. 81v.

soudní cestou („[...] *skerz zlodějství vzato aneb jiným neštěstím a ne jejich nedbanlivostí z statku takového zbylo, to z statku vlastního zaplatiti povinni budou.*“).²⁹⁸ Na druhou stranu měl poručník nárok na úhradu účelně vynaložených nákladů.²⁹⁹

V případě dědického práva představovalo poručnictví také jeden ze způsobů, jak získat dědictví. Pokud sirotek nebo sirotci, o kterého poručník pečoval, zemřeli, připadl na něj jejich statek.³⁰⁰

8.5.2 Poručníci testamentární

Testamentární poručník či poručníci byli ustavováni při kšaftování ze svobodné vůle otce nebo děda. Oproti Knize výpovědí KZ materii kšaftovních poručníků upravuje mnohem podrobněji. V první řadě obsahuje institut *mocného otcovského poručníka*, jehož sice podobně jako kšaftovního poručníka určil nebožtík, avšak vedle toho jej nadal mnohem většími pravomocemi. Mocným otcovským poručníkem se stávala osoba, v níž měl kšaftující velkou důvěru, neboť nad sirotky a statkem získávala moc, jakou měl zemřelý otec. Tuto vloženou důvěru si museli mocní poručníci zasloužit a o zanechaný statek pečovat tak, aby ho „*raději přibývalo, než ubývalo.*“³⁰¹ Mocnou otcovskou poručnicí se mohla z vůle kšaftujícího manžela stát i jeho manželka – budoucí vdova. Právo však pamatovalo, že obvykle „[...] *ke těm věcem podobným prací ženám dotýkati se zbraňují*“, pročež na řádný výkon její správy dohlíželi přísežní.³⁰² Obdobně jako u předcházející první skupiny poručníků, měl poručník povinnost „*činiti počty*“, jejichž nesrovnalost mohli plnoletí sirotci přednést před soudní instancí.

8.5.3 Poručníci právem určení

Poručníci ze třetí skupiny – *tutores dativi* nastupovali v okamžiku, kdy sirotci neměli žádných krevních přátel, ani ze strany otce ani ze strany matky, a ani kšaftem jim nebyl žádný ochránce stanoven. V takovém případě samo právo, tj. soudce a přísežní, mělo povinnost za poručníky určit „*osoby hodné, pod týmž právem dobře usedlé*“, které se měly až do zletilosti sirotků o ně a jejich majetek starat.³⁰³ Osoba „vybraná právem“ za poručníka měla stanovenou lhůtu dvou týdnů, v níž mohla přednést důvody, proč se nemůže funkce

²⁹⁸ Kniha výpovědí, f. 82r; KZ, s. 119; čl. D. XVI.

²⁹⁹ KZ, s. 119; čl. D. XV.; Kniha výpovědí, f. 83v.

³⁰⁰ KZ, s. 115, čl. D. VII., odst. II.

³⁰¹ KZ, s. 116; čl. D. IX.

³⁰² KZ, s. 116-117; čl. D. X.; Kniha výpovědí, ff. 370r-371v ve vztahu k vdovám upravoval: „*Jestliže by poručníci kšaftu a vdovy sirotek, ochránkové byli by nepilní a neužiteční, přísežní podle svědomí svého k dobrému kšaftu, což jest věci spravedlivou, zaruhouc ty s uctivostí péči kšaftu a opatrování jiným, kteříž by pilnější byli, mohou a mají poručiti plným právem.*“

³⁰³ KZ, s. 117; čl. D. XI., odst. I.; Kniha výpovědí, f. 80r.

ujmout.³⁰⁴ Poručníci z této třetí skupiny zůstávali pod dohledem přísežných a mohli se utéci pro radu a ochranu ke konšelskému úřadu, který jim byl povinován poradit.³⁰⁵ Dohled spočíval mimo jiné i v tom, že poručníci při předávání majetku sirotkům v okamžiku jejich zletilosti museli na konšelském úřadě předložit účetní zprávu. Z toho důvodu i před převzetím poručenství nad sirotky a jejich statky si měl budoucí poručník nechat veškerý majetek zinventovat. Poručník vedle této závěrečné zprávy musel po celou dobu správy vést „účetnictví“ („*sirotčí registrá*“), v němž by se zaznamenávaly veškeré příjmy a vydání ze sirotčího statku.³⁰⁶ Poručník měl v rámci tohoto vyúčtování nárok na úhradu toho, co účelně vynaložil ve prospěch svých chráněnců ze svých peněz, přičemž KZ stanovil, aby takové výdaje „[...] *kladeny byly v mírnosti a náležitě spravedlnosti*“.³⁰⁷

Nabízí se otázka, co mohlo motivovat právem určeného poručníka k ujmoutí se takové funkce, když při správě sirotčího majetku musel mnohdy sáhnout do své kapsy a případně mu po předání statků hrozila soudní žaloba. Předně právo zakotvilo, že plnoletí sirotci po řádném vyúčtování a převzetí statků, museli svým opatrovníkům „[...] *poděkování učiniti a je z toho ze všeho poručenství kvitovati*“.³⁰⁸ Vedle symbolické odměny ve formě díků měl tedy poručník nárok na již zmiňovanou úhradu svých nákladů. „Zajímavější“ odměna se pro poručníka objevila v okamžiku, kdy sirotci ještě před dosažením dospělosti zemřeli a nedostávalo se žádných krevních přátel. Tehdy měl za svou práci nárok na třetí díl spravovaného statku.³⁰⁹

8.5.4 Základní práva a povinnosti poručníků

KZ pro všechny tři okruhy poručníků zakotvil jejich základní povinnosti a práva. V prvé řadě uvádí, že každý se musí o svěřený majetek starat, dnešními slovy řečeno, s péčí řádného hospodáře. Z případného obchodu se sirotčím majetkem byl poručník kvůli „střetu zájmů“ prakticky vyloučen. KZ zamezovalo nákup jím spravovaných statků, a to i přes třetí osobu. Existovalo-li k majetku více ustavených poručníků, převod mezi nimi byl také zakázán, s výjimkou kdy k takovému obchodu dal souhlas soud nebo úřad města.³¹⁰ Povinností poručníka bylo pochopitelně nejen uhrazování dluhů, ale také vymáhání pohledávek.³¹¹ Pokud v okamžik předání statků zletilému sirotkovi existovaly ještě některé nevyhozené pohledávky, nevznikala z toho poručníkovi žádná povinnost, pokud se však

³⁰⁴ KZ, s. 117-118; čl. D. XII.

³⁰⁵ KZ, s. 117; čl. D. XI., odst. II.

³⁰⁶ KZ, s. 118-119; čl. D. XIII.-D. XIV.

³⁰⁷ KZ, s. 119; čl. D. XV.; KZ, s. 120; čl. D. XIX.; *Knihy výpovědí*, ff. 82r-83v.

³⁰⁸ KZ, s. 120; čl. D. XVIII.

³⁰⁹ KZ, s. 119-120; KZ, s. 119-120; čl. D. XVII.

³¹⁰ KZ, s. 124-125; čl. D. XXXIII.

³¹¹ KZ, s. 125; čl. D. XXXIV.

tak nestalo z nějaké nepravosti nebo podvodu. Jakoukoli faleš, lest nebo podvod, kterého by se poručník při správě sirotčího majetku dopustil nebo se jen dopustit chtěl, bylo právo rozhodnuto potrestat.³¹²

Vedle správy statků se museli poručníci pochopitelně starat o sirotky, jež měli vést „*ke ctnostem, mravům a ke všemu dobrému*“ a poskytnou řádné vzdělání, tj. „*[...] buď ke učení svobodnému, anebo ke řemeslům poctivým, též ke službám, doma aneb ven ze země a ke dobrým lidem dávali.*“³¹³ Kšaftovní poručník musel svou funkci zastávat sám a své pravomoci mohl přenést na jiného poručníka jen tehdy, bylo-li tak uvedeno v poslední vůli.³¹⁴

Poručníkům v jejich práci měli vypomáhat purkmistr a konšelé jakožto „*neryšší vdov a sirotkův poručníci*“.³¹⁵ Představitelé obce se měli postarat, aby pro majetek nebožtíka, resp. sirotčí věci, vhodně zajistili a předešli jeho ztrátám. Purkmistr a radní mohli poručníkům, s výjimkou mocných otcovských, ze svého středu vybrat tzv. *poručníka pro poctivost sirotčí nařízení*, který měl dohlížet na řádnou správu majetku poručníkem a případně jej napomínat. Z jejich moci mohl být nedbalý poručník ze své pozice odvolán a nahrazen vhodnější osobou.³¹⁶ Nutno také poznamenat, že vedle představených obce představovali svůj druh kontroly nad řádnou správou majetku nejen „*[...] přátelé sirotků pohlaví obojího, mužského i ženského, ale všickni jiní lidé [...]*“³¹⁷

Po smrti poručníků přecházela jejich povinnost „učinit počty“ sirotku v okamžik jeho zletilosti na jejich dědice.³¹⁸

³¹² KZ, s. 126; čl. D. XXXVI.-D. XXXVII.

³¹³ KZ, s. 120; čl. D. XX.

³¹⁴ KZ, s. 124; čl. D. XXXI. Omezení pro ustavení dalšího poručníka se nevztahovalo na mocného otcovského poručníka, který měl stejná práva jako rodič a mohl tudíž činit, co chtěl.

³¹⁵ KZ, s. 14; čl. XXIX.; KZ, s. 121; čl. D. XXI.

³¹⁶ KZ, s. 121; čl. D. XXII.; Kniha výpovědí, ff. 370r-371v.

³¹⁷ KZ, s. 121-122; čl. D. XXIII.; Kniha výpovědí, ff. 81r-82v zakotvuje právo žalovat poručníky pro ženy: „*A protož ke žalobě strany péče a opatrování podezřelého, mohou také i ženy přípuštěny býti, kteréž pobožností jsouc hnuty, ke tomu přistupují, jako jest matka, baba, sestra aneb příbuzná osoba aneb také býti i jiná žena byla, o nichž by soudce i přisezení rozuměli, že má velikou pobožnost, přípuštěna bejti má k žalobě.*“

³¹⁸ KZ, s. 123; čl. D. XXVII., odst. I.

9. Rozbor právních naučení brněnského městského soudu

Poslední část této práce představuje výběr právních naučení obsažených v dochovaných kopiích.³¹⁹ Právní naučení představují neocenitelný pramen pro poznání aplikace práva. Na příkladech „ze života“, které se dostaly na stůl brněnským přísedícím, si lze učinit představu o sporech, které se v té době v oblasti dědického práva objevovaly, a také o právním procesu, který byl s udílením právních naučení spojen. Na první pohled je zřejmé, že vybraná naučení nejsou schopna poskytnout ucelený a komplexní pohled, ale že se jedná jen o jakousi sondu či náhled do této oblasti, která nejen pro právní historiky skrývá určitý vědecký a badatelský potenciál. Práce s tímto materiálem by měla do budoucna usnadnit připravovaná edice, jejíž opravdu velmi malý zlomek se na následujících stranách prezentuje.³²⁰

(ff. 40v-40r)

Manžel o nápad<u> a dědictví manželky své, kteréž teprva po smrti otce <se> jejího očekává, nejsou k tomu zmocněn, s otcem manželky své se smlouvatí a jej prodávati moci nemá. |

Poněvadž poručníci statkuov vnukuov nebo[žtík]a Jiříka Hleděnahorskýho^a z Častrova^b proti žalobě Kateřiny Šmetové^c, kterouž ona poručenstvím nebo[žtík]a Jiříka Hleděnahorskýho, otce svého, za nepořádný naříká, aby Kateřina Šmetová Šimonovi Šmetovi, manželu svému, nápadu a dědictví svého, kterej teprva po smrti otce jejího naň připadnouti mohl, buď smlouvami svadebními nebo společným vzdáním anebo jiným právním způsobem kdy odevzdala anebo Šimona Šmeta, manžela svého, k tomu, aby se týž všechen nápad a díl její otcovský jménem na místě jejím a erbuov jejích s kým smlouvatí, jej prodávati a z něho kvitovati neb jeho na místě jejím a erbuov jejích se odříkati mohl, kdy zmocnila, též taky, aby ona týž otcovský díl a budoucí nápad svůj s n[ebožtíkem] otcem svým sama se smlouvala, z něho tak jak práva o tom vyměření kvitovala a jeho se právně odříkala, dostatečně neprovádí a nebo[žtík]e J[irík] Hleděnahorský dělajíce o statku svém poručenství, žádnéj podstatnej a právní příčiny, pro které Kateřinu Šm[e]tovou z statku svého tak málem odděluje, nepoložil, nýbrž ona zas, se každého času k otcí svému jakožto věrná a poslušná dcera chovala, provádí.

Z těch a takovejch slušnejch a při právé bedlivě uvážěných příčin, týž poručenství nebo[žtík]a J[irík] Hleděnahorskýho za nepořádný a nedostatečný se usuzuje a že Kateřina Šmetová k dílu statku po nebo[žtík]u | Jiříkovi Hleděnahorským, otcí svém, zůstalém spravedlivému a jí z práva povinnému, jakožto dědička a vlastní dcera téhož Jiříka Hleděnahorskýho, podle veš psaných vnukuov, jeho právo má podle práva. Expen: cass: Actum B[runa] f[er]i]a 5. p[os]t Conversionis Pauli Anno 1599.

^a Jiříka Hleděnahorskýho | Girzika hledienahor]kyho

^b Častrova | Cziastrowa

^c Kateřině Šmetové | Katherzinie Šmeltowe

³¹⁹ Není-li v poznámce pod čarou stanoveno jinak, pochází přepsaná právní naučení z: Archiv města Brna, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 72.

³²⁰ Pro potřeby této práce nejsou představena ediční pravidla. Nicméně každý přepis právního naučení je opatřen poznámkami upravujícími přepis místních a osobních jmen.

(ff. 19v-19r)

Do města Strážnice^a

Přízeň naši vzkažujem opatrní.

Psaní vaše, kterýmž nás za vysvětlení ortele našeho na právo vaše v té při mezi Kateřinou Šmetovou^b, žalobnicí zjedné, a poručníky statku neb[oštíka] Jiříka Hleděnohorského^c, též některými měšťany města Kroměříže^d, na místě Jiříka a Vladislava, sirotekův po neb[oštíku] Fridrichovi Hleděnohorským^e zůstalých, odporníky z strany druhé, vydaného žádáte, jest nám dodáno.

Vnukové nastupující na díl otce svého a rovný díl s bratrem neb sestrou otce svého berou.

*I ačkoliv o tom dobrou vědomost máme, že ten ortel světlý, patrnej a ke vyrozumění snadnej jest, tak že by vysvětlení žádného nepotřeboval, nebo[t] jináče podle práva uznáno není a bejtí nemohlo, než že Kateřině Šmetové díl spravedlivej v statku po otci jejím zůstalém náleží, jaký by pak to díl byl, smejšlíme, že tomu dobře rozumíte, totižto že **ne k třetímu**, ale polovičnému všelijakého statku otce svého právo má a synom po neb neb[oštíkovi] Fridrichovi Hleděnohorským pozůstalým nic víceji, nežli to co jest se otci jejich dostati mělo, totiž druhá polovice, náleží, kteroužto druhou polovici statku děda svého oni mezi sebou se rozdělití mohou. Ale však nicméně, aby jak jedna tak i druhá strana na žádném omylu nebyla, k žádosti vaší toto další vysvětlení ortele našeho vám činíme.*

Kdo co napřed vezme, na díle svém sobě poraziti má.

Předně co se složení na právo anebo sražení 2240 fl., kteréž Šimon Šmet od nebo[štíka] Jiříka Hleděnohorského, otce manželky své, přijal, dotejče, že ta suma jí Kateřině Šmetové na dílu jejím polovičném poražena a vnukům Jiříka Hleděnohorského proti tomu, buď na zápisích neb na čemž koli jiným, co by za tu sumu stálo, za 2240 fl. napřed vydáno bejtí má.

Kdo jaké svršky v opatrování v statek svůj přijme, navrátiti povinen.

A jakož toho dokládáte v druhém artikuli, že jest neb[oštík] Jiřík Hleděnohorský po nebo[štíku] Fridrichovi, synu svém, otci těch vnuků, statek po něm pozůstalý k sobě přijal, jej do statku svého vdrobil a jeho užíval, i nepochybujeme o tom, než jestliže jest co takového synu jeho vlastně náležítého ke so | bě přijal, že jest bez obzvláštního Inventáře toho nepřijímal. A protož bude-li co takového, což témuž synu jeho náležítého bylo a od nebo[štík]a Jiříka Hleděnohorského do statku vdrobeno jest, prokázáno, nesmejšlíme, aby Kateřina Šmetová proti tomu, aby synové Fridricha, bratra jejího, toho užítí neměli, bejtí měla, aniž také bejtí může.

Pořádné dání toliko platné jest.

Kdež se také dotazujete strany zápisův na sumy peněz, které jest nebo[štík] Jiřík Hleděnohorský na samý toliko vnuky své zdělati a zaplatiti dal, též že jest týž neboštík Jiřík Hleděnohorský hotové sumy a klínoty na zlatě a stříbře za zdravého života svého do trubhy skladl a Jiříkovi, staršímu vnuku svému, klíč od té trubhy dadouc, jemu s Ladislavem bratrem svým tím rozdělití se rozkázal. Kdyby Kateřina Šmetová k pravé polovici všeho statku otce svého práva a spravedlnosti neměla, bezpochyby, že by podle rozkazu neboštíkovoého ti vnukové těmi věcmi se byli rozdělití mohli, ale poněvadž se to nenachází, aby jim tu trubhu těmi věcmi nebo[štík], děd jejich, byl dával a pořádně odvedl, nemůžeme jináče uznati, než že Kateřina Šmetová i v tom polovičnou spravedlnost má.

Když hlavní věc neobstojí, méněji případní.

Že pak zápisů na samý toliko vnuky jeho svědčí, to jest bezpochyby z té příčiny se stalo, domnívajíce se nebožtík, že smlouva mezi ním a Šimonem Šmetem učiněná, místo své jmíti bude a že se dcera jeho mimo ty od manžela jejího přijaté 2240 fl. na nic více potahovati nebude, ale však na tom nezáleží, chtějí-li ony strany těch zápisův užiti, má Kateřině Šmetové proti tomu na hotové sumě neb klenotech tak mnoho odvedeno bejti.

Věno smlouvami zapsané i před potvrzením stavu manželského se obdržuje.

Strany věna 1000 fl., které jest nebožtík Jiřík Hleděnahorský panně Aleně Bojate z Bojatu⁸ na smlouvách svadebních věnoval a zapsal. Poněvadž se srozumívá, že netoliko dokonalej slib manželský, ale smlouvou svadební spolu a den ku potvrzení stavu manželského jmenovanéj měli, může ten 1000 fl. tej panně Aleně z statku po nebožtíkovi pozůstalého vydán bejti.

Kšaft za nepořádný uznání ve všem moc svou potracuje.

Co se pak jiných postranních legátů, kterým nebožtík Jiřík Hleděnahorský kšaftem svým co odporučil, dotýče. Poněvadž kšaft jeho za nepořádný uznán jest, tehdy netoliko v jednom artikuli, ale ve všech moc svou potracuje.

Čehož sme vás i na psaní a otázky vaše pro správu tejna učiniti nechtěli. S tím se vám na všem dobře jmíti vlnšujíc. Datto v m[ěstě] B[rně] v pátek po neděli Cantate A[nn]o 1599.

^a Strážnice | Straznice

^b Kateřinou Šmetovou | Katerzinau Šmetovau

^c Jiříka Hleděnahorského | Jirzika Hledienohor[keho]

^d Kroměříže | Kromerzize

^e Fridrichovi Hleděnahorským | Frydrychovi Hlediehor[skym]

^f vědomost | wiadomo[st]

^g Aleně Bojate z Bojatu | Alenie Bogate z Bogatu

První vybraný příklad se sestává ze dvou právních naučených zaslaných v roce 1599 brněnským vyšším právem do Strážnice.

Nejprve si představme skutkovou podstatu celého sporu. Nebožtík Jiřík Hleděnahorský měl dvě děti – dceru Kateřinu, která se ještě za života svého otce provdala za Šimona Šmela, a syna Fridricha, který ještě před smrtí svého otce zemřel a zanechal po sobě dva syny – Jiříka a Vladislava.

Kateřina Šmelová žalobou napadla poslední pořízení svého otce Jiříka Hleděnahorského jako „nepořádné“, neboť dostala jen malý díl.³²¹ Poručníci vnuků zemřelého (synů Fridricha) se snažili žalobu Kateřiny zvrátit tím, že se Kateřina se svým otcem ještě za jeho života dohodla o výši svého otcovského dílu („[...] otcovský díl a budoucí nápad svůj s n[ebožtíkem] otcem svým sama se smlouvala.“), který následně převedla na svého manžela. Dle vyjádřeného názoru soudu poručníci toto své tvrzení „dostatečně neprovádí“, dnešním jazykem by se dalo říci, že neunesli břemeno tvrzení. Naproti tomu soud uznal výpověď Kateřiny, podle níž se „[...] každého času k otci svému jakožto věrná a poslušná dcera chovala.“

Z těchto důvodů („slušnejch a při právé bédlivě uvážěných příčin“) soud považoval poručenství Jiříka Hleděnahorského za „nepořádný a nedostatečný“ a dcera Kateřina má nárok na řádný díl statku.

³²¹ Výpověď brněnského soudu neuvádí žádnou lhůtu pro podání odporu proti poslednímu pořízení, jak zakotvuje KZ, ale hovoří toliko pouze o žalobě.

Pochopení celé problematiky pouze z tak krátkého a ne zcela jasného zápisu činí poměrně značné obtíže. Nevíme, jak obsáhlé vyjádření brněnští přísežní zaslali do Strážnice, ale tamní zástupci práva z něj příliš moudří nebyli a raději se do Brna obrátili ještě jednou s žádostí o vysvětlení. Na jejich dotázání zareagoval soud vyššího práva, jako i v jiných případech obsažených v kopiářích, poněkud „výsměšně“, když v odpovědi uvedl: „*I ačkoliv o tom dobrou vědomost máme, že ten ortel světlý, patrně a ke vyrozumění snadnej jest, tak že by vysvětlení žádného nepotřeboval, nebo [t] jináče podle práva uznáno není a bejtí nemohlo [...]*.“ Soud po úvodním „ponížení“ strážnických přísežných přeci jen ukázal svou blahosklonnost a svým nechápajícím kolegům celou věc dopodrobna osvětlil („*Ale však nicméně, aby jak jedna tak i druhá strana na žádném omylu nebyla, k žádosti vaší toto další vysvětlení ortele našeho vám činíme.*“).

Kateřina neměla nárok jen na třetí díl, tj. jeden ona a dva zbývající její synovci – synové jejího bratra Fridricha, ale na celou polovinu. Rozdělení si statku na dvě poloviny mezi oba sourozence odpovídá dědění *in capita*. Druhá polovina pak měla připadnout právě jejím synovcům, na které přecházel díl, který by jinak obdržel jejich otec Fridrich, kdyby byl svého otce přežil.³²² V tomto případě se neuplatní pravidlo *in capita* ale *in stirpes*.³²³

Jelikož nejsme ze zápisů v kopiářích plně seznámeni s celým sporem, některá vysvětlení soudu se vztahují k záležitostem, o nichž mnoho nevíme, ale přesto v nich lze vysledovat právo obsažené v brněnské právní knize, Knize výpovědí nebo pro srovnání i v KZ.

Soud stanovil, že sumu peněz, kterou Kateřinin manžel prve za Kateřinu od jejího otce přijal, se musí nějakým způsobem promítnout při stanovení dědických podílů. O tuto částku se tedy Kateřině snižoval její podíl. Jestliže byl potomek nějakým způsobem ze statku otce „vybyt“, jeho případný podíl na pozůstalosti se o „vybytý majetek“ snižoval.³²⁴

Situaci okolo pozůstalosti po Jiříku Hleděnahorském komplikovala skutečnost, že jeho syn Fridrich zemřel ještě před ním. Po smrti svého syna se jeho statku ujal a „*jej do statku svého vdrobil a jeho užíváť*“, čímž nejspíše došlo k rozostření hranic obou majetků, především pak určení, jaké výnosy každý z nich přinesl a jaké náklady si každý vyžádal. Brněnští přísežní, snad s jistou skepsí, Strážnickým píší, že otec Fridricha jeho statek „*[...] bez obzvláštního Inventáře toho nepřijímal.*“ Jak již předchozí kapitola naznačila, poručníci, kterým se

³²² Kniha výpovědí, f. 339r. „*[...] vnukové nápad mají v kmenu, to jest v tom dílu, kterýž by rodičové jejich měli, kdyby živi byli.*“; Stejně tak Kniha výpovědí, f. 342r. „*[...] synové bratří již mrtvých, když nápad mají, s strejci [pozn. v tomto případě tedy i s tetou], dědy aneb pradědy aneb jinými vstupujícími nápad mají toliko podle kmenu, to jest toliko v té částce, kterouž by otcové jejich měli, kdyby živi byli.*“

³²³ Kniha výpovědí, f. 342r. „*Když pak nápad mají bez vstupujících, vždycky nápad mají k hlavám a ne podle kmenu: nebo kolik jest hlav aneb osob takových, tolik jest dílů statku, v nichž nápad mají.*“; KZ, s. 172; čl. F. XI.

³²⁴ Kniha výpovědí, f. 191r. „*[...] jestliže dva skrze věno vybytí, s třemi, kteříž vydělení nejsou, díl míti žádají, tak mnoho do dílu necht' položit, jak sou mnoho vzali.*“

Jiřík, bezpochyby stal, si před převzetím správy statku nechávali sepsat inventář, aby při pozdějším předání dědictví jeho zletilým dědicům nevznikly žádné problémy. Zda takový soupis vznikl i v tomto případě nelze z informací v textu odvodit. Soud, bez toho, zda inventář existoval či nikoliv, konstatoval, že Kateřina jistě nebude nic namítat, jestliže si její synovci vezmou to, co prokazatelně patřilo jejich otci, než se stalo součástí statku jejich děda; přihlédneme-li i k faktu, že se nejspíše jednalo jen některé movité věci, jak naznačuje samotný titulěk odstavce („*Kdo jaké svršky v opatrování v statek svůj přijme, navrátiti povinen.*“).

Další problém, který muselo brněnské vyšší právo řešit, představovaly jakési zápisy na blíže neurčené „*hotové sumy a křínoty na zlatě a stříbrě*“, které uložil do truhly. Klíč pak svěčil svému nejstaršímu vnukovi Jiříkovi, synovi Fridricha, s tím, že se má později o uschované věci rozdělit se svým mladším bratrem Vladislavem. Zdálo by se, že se jedná o jasný příklad darování. Avšak jak soudní nález naznačuje („*nemůžeme jináče uznati*“) takové dání nesplnilo všechny náležitosti, a proto z těchto věcí „*[...] Kateřina Šmetová i v tom polovičnou spravedlnost má.*“ Toto darování úzce souviselo i s již výše uvedenými penězi, kterými měla být Kateřina „*vybyta*“. Soud konstatoval, že pokud by se obě strany chtěly přidržet obou rozhodnutí nebožtíka, tj. dání peněz Kateřině a dání truhly s věcmi vnukům, tehdy měla Kateřina dostat z věcí určitý díl, který se přičtením k dříve obdržené sumě vyrovná dílu obou vnuků.

V rozhodnutí brněnského soudu se zcela náhle a bez jakékoli vazby na projednávaný případ objevuje osoba Anny Bojaté. Její postavení v rodině nelze jednoznačně určit, neboť kromě problematického věna se k žádnému dílu na pozůstalosti nehlásí. Soud stanovil, že věno jí bylo zapsáno na základě svatebních smluv, a proto má na něj nárok.³²⁵

Zcela na závěr brněnské přísežní uvedli nejdůležitější a nejpodstatnější důvod pro jejich jednotlivá dílčí rozhodnutí, a to: „*Kšaft za nepořádný uznání ve všem moc svou potracuje.*“ Jelikož „*za nepořádný uznán jest*“, tudíž je neplatný nejen v některého jeho části, ale „*[...] ve všech moc svou potracuje.*“³²⁶

(f. 49r)

Do dědiny Vážan^b

Přízeň naši vzkažujeme, opatrní přátelé nám milí.

Na žalobu Pavla Vodvalilá, na místě Jana a Anny dítek svých z dědiny Sudič^d, a odpor Matouše Straky^f, syna neb[ožky] Doroty Strakové, vám naučení dáváme.

Poněvadž Pavel Vodvalil kšaft neb[ožky] Doroty Strakové, že jest jej, nemněvše rozumu a paměti dobré, učinila, jako nepořádný naříká, čemuž odporník Matouš Straka místa nedává, nýbrž, že pořádně před fojtem a staršími a přísežnými osobami z dědiny Vážan učiněn jest, v odporu svém dokládá, povinen jest

³²⁵ Jestliže bylo věno připověděno, „*[...] dědicové povinni budou připovědi žádosti učiniti.*“; Kniha výpovědí, f. 112r.; KZ, s. 102; čl. C. XXXVII., odst. I.

³²⁶ K rušení kšaftu: Kniha výpovědí, f. 363r.

žalobník žalobu svou a odporník pak odpor svůj s odeslaným na právo naše téhož kšaftu i svadebních smlou, které sou se mezi Valentou Valouchem^s a touž Dorotou předešle staly, prokázati a za pravé učiniti. Staň se dáleji co za právo podle práva. Act[um] v městě Brně ve čtvrtek den s[vatě]ho Víta A[nn]o 1600.

^b Vázan | Wazian

^c Pavla Vodvalila | Pawla Wodwalila

^d Sudic | Sudicz

^e Matouše Straky | Matau[š]e Straky

^f Doroty Strakové | Dorotty Strakowe

^g Valentou Valouchem | Walentau Walauchem

(ff. 65r-66v)

Do dědiny Vázan^a

Přízeň, opatrní přátelé nám milí.

Na žalobu, odpor, pomluvy, domluvy, svědomí a to vše, co jest od obou stran v té při mezi Pavlem Odvalilem^b, na místě Jana a Anny dítek svých, původem z jedné, a Matoušem Strakovým^c, odporníkem strany druhé, ku právu promluveno a doloženo vám, naučení dáváme.

Kdo kšaftu místo jednoc její dá a je schválí, na odpor téhož kšaftu již více nastoupíc nemají.

Poněvadž se to nachází, že Dorota Straková^d, čínice v přítomnosti osob přísežných, totiž fojta a starších dědiny Vázan, | kšaft a pořízení o statku svém, tehdaž při dobré paměti byla a Pavel Odvalil, na místě dětí svých, týž kšaft její po přečtení jeho schválil a jemu místo dal, z těch příčin takové poručení neb[ožky] Doroty Strakové o statku jejím zřízené se stvrzuje a té věci při tom zanechává, tak že vydajíce Matouš Straků dětem Pavla Odvalila to, což j[e]mu Dorota Straková, máteř jeho, z dobré vůle své odporučila z statku po ní zůstalého podle nařízení jejího, ničímž víceji Pavlovi Odvalilovi, na místě dětí jeho, povinen není, nýbrž při témž poručení neb[ožky] mateře své zachován bejtí má. Škody pak a outraty z hodných a slušných příčin z obou stran se zdvihají podle práva. Act[um] v městě Brně v outerý před památkou narození blahoslavené Panny Marie léta 1600.

^a Vázan | Wazian

^b Pavlem Odvalilem | Pawlem Odwalilem

^c Matoušem Strakovým | Matau[š]em Strakowym

^d Dorota Straková | Dorota Strakowa

Druhá, o rok mladší, dvojice zápisů, představuje naučení zasláná brněnským městským soudem do dědiny Vázan. V tomto jednodušším, lépe srozumitelném a především jasnějším případě se spor opět dotýkal platnosti kšaftu. Pavel Vodvalil zastupující své dvě děti – Jana a Annu napadl žalobou³²⁷ poslední pořízení Doroty Strakové s tím, že při jeho činění již neměla „rozumu a paměti dobré“. Podle brněnského práva nemohli kšaft činit „blázní nebo [ti, kteří] myslí nemají“³²⁸ a jestliže by kdo takové poručení udělal,

³²⁷ Naučení opět hovoří o žalobě, kterou se napadá platnost kšaftu, nikoli o odporu, se kterým operuje KZ.

³²⁸ Kniha výpovědí, 362v; Okruh osob v KZ, které nemohly kšaftovat. KZ, s. 143; čl. E. IV. určoval: „[Ti], kteřížby rozumu zdravého, budto od přirození, aneb z přírody a z rozličné případnosti, jesto na lidi z dopuštění božého přicházejí, neměli, aneb užívati přestali, a smyslem i pamětí se pomínuli: ti též kšaftovati podle práva nemohou.“

nebylo platné. Brněnské právo stanovilo, že „*bez učinění kšaftu odchází ten, [...] jenž kšaft učinil, neměl moci ho dělati, jako sou ti, jenž se smyslem pominou i jiní [...]*“.³²⁹ Osoba nemající náležitou „duševní způsobilost“, byť kšaft učinila, zemřela podle práva *ab intestato* a její majetek se rozděloval podle nápadů na její krevní přátele.

Proti žalobě se však postavil syn zemřelé, Matouš Straka, který ve svém odporu namítal, že kšaft byl učiněn řádně před svědky, a to dokonce před „*[...] fojtem a staršími a příssežnými osobami z dědiny Vážan [...]*“ Brněnský soud konstatoval, že obě strany musejí svá protichůdná tvrzení, uvedená v žalobě a v odporu, podepřít důkazy.

V druhém naučení zasláném z Brna do Vážan po té, co se příssežní obdrželi další vyjádření odporných stran a mohli si o celém sporu udělat jasnější představu, se již objevuje odůvodněné rozhodnutí. Soud dal za pravdu odporné straně, tedy synovy nebožky Doroty Strakové, když uznal, nejspíše na základě zasláných výpovědí či přísah svědků přítomných při kšaftu, způsobilost testátorky.³³⁰ Soud konstatoval, že v okamžiku kdy žalobník Pavel Odvalil, který byl rovněž přítomný při kšaftování zesnulé, „*[...] týž kšaft její po přečtení jeho schválil a jemu místo dal [...]*“ , tak ztratil jakékoli právo na pozdější napadení kšaftu soudní cestou. Brněnské právo jasně stanovovalo: „*Kdož by chtěl kšaftu překážku učiniti, má před tím, jenž kšaft činí.*“³³¹ A dále: „*Kdožkoli poručenství osobně jest přítomen, je by slyšel a neodvolal a že se mu skrze něj ublížení aneb těžkost aneb strany práva újma děje, toho by neosvědčil [...]* a potom by jemu neodepřel, taková po smrti kšaftu činitelé jeho odvolati a překážky jemu činiti nemohou.“³³² Z těchto důvodů tedy poručenství Doroty Strakové zůstalo v platnosti, žalobník neměl k její pozůstalosti žádný nárok a její rozdělení se řídilo vyslovenou vůlí nebožky.

(ff. 142v-143v)

Do městečka Dolní Bobrový

Přízeň naši vzkažujeme, opatrní přátelé nám milí.

O promlčení práva a neučinění odporu v času pravém vyměřeném.

Na žalobu, odpor, spisy, svědomí a to vše, co jest v té při mezi Annou^b a Mandalenou^c, vlastními sestrami i na místě jiných přátel krevních neb[ožtíka] Tomáše Hradešína^d z jedné, a knězem Antonínem Vadyánem^e, opatem a konventem kláštera žďárského z strany druhé, ku právu promluveno a doloženo, vám naučení dáváme.

Poněvadž se to nachází, že dotčené sestry neb[ožtíka] Tomáše Hradešína díly po neb[ožtíku] Janovi Hradešínovi^f, otci jich, jim náležitými vybyté jsou a Tomáš Hradešín vyjdouce po otci svém v držení dvoru

³²⁹ Kniha výpovědí, f. 367v.

³³⁰ KZ, s. 146; čl. E. XVI., odst. II. Jestliže dle KZ vnikl spor mezi stranami o to, zda kšaftují své poslední pořízení učinil „o smyslu pominutí a o paměti potracené“, tehdy kšaftovní svědci museli přísahou stvrdit, že nebožtík před svou smrtí byl při smyslech.

³³¹ Kniha výpovědí, f. 373v.

³³² Kniha výpovědí, ff. 372r-373v.

Radešína^d a vybudouce sestry své díly jim náležitými, jej a všecken stateček svůj Kunhotě, manželce své, smlouvami svadebními měst[ečka] Dolní Bobrový stvrzenými učiníce, s ní stupek zapsal.

Kdo zdědí jaké dědictví, pokojně (rozuměj čas právem vyměřený, totiž rok a den) <vy>drží a právem z toho vyveden nebejvá při držání takového dědictví zachován bývá.³³³

[Ku] kterémužto zapsání a spolku učiněnému, aby sestry tébož Tomáše Hradešína aneb kdo jiný z přátel jeho, jestliže jsou se při témž dvoře jakou spravedlnost jmíti domnívali, v času právem vyměřeným odpor právní vložití měli, podle naučení od práva vyšlého ničímž neprokazují, | z těch i jiných při právě bedlivě uvážených příčin uznáváme, že Tomáš Hradešín s tím dvorem Radenšínem a statkem svým, jakožto s jeho vlastním dědictvím moc měl podle vůle své učiniti a jej dobře netoliko manželce své ale komuž se mu líbilo zadati. Ku kterémuž dvoru a statku po něm zůstalému a Kunhotě, manželce jeho, zadanému, kterýž ona, přeckajíc jej neb[ožtíka] Tomáše Radešína, vedle smluv svadebních svrchu dotčených, jakožto zápisnice zdědila a jeho, v držení jsouc, právem z toho vyvedena nebyla, dotčené sestry Tomáše Hradešína žádného práva nemají. Však jestli by kdo jiný mimo tyto žalobnice k tomu dvoru Radešínu právo a spravedlnost jmíti se domníval, tomu každému tímto ortelem cesta ku právu se nezavírá. Škody pak a outraty od obou stran v té příčině zběhlé z hodných a slušných příčin se zdvihají podle práva. Actum v městě Brně v úterý po památce s[vatého] Pavla na víru obráčení A[nn]o 1603.

<P. S. Poněvadž se to též nachází, že písař váš bobrovský^k z kšaftu neb[ožtíka] Jana Hradešína, který v knihách měst[ečka] Dolní Bobrový zapsán ani také zpečetěnej nejni, vejpisy rozdílný spolu se nesrovnávající a v slových zjinačený, pečeti vaší stvržené stranám vydával, skřže což by strany netoliko k soudům ponuknutí, ale tudy nemalé různice povstati, ano i k veliké škodě pojíti mohli, kdež aby dotčený písař váš bobrovský podruhé k braní ta | kových nenáležitých věcí před sebe bázeň a vejstrahu těžšího trestání měl i tobo se víceji nedopouštěl, má o takové přecínění své za tři dny vězením dostatečně trestán bejti.>

^a Dolní Bobrový | dolny Bobrowy

^b Annou | Annau

^c Mandalenou | Mandalenau

^d Tomáše Hradešína | Toma[š]e hrade[š]yna

^e Antonínem Vadyánem | Antoninem Vadyanem

^f žďárského | zdiar[sk]eho

^g Janovi Hradešínovi | Janovi hrade[š]ynowy

^h Radešína | Rade[š]yna

ⁱ Kunhotě | Kunhotie

^j Radenšínem | Raden[š]ynem

^k bobrovský | Bobrow[sk]y

³³³ Titulek z: Archiv města Brna, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 71, f. 61r.

(ff. 143v-143r)

Těž Bobrovským^a

Přízeň naši vzkažujeme, opatrní přátelé nám milí, zdraví a všebo dobrého přáli bychom vám rádi.

Vejpisové z kšaftuov a knih měst[ských] mají se ve všem s originály, ano poslední vejpisové s právními srovnávati.

Co se těch vejpisův z kšaftu neb[ožtíka] Jana Hradešína^b dotěče, v pravdě s nemalým podivením nám to přichází, že jste písaři vašemu takový vejpisy jednou jinač, nežli podrubé vydávati dopustili, což veliké věci se dotěče, a tak dobře vám, jako písaři vašemu, k těžkosti by to bejti mohlo, nebo[t] jednoho každého ouřadu povinnost jest, když se co takového, na čemž by jaká lidská spravedlnost záležela, do knih městských vkládá, nebo jací vejpisové z nich se komu vydávají, že na to pozor jmíti mají a bez vědomí a vůle jejich nic takového konáno bejti nemá tak, aby se v tom upřímnost zachovávala a lidé tudy zavedeni nebejvali. V čemž, že při vás v takových věcech veliká nedbanlivost se nachází, z vydání těch spolu se nesrovnávajících kšaftovních vejpisův od písaře vašeho pečeti vaší stvrzených dobře vyrozuměti může.

Vejpisové z kšaftuov a knih měst[ských] jinak než se nacházejí vydané ouřadu těžkost, pád i trestání přináší.

A protož vás napomínáme, abyste budoucně v takových věcech lepší pozor, než-li se to nyní stalo, na sebe mívali tak, aby strany tudy k ztra | cení v spravedlnostech svých nepřicházely a příčiny k různicím lidem dáváno nebylo, vy pak tou měrou k těžkosti, neb nějakému pádu nepřišli, jakož bychom pak pro tu příčinu, jakožto právo vaše vyšší, k vám o to trestáním přikročiti mohli. Ale na ten čas toho opomíjeme a vám toliko tímto naším psaním, abyste se napotom toho vyvarovali vejstrahu dáváme, neb bychom vám podrubé toho nikoliv tak lehce prominouti nemohli. Act[um] v městě Brně v outerý po památce svatého Pavla na úru obrácení léta 1603.

^a Bobrovským | Bobrow|kym

^b Jana Hradešína | Jana Hradeš|fyna

Třetí vybraná kauza znovu sestává z dvojice právních naučení adresovaných do Dolní Bobrové. První vydané naučení se týkalo lhůty *pokojného držení* a jejího významu pro dědice. Podstata sporu byla vcelku prostá. Sestry Anna a Mandalena, reprezentující rovněž i jiné krevní přátele, podaly žalobu, kterou se domáhaly podílů na pozůstalosti jejich zemřelého bratra. Druhou stranou sporu se stal žďárský opat Antonín Vadyán, jehož postavení a vztah k věci nelze ze zápisů jasně určit.

Brněnské naučení hned v úvodu nastiňuje vztah obou sester ke sporovanému majetku, který předurčil výsledek v dané věci. Soud po zvážení důkazů konstatoval, že obě sestry v dědictví po jejich otci Janovi Hradešínovi „*byly vybyty*“ a jejich bratr Tomáš, který po otci převzal statek Radešín, jim z něj odvedl také díl, čímž je z něj také „*vybyt*“. Statek Radešín, který představoval předmět zájmu sester v tomto sporu, ještě za svého života Tomáš Hradešín svatebními smlouvami připověděl své manželce Kunhutě. Soud konstatoval, že toto zapsání měly sestry napadnout v okamžiku jeho provedení, jestliže „*[...] se při témž dvoře jakou spravedlnost jmíti domnívali.*“ Podle názoru soudy sestry žádný takový právní vztah nebo nárok neprokázaly. Oproti tomu jejich bratr Tomáš, který zděděný statek měl v pokojném držení „*právem vyměřený, totiž rok a den*“, dle posouzení brněnských přísedících, „*[...]s tím*

dvorem Radenšínem a statkem svým, jakožto s jeho vlastním dědictvím moc měl podle vůle své učiniti [...]“ Brněnské městské právo upravovalo: „Pročež buď, že by se dědictvím ode dne zápisu až do roku a do dne bez odporu vládlo anebo v tom čase několikrát proti němu by odpor byl činěn, když by jen tomu odporu žádosti se pokaždé stalo, po dokonání roku a dne, byl-li by odpor učiněn, již nebude platiti.“³³⁴ Na jiném místě Knihy výpovědí je podobně formulováno, „[...]jestliže by vladař dědictví ním do roka a do dne svobodně bez odporu činění vládl, kdo by koli potom odpor učinil, bude prázdny a daremný.“³³⁵ Jestliže tedy došlo k pokojnému držení po právem určenou lhůtu, jakékoli žaloby proti dědici po jejím uplynutí nejsou již možné. Tomáš Hradešín se svým majetkem mohl po této lhůtě volně nakládat a „[...]jej dobře netoliko manželce své ale komuž se mu líbilo zadati.“

Nález soudu sice právo sester na podíl na statku zamítl, jelikož jej ztratily uplynutím zákonné lhůty od okamžiku, kdy jej zdědil jejich bratr, avšak jiným osobám, které by se domnívaly, že k statku mají nějaké právo, „[...] tímto ordelem cesta ku právu se nezavírá.“

Poměrně zajímavé informace obsahuje k výpovědi připojení post skriptum, které dává alespoň trochu nahlédnout do procesních postupů spojených s činností městské kanceláře. Brněnský soud káral bobrovské radní za postupy jejich písaře. Zarážející je především skutečnost, že bobrovský písař vydával stranám pře výpisy z kšaftu zemřelého Jana Hradešína, který ovšem v městských knihách nebyl přepsán a stvrzen pečeti. Navíc vydávané výpisy se podstatně odlišovaly („*vejpisy rozdílny spolu se nesrovnávají a v slovyh zjinačeny*“) a které se opovážil potvrzovat městskou pečeti.³³⁶ Písařovo jednání dle mínění brněnského soudu mohlo vést k různým rozepřím, které by mohly strany přivést až do soudní síně. Soud nemínil přejít takové chování městského úředníka pouze pokáráním, ale rozhodl, aby jej jeho nadřízení potrestali třemi dny vězení.

Druhé naučení navazuje na obsah post skripta předchozího právního naučení, respektive na chování bobrovského písaře. Soud se znovu pozastavil nad chodem tamější kanceláře („*v pravdě s nemalým podivením nám to přichází*“), jak je možné, aby přísední nechali svého písaře vydávat rozdílné výpisy, když součástí jejich povinností „*na to pozor jmíti mají a bez vědomí a vůle jejich nic takového konáno bejti nemá tak, aby se v tom upřímnost zachovávala a lidé tudy zavedení nebejvali*.“

³³⁴ Kniha výpovědí, f. 172r.

³³⁵ Kniha výpovědí, f. 169v; Podobná formulaci lze nalézt v KZ, s. 181; čl. F. XXI.

³³⁶ KZ, s. 158-159; čl. E. XLIII., odst. I. Každému, kdo o to požádá, má být připsán z kšaftu, ale originál být při právu s pilností chován až do stvrzení kšaftu. Výpis z kšaftu měl osobám posloužit k tomu, aby „[...]prvé se uradil a zdrávě na to pomyslí, měl-li slušnou a spravedlivou příčinu, takový kšaft nařikati, čili nechati.“ Stejnému účelu zřejmě sloužily výpisy i v dotčeném případě.

V druhé části naučení se pak brněnští přísězní vracejí k trestání podobné nedbalé praxi a z pozice „vyššího práva“ jim pohrozili. Nicméně protentokrát zůstalo jen u důrazné výstrahy s tím, že přísězní příště by nemuseli být tak benevolentní („vám podruhé toho nikoliv tak lehce prominouti nemohli“), a pokud by se celá záležitost měla opakovat, bobrovští by se již trestu nevyhnuli.

(ff. 91v-91r)

Stížnost Dobše Slabých <###> rychtáře a starších dědiny Lanstorfu^a

Vaši mi[losti] slovné a mnoho vzácné opatrnosti, pane purkmistře, va[še] milos[ti] páni cténé slavné vyšší právo města Brna, Pán Bůh nebeský va[še] [mil]o[s]t[í] rač dáti své svaté požehnání ve všem dobrém. Já Dobeš^b, syn neb[ožtíka] Matěje Slabého^c z Lanstorfu^d, obyvatel nyní v dědině Nové Vsi^e, stojíc před počtivě osazelým právem, panem purkmistrem a radou města Podivína^f, k vaší [mil]o[s]ti, slavnému, spravedlivému vyššímu právu stížnost svou (na rychtáře a starší dědiny Lanstorfu) vynáším a to tuto; že jest tu v Lanštofě bratr můj a sestra vlastní neženatí, dnův a časův pomínulých zemřeli, já pak, va[ším] [mil]ostem páni cténé a slavné vyšší právo, po tom bratru a sestře své na spravedlnost po nich požádalou tak dobře jako jiní bratři a sestry jejich, kteříž neženatí a nevdaní zůstávají, se potahují a k tomu se s jinými právo jmíti pravím, ale rychtář a starší lanštofští mne ženatého, poněvadž jsem já díl svůj po otci svém na smlouvách svadebních manželce své žádal, toho dílu po neb[ožtících] bratru a sestře mne odsuzují, že mu tu po svobodných nic nenáleží, než že z svobodných na svobodné připadá. Mně se pak ta věc zdá nenáležitá, abych tu po nich také dílu neměl jmíti, protož vaších mi[lostí] slavného vyššího práva ponížene prosím, že náležem z slavných va[š]ich práv mně sprotnému to laska | vě vynaléžti a ukázati ráčíte, mám-li já tu po týmž neb[ožtíku] bratru a sestře své jakou spravedlnost nebo ne, což koliv spravedlivě od va[še]ho slavného vyššího práva mně nalezeno a ukázáno bude, na tom hotov přestati sem a s tím vaší [mil]o[s]t pánu Bohu v stráž[nou] ochranu jeho přesvatou poručena činím.

^a Lanstorfu | lanstorffu

^b Dobeš | Době[s]

^c Matěje Slabého | Matiege Slabeho

^d Lanstorfu | lan[st]orffu

^e Nové Vsi | nowe w[s]y

^f Podivína | podiwina

(f. 91r-92v)

Odpor rychtáře a starších lanštorf[ských]^a

Vaši milost slovné a mnoho vzácné opatrnosti, pane purkmistře, vaší [milost] páni cténé vyšší právo slavného města Brna, va[ším] milos]tem od pána Boha žádáme zdraví a v něm sumu jiného dobrého. Jakož sobě před va[šimi] milos]tmi Dobeš^b, syn neb[ožtíka] Matěje Slabého^c, soused z dědiny Nové Vsi^d, do nás, rychtáře a starších lanštorfských,^e stížnost o nevydání spravedlnosti po neb[ožtíku] bratru a sestře své předkládá vaším [milos]tem, slavnému vyššímu na jeho stížnost, tuto odpověď a správu dáváme, že ten jistě Dobeš spravedlnost svou, kterouž toho času, když se ženil, měl a jmíti by mohl, po otci svém i jinak manželce své jest na smlouvách svadebních všecku žádal a proženi a žádné vejmičky na bratry a sestry své jest neučini, a tak což jemu koliv dílu po otci jeho tu Lanštorfu náleželo, jest již vybral a nic tu více nemá. Nyní pak časův pojminulých, bratr jeho jeden neženatý a sestra nevdaná, | jsouc ještě malí a mladí, zemřeli, a tak on ten Dobeš chce po nich s jinými jejich bratry a sestrami, kterýž ještě jsou malí, neženatí a nevdaní díl jmíti.

Nám se pak vaší mi[l]o[s]ti, páni ctné vyšší právo vidí, poněvadž on vším všudy od bratří a sester svých <svých> na smlouvách svadebních se odcizil a na ně žádné vejminky z dílu svého neučinil, i také, což jemu při právě našem po otci jeho náleželo vybral a sprodal, tak že jemu po otci jeho tu nic více nenáleží, a kdyby zemřel a po něm co zůstalo, tedy manželka a děti jeho po něm by erbovali, bratří jeho pak a sestry nic.

Za těmi příčinami tej spravedlnosti po bratru a sestře jeho, kteříž zemřeli, jemu vydati se zbraňujeme, ale na druhé bratry a sestry těch zemřelých díly svobodných na svobodné obracíme.

A protož vaše [milos]ti slavného vyššího práva., pánuov svých milých pokorně prosím, že nás slavným naučením z práv vašich [milos]tí, jak bychom se v té věci my, sprostní lidé, chovati měli, tak abychom některé straně neublížili, laskavě fedrovati a opatřiti račte. S tím vaše milosti pánu Bohu poručena činíme. Dat. v městě Podivíně v pátek před svatým Martinem A[nn]o 1601.

^a lanštor[f]ských | lan[st]tor[k]ych

^b Dobeš | Době[š]

^c Matěje Slabého | Matiege Slabeho

^d Nové Vsi | Nowe v[si]

^e lanštorfských | lan[st]torffskych

(f. 92r)

Do Podivína^a na svrchu psanou žalobu a odpor naučení dáváme.

Na stížnost Dobeše Slabých^b z Nové Vsi^c a odpor rychtáře a starších lanštorfských^d vám naučení dáváme.

Bratři ženatí s neženatými v statku po bratru ab intestato semřelým a zároveň dědí.

Pokudž zemřelý bratr a sestra Dobiáše Slabých^e od jednoho otce a máteře spolu s tímž Dobiášem zrození jsou byli, že týž Dobiáš podlé práva tak dobře jako i druzí ještě žijí, svobodní a neženatí bratři a sestry své nápadníkem jest a právo má. <podle práva> Actum v městě Brně v pondělí po svatém Martinu A[nn]o 1601.

Nota

Není příčina, že jest dílný, nezavázal a nezapsal, neb odřekl se, aby po bratřích svých, neb sestřích děditi nechtěl, že on svůj díl manželce zadal a na své bratři a sestry nic nevymínil, není slušná příčina odcizení nebo[ť] kdyby žena jeho zemřela a on naposledy nemajíce dítěte, připadlo by tak na bratry a sestry jeho to, co by po něm pozůstalo a kdyby dítěte měl a ti po něm dědili, však kdyby ti zemřeli, rovně by otce jejich bratři a sestry neb děti jejich to zděditi mohli.

^a Podivína | Podiwina

^b Dobeše Slabých | Dobe[š]e Slabych

^c Nové Vsi | Nowe v[si]

^d lanštorfských | lan[st]torffskych

^e Dobiáše Slabých | Dobia[š]e Slabych

V případě dědictví po Matěji Slabém projednávaném na podzim roku 1601 se vedle právního naučení brněnského soudu objevuje žalobní návrh – stížnost a stejně tak proti němu podaný odpor. Jelikož jsou známy pohledy na věc obou sporných stran, lze si učinit lepší představu a snadněji pochopit rozhodnutí vyššího práva.

Dobeš Slabý, syn zemřelého Matěje Slabého, se obrátil na brněnský soud se stížností proti rozhodnutí purkmistra a rady města Lanštorfu. Po smrti Matěje Slabého došlo k rozdělení dědictví mezi Dobeše a jeho další sourozence. Dobeš, jakožto nejstarší potomek, se jako jediný oženil, kdežto jeho mladší sourozenci zůstávali vzhledem k svému

nízkému věku svobodní. Když dva z jeho mladších sourozenců náhle zemřeli, přihlásil se Dobeš o díl na jejich pozůstalosti. Přísežní však rozhodli, že Dobeš, jakožto ženatý muž, který svůj díl zděděný po otci svatebními smlouvami převedl beze všeho na svou manželku, nemá na dědictví po svých zemřelých sourozenců nárok a vše si rozdělí jen jeho zbývající živí svobodní sourozenci („[...]mne odsuzují, že mu tu po svobodných nic nenáleží, než že z svobodných na svobodné připadá.“). Dobeš se ovšem s takovým rozhodnutím, které jej zcela postavilo na vedlejší kolej, nehodlal smířit („Mně se pak ta věc zdá nenáležitá, abych tu po nich také dílu neměl jmiti [...].“) a rozhodl se dovolat spravedlnosti u vyššího práva v Brně. Ke zdejšímu soudu přistupoval s patrnou pokorou a byl dopředu jeho rozhodnutí připraven akceptovat, ať už by soud rozhodl jakkoli („[...]což koliv spravedlivě od va[še]ho slavného vyššího práva mně naleženo a ukázáno bude, na tom hotov přestati sem [...].“).

Brněnský soud si vyžádal vyjádření odporné strany, která své rozhodnutí zdůvodnila následovně.³³⁷ Přísežní poukázali na skutečnost, že Dobeš svůj dědický díl zděděný po otci bezvýtku přičkl ve svatebních smlouvách své manželce, bez jakékoli výminky pamatující na jeho mladší sourozence. Přísežní tedy vyjádřili názor, že „[...] což jemu koliv dílu po otci jeho tu Lanštorfu náleželo, jest již vybral a nic tu více nemá.“ Dle jejich mínění Dobeš se přičknutím majetku ve svatebních smlouvách „odcizil“, neboť v případě jeho smrti by na jeho sourozence nepřipadl žádný podíl a vše by zdědila manželka a jejich potomci („[...] tedy manželka a dítky jeho po něm by erbovali, bratři jeho pak a sestry nic.“). Vzhledem k tomuto „sobeckému jednání“ Dobše přísežní veškerý majetek po zemřelém bratrovi a sestře přičkli živým a nesvobodným („[...] po bratru a sestře jeho, kteříž zemřeli, jemu vydati se zbraňujeme, ale na druhé bratry a sestry těch zemřelých díly svobodných na svobodné obrácíme.“).

Brněnský soud celý spor rozhodl velmi stručným právním naučením. Jelikož zemřelí byli zřejmě ještě nedospělého věku, nemohli sepsat svou poslední vůli a zemřeli *ab intestato*.³³⁸ V tomto okamžiku se dědictví rozdělovalo mezi nejbližší krevní příbuzné podle stromu krevnosti. Brněnští přísežní ve svém naučení v souladu se zásadami *ab intestato* dědění lapidárně uvedli: „Bratři ženatí s neženatými v statku po bratru *ab intestato* zemřelým a zároveň dědí.“ Jelikož Dobeš a zemřelí sourozenci měli společného otce i matku, vzniklo mu bez dalšího stejné právo jako jeho mladším sourozencům. S námitkou lanštorfských

³³⁷ Jak i z jiných právních naučení vyplývá, bez vyjádření odporné strany odmítal brněnský soud jednat a vždy vyzval nižší instanci k zaslání všech vyjádření pokud tak neučinila. (např. AMB, Fond A1/3 Archiv města Brna – Sběrka rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 72, f. 387v. „[...] obě, totiž žaloby a odporu, pod páro na papír, slovo od slova, jakby od jedné neb druhé strany přednášeno a dokládáno bylo, pořádně v spis uvést nedáte, vám žádajícího naučení právního vydati nemůžeme, ani nám to slušné učiniti se netrefí.“).

³³⁸ Kniha výpovědí, f. 362v. Věková hranice dospělosti se lišila pro ženy (12 let) a pro muže (14 let); KZ, s. 142-143; čl. E. III., odst. I. stanovil oproti Knize výpovědí hranici odlišně, pro ženy (15 let) a pro muže (18 let). Ženy mohly způsobilosti kšaftovat ještě před dovršením 15 let, a to za podmínky, že se provdaly.

přísežných, že Dobeš přirknutím svého majetku své ženě prakticky eliminoval případné nároky svých sourozenců, se soud vypořádal velmi elegantně. Především neexistence výminky ve prospěch sourozenců nepředstavuje důvod pro „odstrčení“ ženatého bratra od dědictví a dále pak, pokud by Dobešova žena zemřela bez potomků nebo pokud by potomky měla a ti by zemřeli, nápad k dědictví by měli Dobšovi sourozenci, případně i jejich děti.³³⁹

(ff. 272r-273v)

Do Knihnic^a

Přízeň. Na žalobu, odpor, kšaft, a to vše, což od obou stran mezi Janem, synem neboštika Crhy Kulhánkova^b, jakožto puovoda z jedné, a Matějem, synem neboštika Václava Kulhánkova^c, i na místě sester jeho, odporníkem z strany druhé, ku právu promluveno a doloženo, v[ám] n[aučení] d[áváme].

O nápadu podle kmene, slove in sturpem <ab intestato> bez kšaftu semřelým.

Ačkoliv kdyby neboštik Pavel Kulhánek poručení kšaftovního nebyl učinil, statek po něm zůstavý vedle právní succesi <sucesi> byl by na kmeny šel, z kteréhož na samého Jana, syna neboštika Crhy Kulhánkova, jedna pravá polovice a druhá polovice na tej děti od druhého bratra pošlých, totiž na Matěje, Annu a Dorotu by byla připadla.

Když se kšaftu místo dá podle nařízení kšaftujícího v nápadu se postupuje.

Ale poněvadž týž neboštik Pavel Kulhánek kšaft a poručení o statku svém učinil a týmž kšaftem svým, kterémuž jedna ani druhá strana v ničem na odpor se nestaví, nýbrž místo dávají | spředu psanému Janovi, strejci svému, jistou částku z statečku svého napřed odporučil a aby všickni krevní nápadníci rovnými díly spravedlivě podělení byli, to nařídili a v té i Jana nahoře jmenovaného strejce svého protáhl.

Totíž non in sturpem alebrž in capita.

Nápad in capita podle hlav neb množství osob dle vuole kšaftujícího.

Že z těch i jiných při právě uváženyh příčin taková požustalost mezi nápadníky na odporu sobě zůstávajícími na čtyři rovné díly rozdělena bejtí a každý z nich jednostejný díl vzíti má. Avšak což tak koliv neboštik Pavel Kulhánek Janovi strejci svému napřed odkázal a vchejlil, to všechno (mimo věci k gruntu při prodaji jeho předáno) má jemu napřed z statku nedílného vydáno bejtí. Škody a outraty na touto při z obojí strany vzešlé z příč n slušných se zdívají, a to vše z práva. Actum Bruna III. die Mai A[nn]o MDCX.

^a Knihnic| Knihnicz

^b Crhy Kulhánkova| Czrhy Kulhankowa

^c Václava Kulhánkova| Waczlawa Kulhankowa

³³⁹ Kniha výpovědí, f. 339r. „Když by umřel někdo aneb některá bez dětí, sestry a bratři jejich s těmi, jenž vzhůru vstupují na nejbližším stupni nápad mají v rovném dílu.“ Jelikož na „vzhůru vstupujícím stupni“ nikdo již nebyl (např. rodiče), nápad mají sourozenci; Nárok k nápadu dětí sourozenců: Kniha výpovědí, f. 341v „[...]jsou-li živi synové aneb dcery, bratři z obojí strany spojených, připouštějí se s rodiči jako otcové jejich kdyby živi byli, připustili by se.“; K dědění sourozenců a jejich potomků dle KZ: KZ, s. 172-173; čl. F. XII., F. XIII.; Děti sourozenců by ovšem dědily dle zásady „in stirpes et non in capita“, tudíž měl-li by některý ze sourozenců více dětí, ty by se musely podělit o díl, který by připadl jejich rodiči.

Právní naučení z roku 1610 adresované purkmistru a starším městečka Knínice ukazuje, že vedle čistě testamentárního nebo intestátního dědění existovala také jejich kombinace. Jelikož se jedná jen o jeden zápis, ne všechny okolnosti lze zcela jasně ozřejmit a pozadí pře si tak lze spíše jen představit. Spor vnikl o pozůstalost Pavla Kulhánka. Ten před svou smrtí učinil kšaft, avšak nikoli o celém svém majetku, ale pouze o jeho části. Svému synovci Janovi, synovi Crhy Kulhánka, bratra zemřelého, kšaftem „[...] jistou částku z statečku svého napřed odporučil“ a o zbytku poručil, aby všichni krevní nápadníci dostali spravedlivé díly. Jak se zdá, Janovi kšaftovaný díl nebyl dostatečný, neboť podal žalobu, jejímž odporníkem se stal Matěj, syn Václava Kulhánka, bratra zemřelého Pavla. Z naučení nepřímo vyplývá, jak velké měly být podíly na dědictví. Situace ohledně nápadníků byla následující. Byli tři bratři – bezdětný Pavel, který zemřel a o jehož dědictví se jednalo, Crha, který byl také po smrti a jehož Jan žaloval dědictví, a nakonec zemřelý Václav, který po sobě zanechal tři děti – Matěje, syna, který se v při stal odporníkem, Annu a Dorotu. Žalobník vznesl nárok na polovinu dědictví, neboť by na ní měl nárok jeho otec. Tento postup by se ovšem uplatnil pouze v okamžiku, kdyby Pavel Kulhánek zemřel bez závěti, tedy *ab intestato*. Jelikož však nebožtík své poslední pořízení před smrtí učinil, je nutno znovu zdůraznit, že se dědictví nerozdělovalo podle právem ustavených pravidel, kdy nápad připadal dle kmene – *in stirpem*. Jak z právního naučení jasně vyplývá, nebožtík Pavel Kulhánek o svém statku učinil kšaft, „[...] kterémuž jedna ani druhá strana v ničem na odpor se nestaví, nýbrž místo dávají [...], tudíž nezemřel *ab intestato*. Jestliže podle posledního přání nebožtíka si krevní nápadníci měli zbývající část dědictví rozdělit spravedlivě („[...] aby všickni krevní nápadníci rovnými díly spravedlivě podělení byli [...]“), nezbývala jiná cesta, než ji podělit mezi počet nápadníků, tj. postupovat nepřímo pomocně podle pravidla *in capita*, tedy podle hlav, „[...] na čtyři rovné díly rozdělena bejtí a každý z nich jednostejný díl vzíti má.“³⁴⁰

³⁴⁰ Kniha výpovědí, ff. 341v, 342r. „V takovém nápadu obzvláštně nápad mají bratři, kteříž se podle obou z rodičů dotýkají toho, jenž bez kšaftu umřel, a tak podobně rozuměti se má o synech týchž bratří.“

10. Závěr

Na počátku koncipování této práce stála snaha představit zatím nepublikovaný právní pramen – kopiář právních naučení vydávaných brněnským soudem obcím, městečkům a městům patřících do jeho právního okruhu. Předsevzatý úkol se nakonec ukázal obtížnější, než se na první pohled mohlo zdát. Pro účely této studie by nestačilo vybraná česky, výjimečně německy, psaná naučení pouze přepsat, opatřit poznámkovým aparátem a vytvořit jakousi krátkou edici. Nutně musel vzniknout úvod do celé problematiky a zvolená právní naučení zasadit do širšího rámce. V první řadě musel být eliminován obrovský rozsah materiálu, aby se s ním dalo snadněji a flexibilněji pracovat. Nakonec se pozornost zaměřila pouze na naučení vztahující se, či lépe řečeno dotýkající se „dědického práva“. Druhý problém vyvstal v okamžiku, kdy by se česká naučení měla porovnávat s publikovanými edicemi právních příruček brněnského práva, která jsou zatím pouze v latinském jazyce. Špatný, nebo ne zcela správný, překlad latinského originálu by mohl vést k zatemnění některých významů, což by celé věci mohlo jen uškodit. Cestou z této „slepé uličky“ se nakonec ukázal překlad pocházející z druhé poloviny 16. století, tedy doby, která bezprostředně předcházela vzniku většiny právních naučení obsažených ve výše dotčeném kopiáři. Jelikož v této době do právní praxe intenzivně pronikala nová právní úprava městských práv Kristiána z Koldína, ukázalo se velmi zajímavé, pokusit se odhalit, zda některá jeho ustanovení neovlivnila i rozhodování brněnského soudu, resp. jeho právní naučení. Komparace brněnského městského práva a Koldínových Práv městských jasně ukázala velmi úzký vztah obou právních úprav, potažmo silný vliv té starší na materii té mladší, přičemž nelze jednoznačně říci, že když se shodují, musí být zdrojem nutně brněnské právo. Nicméně častá shoda v mnoha oblastech ukázala, že rozdílů bude jen velmi málo a jejich případné nalezení v některém právním naučení z oblasti dědického práva nebude snadné. Ačkoli se nepodařilo nalézt zcela pregnantní příklad užití Koldínova práva v některém z vybraných právních naučení, nelze činit předčasné závěry, neboť srovnání sbírek se dělo jen na omezeném úseku. Přinejmenším z komparace vyplynuly některé rozdíly, které mohou být také zajímavé. Výběrově lze uvést odlišné stanovení věku dospělosti, kdy Koldínova sbírka oproti brněnskému právu posouvá, zvyšuje hranici zletilosti – u chlapců na 18 let (oproti 14) a u dívek na 15 (oproti 12). Jinou zajímavou skutečností, která si jistě zaslouží další pozornost, bylo podávání odporu proti zveřejněnému testamentu. Jestliže Koldínův kodex stanovuje lhůtu pro podání odporu, v případě brněnského městského práva se podobné časové omezení pro podání žaloby proti dědictví nepodařilo dohledat.

Vytípaná a přepsaná právní naučení, která mají poskytnout pohled na jeho strukturu, obsah a nároky, ale také na s ním spojený právní proces, jistě představují určité osvěžení. Publikace jakkoli hovořící o právních naučení tak činí jen v teoretické rovině, ale skutečný příklad schází; „živá kauza“ může mít mnohdy mnohem větší vypovídající hodnotu. Stačí si jen připomenout případ nedbalého písaře, který vydával odlišné výpisy z poslední vůle sporným stranám, a následnou reakci brněnského soudu, který se s neskrývaným podivením rozhodl do věci vložit a písaře nechat potrestat. Jak vidno, doby dávno minulé v mnoha ohledech připomínají naši současnost. Ukazuje se, že znalost právní historie je skutečně opodstatněná, neboť ne vše se tak mění, jak se nás snaží někteří jedinci přesvědčit, a proto nelze než nesouhlasit s prohlášením: *„Znalost právní historie, zvláště pak vývoje jednotlivých právních institutů, tak musí nutně patřit do výbavy každého právníka.“*³⁴¹

Zcela na závěr, lze jen konstatovat, že na poli právní historie bylo již mnoho záslužného vykonáno a ještě mnohé bude třeba vykonat.³⁴² Lze jen doufat, že i tato práce k něčemu dobrému přispěla, a přinejmenším poskytla inspiraci k dalšímu studiu a rozvoji právní historie.

³⁴¹ KNOLL, Vilém. Právní historie, historická věda interdisciplinarita. In IX. sjezd českých historiků. Pardubice 6.-8. září 2006. Sv. II. – Historie v kontextu ostatních vědních disciplín. Brno – Pardubice – Praha – Ústí nad Labem : Sdružení historiků České republiky, 2008. s. 185.

³⁴² KNOLL, Vilém. Právní historie, historická věda interdisciplinarita. In IX. sjezd českých historiků. Pardubice 6.-8. září 2006. Sv. II. – Historie v kontextu ostatních vědních disciplín. Brno – Pardubice – Praha – Ústí nad Labem : Sdružení historiků České republiky, 2008. s. 190.

11. Použité prameny a literatura

Archiv města Brna, Fond A 1/3 Archiv města Brna – Sbíрка rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 1289, Zápisy ze zasedání městské rady pro rok 1697.

Archiv města Brna, A 1/3 Archiv města Brna – Sbíрка rukopisů a úředních knih, rkp. č. 6, Česká a latinská redakce Brněnské právní knihy písaře Jana z druhé poloviny 16. století. První latinská a česká redakce Brněnské právní knihy.

Archiv města Brna, Fond A 1/3 Archiv města Brna – Sbíрка rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 71, Sbíрка právních naučení městské rady brněnské z let 1471-1616.

Archiv města Brna, Fond A 1/3 Archiv města Brna – Sbíрка rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 72, Sbíрка právních naučení městské rady brněnské z let 1599-1616.

Archiv města Brna, Fond A 1/3 Archiv města Brna – Sbíрка rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 73, Sbíрка právních naučení městské rady brněnské z let 1605-1616.

Archiv města Brna, Fond A 1/3 Archiv města Brna – Sbíрка rukopisů a úředních knih 1333-1955, rkp. č. 7248 Manipulus (*Manipulus seu directorium juris civilis*).

ADAMOVIÁ, Karolina. Apelační soud v českém království v letech 1548-1651. In *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*. Praha : Univerzita Karlova, 1975.

AUERSPERG, J. C. *Geschichte der königlichen böhmischen Appellationsgerichts I. II.* vyd. neuved. Prag : nakl. neuved., 1805.

ČECHURA, Jaroslav. Kriminalita a každodennost v raném novověku. Jižní Čechy 1650-1770. vyd. první. Praha : Nakladatelství Argo, 2008.

DŘÍMAL, Jaroslav. Brněnské městské knihy, právo a listiny za písaře Jana z Gelnhausenu. In *Sborník archivních prací I.* 1958.

DŘÍMAL, Jaroslav (red.). *Dějiny města Brna I.* 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1969.

DŘÍMAL, Jaroslav. Archiv města Brna. Průvodce po fondech a sbírkách. vyd. neuved. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra, 1956.

d'ELVERT, Christian. *Beiträge zur Geschichte der königlichen Städte Mährens, insbesondere der k. k. Landeshauptstadt Brünn*, vyd. neuved., Brünn : nakl. neuved., 1860.

d'ELVERT, Christian. *Von den Rechtsbeiständen insbesondere den Advocaten und Notaren mit besonderer Rücksicht auf Mähren und Oesterr. Schlesien*. vyd. neuved., Brünn, nakl. neuved., 1893.

EXELOVÁ, Zdeňka. *Několik poznámek ke Koldínovu zákoníku* [online]. 2007 [cit. 2010-01-8] 70 s. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Marta Kadlecová, CSc.

- FLODR, Miroslav. *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359)*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Matice moravská, 2001.
- FLODR, Miroslav. *Jan z Gelnhausenu. Příručka práva městského (Manipulus vel directorium iuris civilis)*. 1. vydání. Brno : Matice moravská, 2008.
- FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století: I. Úvod a edice*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1990.
- FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století: II. Komentář*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1992.
- FLODR, Miroslav. *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století: III. Rejstříky a přehledy*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Blok, 1993.
- FLODROVÁ, Milena. *Brněnští tiskaři v 17. a 18. století*. In *Brno v minulosti a dnes 9.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1970.
- HOFFMANN, František. *Brněnské městské právo*. In *Brno mezi městy střední Evropy: Sborník projevů, studií, úvah a sdělení z vědeckého sympozia konaného 29.-30. listopadu 1979*, Brno. 1983.
- HOFFMANN, František. *O překladech a rozšíření Koldínových Práv městských*. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníkou fakultou UK ve dnech 25.-27. září v Praze*. Praha : Univerzita Karlova, 1982.
- JANIŠ, Dalibor. *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545: (pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení) : historický úvod a edice*. 1. vydání. Brno : Matice moravská, 2005.
- JANIŠOVÁ, Jana. *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě : (edice rokové knihy zemského hejtmána Václava z Ludanic z let 1541-1556) : historická studie a edice*. 1. vydání. Brno : Matice moravská, 2007.
- JIREČEK, Hermenegild. *Spisy právníké o právu českém v XVI-tém století*. vyd. neuvad., Vídeň : nakl. neuvad., 1883.
- JIREČEK, Josef a Hermengild. *M. Briekého z Licka Práva městská. Dle textu z r. 1536*. vyd. neuvad. Praha : Právníká jednota, 1880.
- JIREČEK, Josef. *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich Summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. 5. vydání. Praha : Tiskem dra. Ed. Grégra, 1876.
- JORDÁNKOVÁ, Hana – SULITKOVÁ, Ludmila. *Brněnská městská kancelář v předbělohorském období (Prosopografická a diplomatická studie)*. In *Sborník archivních prací* 2. ročník XLV. 1995.
- JORDÁNKOVÁ, Hana – SULITKOVÁ, Ludmila. *Předbělohorské soudy na Moravě. Časopis Matice moravské*. 1994, roč. CXIII., Brno.
- KAPRAS, Jan. *Právní dějiny země Koruny české: Právní prameny a vývoj právnictví*. 1. vydání. Praha : nakl. neuvad., 1913.

KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*. 1. vydání. Praha : nakladatelství Orbis, 1967.

KNOLL, Vilém. Právní historie, historická věda interdisciplinarita. In IX. sjezd českých historiků. Pardubice 6.-8. září 2006. Sv. II. – Historie v kontextu ostatních vědních disciplin. Brno – Pardubice – Praha – Ústí nad Labem : Sdružení historiků České republiky, 2008.

KOMÁREK, Filip. *Moravští zemští advokáti v 2. polovině 17. století a rozbor jejich knihoven na základě pozůstalostních inventářů*. 2007. 84 s. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. et Mgr. Tomáš Knoz, Ph.D.

KRÁL, Ladislav. *Zřízení, pravomoc a působení apelačního soudu v době předbělohorské*. 2004. 112 s. Magisterská diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce Prof. JUDr. Karel Malý, DrSc.

KRŠKA, Ivan. Brněnská právní naučení Uherskému Hradišti ve druhé polovině 14. století. In *Brno v minulosti a dnes 4.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1962.

LUKSCHE, Johann. *Das alte und neue Recht Mährens und Schlesiens k. k. öster. Antheils nach der Ordnung des bürgerlichen Gesetzbuches. Antheil I*. vyd. neued., Brünn : nakl. neued., 1818.

LUKSCHE, Johann. *Kurze Uebersicht der Stellen und Aemter im Markgrafthum Mähren seit dem Jahre 1628 und der Veränderung derselben nebst einem Anhang von der Einführung der böhmischen Stadtrechtste in Mähren und Schlesien*. vyd. neued. Brünn : nakl. neued., 1804.

LUKSCHE, Johann. *Notizen von der politischen und Justizverfassung Mährens, seit den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1628, oder Kurze Uibersicht der Aemter und Stellen in Mähren seit den ältisten Zeiten*. vyd. neued. Brünn : nakl. neued., 1808.

MERHAUTOVÁ, Ivana. *Katalog privilegií královského města Brna z let 1243-1457*. 2003. 95 s. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Borovský.

MEZNÍK, Jaroslav. K prvkům jihlavského práva v Právní knize písaře Jana. In *Brno v minulosti a dnes 7.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1965.

MEZNÍK, Jaroslav. *Lucemburská Morava 1310-1423*. vyd. neued. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001.

MILLER, Jaroslav. *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*. vyd. neued. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997.

RÖSSLER, Emil Franz. *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren, eine Sammlung von Rechtsbüchern, Urkunden und alten Aufzeichnungen zur Geschichte des deutschen Rechtes*. vyd. neued. Prag : J. G. Calve'sche Buchhandlung, 1845.

RÖSSLER, Emil Franz. *Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. u. XIV.* vyd. neued. Prag : J. G. Calve'sche Buchhandlung, 1852.

ŠEFČÍK, Erich, Zemské zřízení těšínské z roku 1573 a jeho další vývoj za vlády posledních Piastovců. *Studie o Těšínsku*. 1974, č. 3.

ŠTARHA, Ivan. Okruh brněnského městského práva v době předbělohorské. In *Brno v minulosti a dnes 8.: Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. 1966.

ŠTRAHA, Ivan. Okruh brněnského městského práva. In *Brno mezi městy střední Evropy: Sborník projevů, studií, úvah a sdělení z vědeckého sympozia konaného 29.-30. listopadu 1979*. 1983.

ŠTĚPÁN, Jaromír. Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého. In *Městské právo v 16. - 18. století v Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníkou fakultou UK ve dnech 25. – 27. září v Praze*. Praha : Univerzita Karlova, 1982.

ŠTĚPÁN, Jaromír. *Studie o kompilační povaze Koldínových Práv městských. Práce ze semináře českých právních dějin na právnické fakultě Karlovy univerzity v Praze*, č. 26. vyd. neved., Praha : nákladem vydavatelovým – v komisi knihkupectví Bursík a Kohout. Vydáno s podporou Masarykova fondu při Národní radě badatelské, 1940.

TRAUTENBERGER, Gustav. *Die Chronik der Landeshauptstadt Brünn III*. vyd. neved. Brünn : Eigenthum und Verlag des Vereines „Deutsches Haus“, 1896.

URFUS, Valentin. Brněnský zemský advokát a česká kodifikace městského práva na konci 17. století. In *Jižní Morava*. 1982, roč. 18, sv. 21.

VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. 3. dopl. a přeprac. vyd. Praha : Nakladatelství Orbis, 1976.

WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku*. II. vyd. neved. Praha : Matice česká, 1892.

ZDENĚK, Václav. Dějiny Král. appellačního soudu na Hradě pražském nyní Vrchního soudu v Praze od roku 1548-1933. vyd. neved. Praha : nakl. neved., 1933.

12. Resumé

The municipal law of the city of Brno represents a unique historical phenomenon, which significantly influenced the development of law and legal culture, not only in Moravia but also in other parts of the Czech kingdom. The municipal law of the city of Brno is contained in a number of legal documents. Some of them were compiled into the modern form of critical edition - Právní kniha písaře Jana a Manipulus. Rather undiscovered remain other archival materials, which are also very substantial for better understanding and functioning of the municipal law of the city of Brno.

One of the areas of such neglected sources are „kopiáře“ („copy books“) recording court legal doctrines issued by the city court of Brno to other villages, small towns and cities, which were in Brno's judicial region and their lower courts were also governed by the municipal law of the city of Brno. Preserved manuscripts contain the legal doctrine issued within the time period between 1599 and 1616. Individual entries come from various areas of law, but most of them come from the „criminal law“. This diploma thesis focuses on a limited number of cases of civil law, specifically on the cases, which are connected with or arise from the law of succession.

During the time of origination of these „copy books“ of legal doctrine, a unifying legal code of municipal law *Práva městská*, whose author was Kristián z Koldína, came into existence. His legal code, the primary purpose of which was the unification of diverse municipal laws, was mainly based on the municipal law of the city of Brno. The „copy books“ and the legal code of Kristián z Koldína were written practically in the same time. This fact brings up a hypothesis, that the municipal court of the city of Brno could have been using both forms of law – municipal law of the city of Brno as well as *Práva městská*.

Introductory chapters of this diploma thesis *Brněnské městské právo ve světle právních naučení městského soudu z let 1599-1616 (dědické právo) – Municipal Law in the Town of Brno in the Light of 1599-1616 Municipal Court Preliminary Rulings (Law of Succession)* primarily focus on presenting the fragmentation of municipal law in the country and to show different ways to its unification; such as unsuccessful attempt in the form of legal compilation from Brikcí z Licka or, to some extent, the establishment of the Court of Appeal. The quest for such unification has become successful with the birth of the legal code *Práva městská*, but the enforcement of this code has become a „run on the long distance“ as it took in Moravia over hundred years.

Subsequently, the diploma thesis tries to present the constitution and functioning of the municipal court in the city of Brno, including the demands that the then law had on the human resources of the court. Attention of the thesis is also focused on the position of the

municipal court in Brno as the „superior“ court to other subordinate courts in his regional jurisdiction. As Brno was becoming an increasingly more important economical and political centre, so was its municipal law taking over a superior position over other courts in the region.

The most extensive chapter of this thesis is comparing the Brno municipal law (contained in the manuscript books based on *Knihy výpovědí* („books of allegation“) written in the second half of the 16th century) and Koldín's legal code, limited to the area of law of succession. This comparison clearly displays that the younger legal Koldin's code was significantly based on the municipal law of the city of Brno but at the same time it can not be excluded that the same principles can be found in other collections of law of different origin, which also could have become a source for its drafting.

The final part of this work presents selected legal doctrines affecting the law of succession. Their selection was made with reference to different criteria. First, the emphasis was on the actual comparison of the two „legal codes“ – municipal law of city Brno and Koldín's code. The contents of the legal doctrines are not necessarily always fully clear, which comes from the fact that the whole background of the case is usually not known. Another fact that cannot be disregarded is that the manuscripts typically contain the statements of both parties and usually the whole dispute, as well as all the evidence, interrogations and statements of both sides in a very brief manner, that often excludes clear understanding. Presentation of unpublished real "cases of life" from the turn of the 16th and 17 century and the application of law by lower courts and subsequently by superior instance – municipal court in Brno could be considered as innovative and very interesting.

This diploma thesis does not seek to introduce the topic in an all-encompassing matter, but only suggests one of the many ways that this interesting topic can be grasped.